

მ ო ნ ე ზ ე

თ ვ ი უ რ ი - ჟ უ რ ნ ა ლ ი

წელიწადი პერვე

№ XII

დ ე კ ე მ ბ ე რ ი, 1901

ტფილისი

ქაბაძე ვ. ი. და მ. ბ. ანდრონიკაშვილი. ტფილისი.

1901

Доволено цензурою. Тифлисъ, 28-го Декабря 1901 г.

შ ი ნ ა ე რ ს ი

I—ტუანი.—მოპასანიდან, ორშინისა	83. 1
II—* * —ლექსი განდგეილისა	13
III—ღავითი.—(საშობაო), სპირიდონ მცირეშვილისა	14
IV—* * N—ს.—ლექსი ღადო ასობაძესი	23
V—გატრუებული იმედი.—ორ მოქმედებიანი კომედია აწიანისა	25
VI—ფილოსოფია და მისი პროგრესი.—ს. გორგა- ძისა. (დასასრული).	1
VII—ბიზანტიის გავლენა საქართველოზედ.—ა. ხა- ხანაშვილისა	20
XIII—უცხოეთის მიმოხილვა. —1. საფრანგეთის საქმეები. 2. ინგლისის პოლიტიკური პარტიები. — 3. მაჰმადიანობა და მისი ძალა	27
IX—ღამათება.—ფიზიოლოგია.—ღ—რის ფოსტე- რისა (სურათებით), თარგმანი ი. ს. ფანცხავასი	33.—80

ტ უ ა ნ ი

(მოპასვანიდან)

ტუანს, სქელ ტუანს,—ტუანს **ma fine**, მედღუქნე ტურნვან-ში ან ტუან მაშებლე ბრილოს,—ყეღლა იცნობდა. სახელი გაუ-თქვა ტუანმა თავის სოფელს, რომელიც გაშენებულთა ზღვის პირას და შესდგება რამდენიმე ნორმანდიელი ქობ-მახისგან.

ათიოდი ღარიბი სახლი ზღვისკენ მოსახვევის უკან, რის-გამო სოფელს სახელად ტურნვანს ეძახიან, შეჩხირულა ჯაგინ-ან ხევში,—თითქოს იმისთვის, რომ, როგორც ავდარში ფრინ-ველები ძვრებიან ფულუროებში, თავი დაეფარა ზღვის სასტიკ-ქარისგან, რომელიც ცეცხლსავით სწვავს და ყინვასავით აშ-რობს და ახმოებს.

მთელი სოფელი გეგონებოდათ ან ტუან მაშებლე ბრილოს საკუთრებააო. იმას სოფელში მომეტებულ ნაწილად ტუანს და ტუან **ma fine** ეძახოდნენ, რადგანაც ლაპარაკში ხშირად ხმარობდა: **ma fine**.

— ჩემი **fine**—უპირველესია საფრანგეთში!

ჩემი **fine**,—რასაკვირველია, კონიაკი იყო. ოცი წელიწადი მეტი იყო, რაც იქაურებს და ახლო-მახლო სოფლელებს თავის **fine** ქაფიანს ასმევდა, რადგანაც, როცა კი ჰკითხავდნენ:

— რა დავლიო, ბიძია ტუან?

ყოველთვის ერთსა და იმავეს უპასუხებდა:

— ქაფიანი, სიძვე, ქაფიანი; ჩემი **fine** ნაწლოებს ათბობს და თავს აგრძობს: ამაზე უკეთესი სხეულისთვის არა არის რაო.

ჩვეულებად ისიცა ჰქონდა, რომ ყველას „სიძევ“ — ეძახდა, თუმცა არც გათხოვილი და არც გაუთხოვარი ქალი თავის დღეში არა ჰყოლია.

ჰო, რასაკვირველია, ასეც რომ არ ყოფილიყო, ყველა იცნობდა ტუან ბრილოს, ყველაზე სქელ კაცს ახლო-მახლო სოფლებში კი არა, მთელ მაზრაშიაც.

იმის სახლი ისე პატარა და დაბალი იყო, რომ თითქოს ვერც კი დაიტევსო ამ სისქე კაცს და, როდესაც ის თავის დუქნის კარის წინ იდგა, სადაც მთელ დღეებს ატარებდა, თავის თავს გაკვირვებით ჰკითხავდნენ მნახველნი: როგორ შეეცევა ამ პატარა კარებში ტუანიო. მაგრამ ის ყოველთვის შეძგრებოდა ხოლმე, როდესაც კი მსყვიდელი მოვიდოდა, რადგანაც ჩვეულებად ჰქონდათ, ტუანსაც უნდა დაეღია ყველა ის სასმელი, რაც იმის დუქანში ისმებოდა.

იმის დუქანს ზედ ასეთი წარწერა ჰქონდა: „მეგობრების შეხვედრა!“ და მართლაც ბიძია ტუანი მთელი ამ მხრის მეგობარი იყო. მოდიოდნენ ფეკანიდან, მონტვილიდან იმის სანახავად, მასთან სამასლაათოდ და საცინლად, რადგანაც ამ ჩატრუხებულს საფლავის ქვების გაცინებაც კი შეეძლო. ხასიათად ჰქონდა ტუანს ადამიანს მასხარად აგდება — თვალის ჩახუჭვით, ტლანქი ხელებით ტლანქსავე ბარძაყებზე ტყაპუნით, და ყველა ამას ისე ახერხებდა, რომ კი არ გაგარისხებდა, ძალა უნებრად შენც აგიყოლიებდა და სიცილით მოგკლავდა. იმისი სმა არა ნაკლებ-ოხუნჯობას წარმოადგენდა.

რასაც კი მიაწვდიდით, ყველაფერს სიხარულით, თვალების ეშმაკურად ციმციმით ჰსვამდა; ორგვარად სიამოვნებდა ტუანი სმის დროს: ჯერ ერთი მუქთად ჰსვამდა და მერე კიდევ, რომ კარგა ფულებს ახდევინებდა.

— ბიძია ტუან, რატომ ზღვას არ ჩაჰყლაპავ? — ჰკითხავდნენ ხოლმე იქაური ბიჭები მასხარაობით.

— ორი მიზეზის გამო, ჩემო მასხარებო, — უპასუხებდა ხოლმე ტუანი — ჯერ ერთი მლაშეა და მეორე კიდევ, მლაშეც

რომ არ იყვეს, ბოთლებში გადაღებული არ არის, რადგანაც ჩემი სხეულის პატრონი ვერ დავეწაფები.

ყური უნდა დაგეგდოთ, ცოლს როგორ ეჩხუბებოდა! ფასსაც კი გადიხდიდით, რომ გეცქირნათ.

ოცდა ათი წლის ჯვარ-დაწერილები იყვნენ; ყოველ დღე ჩხუბობდნენ; ტუანი ამ დროს იცინოდა, ცოლი კი ჯავრობდა. ტუანის ცოლი მაღალი, გამხმარი ტანისა იყო; თავი გაჯავრებულ ბუს მიუგვანდა. დუქნის უკან პატარა ეზოში დაუღალავად დღე მუდამ დაფუსფუსებდა და ქათმებს უვლიდა. ყვერულების დასუქებით ხომ სახელი გაითქვა. როდესაც კი ფეკანის დიდებულნი სადილს ჰმართავდნენ და რომ სადილი კარგი ყოფილიყო, უეჭველად დედა ტუანის გამოკვებილი ყვერულიც უნდა მიეტანათ. დედა ტუანი დაბადების დროს ცუდ გუნებაზედ ყოფილა და ამ გუნებას აღარ ჰღალატობდა. მთელ ქვეყნიერობაზე ჯავრობდა, ყველას უბღვერდა, უფრო კი თავის ქმარს უჯავრდებოდა.

ქმრისა არა მოსწონდა რა: იმის სიმხიარულე, იმისი სახელი, სიმსუქნე, სიმრთელე, ყველა ეს აჯავრებდა, გულისა ჰგვრიდა. ტუანი ცოლის თვალში არაფრის მაქნისი იყო, რადგანაც არას აკეთებდა და ფულებს კი იგებდა; გაუმაძღარს ეძახდა, რადგანაც ათის ოდენას სჭამდა, და დღე ისე არ ვაივლიდა, რომ არ წაებუზღუნა:

— საღორე შენთვის უადგილო ადგილი არ იქმნებოდა! იქ უფრო შენ ადგილას იქმნებოდი, ვიდრე აქ. შენ ქონს რომ ვხედავ; გული მერევა!

მერე ჭყავილს დაუწყებდა:

— მოიცა, მოიცა ცოტა ხანს კიდევ და, ვნახავთ, რომ ხორბლით გატენილ ტომარასავით გასკდები!

ტუანი კი მუცელზედ ხელების ბარტყუნით და ხარხარით პასუნს აძლევდა:

— ჩემო დედალო, ჩემო ხონჩავ, აბა, შენი ყვერულები ასე დაასუქე! ნახე, ნახე!.. — და ამ სიტყვებით სახელოებს გა-

დიწვედა და გატიკნულ მკლავებს უჩვენებდა:—აი, რა ფრთაა, დედალო, რა ფრთა?!

იქ მყოფნი ამ დროს სიცილით კვდებოდნენ, დაზგაზედ ხელებს აბარტყუნებდნენ, ტოკავდნენ და სიამოვნებით მიწის იატაკზედ აფურთხებდნენ.

— მოიცა ცოტა...—წიწმატობდა ცოლი,—მოიცა ცოტა... ენახავთ, როგორ ხორბლით გატენილ ტომარასავით გასკდები!—და იქ მყოფთა ხარხარისგან უფრო გაჯავრებული გარედ გადიოდა.

ტუანს, მართლაც, საკვირველი შეხედულობა ჰქონდა, რადგანაც იგი მკვრივი, ჩასუქებული და გაქარხლებული იყო. ის ერთ იმ არსებათ გკუთვნოდა, რომლებსაც ბუნება მასხარად იგდებს და საშინელის ცელქობით ძირს უთხრის.

უბრალო შობაკვდავთ ახმობს, აქალარავებს, ჰღმეჭავს და არაქათს აცლის. იმათი ნახვა გულს გიკუმშავს და ძალა უნებურად წარმოგათქმევინებს:

— ღმერთო, რანაირად გამოცვლილათ! ყოველივე ამის ნაცვლად ბუნება სიამოვნებდა ტუანის გასუქებით, დარგვალეზით, მის აფერადებით წითლად და ლურჯად. სიბერის დაღს ისე ასვამდა, რომ შებრალების მაგივრად სიცილს, დაცინვას იწვევდა ადამიანში..

— მოიცა, ცოტა კიდევ მოიცა,—იმეორებდა იმისი ცოლი—და ენახავთ, რაც მოგივა.

II

ტუანს წვეთი მოუვიდა და დადამბლავებული ლოგინად ჩავარდა. ის დუქანშივე გაფიცრულ პაწაწკინტა ოთახში მოათავსეს, რომ დუქანში ლაპარაკის მოსმენა შესძლებოდა და თითონაც გამოჰლაპარაკებოდა მეკობრებს, რადგანაც თავი საღად შეჰჩრა, როცა იმისი უშველებელი სხეული მოუძლოურა და და განძრევაც აღარ შეეძლო. პირველ ხანს იმედი ჰქონდათ, რომ მის უშველებელ დიდ ფეხებს ძალა დაუბრუნდებოდათ,

მაგრამ ეს იმედი ჩქარა გაჰქრა, და ტუან *ma fine* დღე-ღამეს ლოგინში ატარებდა. კვირაში ერთხელ ოთხი მეზობელი ტუანს ხელებით და ფეხებით ძლივას სწევდნენ და ამ დროს ლეიბს უბრუნებდნენ და უსუფთავებდნენ.

სიმხიარულე მაინც არ მოიშალა; მაგრამ ეხლა წინანდებური სიმხიარულე აღარ ეტყობოდა, უფრო შეზღუდვით, მოწიწებით და მოკრძალებით მხიარულობდა; ეტყობოდა შიში, როგორც ბავშვს, და მორიდება ცოლისა.

— აი, გალოთებული, გარყენილი და გაზარმაცებული ტახუნა! მშვენიერი ხარ, შენმა მზემ, მშვენიერი.

ეხლა ტუანი პასუხს ვეღარ აძლევდა ცოლს. მარტო თვალებს-ლა უჭუტავდა ზურგს უკან და ლოგინში გადაკოტრიალ-გადმოკოტრიალდებოდა; ეს მოძრაობაღა შეეძლო ტუანს.

ასეთ მოძრაობას ის ეძახდა „სამხრეთისკენ მიბრუნებას“ და „ჩრდილოეთისკენ მიბრუნებას“.

თავის პატარა ოთახში ტუანს ყველაფერი ესმოდა, რასაც კი დუქანში იტყოდნენ, და ეს გარემოება ძალიან ართობდა. ხშირაც თითონაც გამოეღაპარაკებოდა ხოლმე თავის ოთახიდან, როდესაც მეგობრების ხმას ცნობილობდა.

— ეგ შენა ხარ, სიძე, ბატონო სელესტენ?— ყვიროდა ტუანი.

— მე ვარ, ძია ტუან; ჯერ კიდევ არ დარბიხარ, ჩემო სქელო თრითინაე?

— სირბილით ჯერ არ დავრბივარ, მაგრამ საღად კი ვარ. გულ-ღვიძლი მაგარი მაქვს.

ჩქარა თავის ოთახშიაც დაუწყო მიწვევა უფრო მახლობელ მეგობრებს და მათთან ერთად დროს ატარებდა, თუმცა კი გულზედ სკდებოდა, როცა ისინი სასმელს სვამდნენ.

— ყველაზე მეტად უფრო ისა მკლავს, სიძე, რომ ჩემი *fiue*-ის დაღვეა არ შემიძლიან. ყველაზე უფრო ეს მაწუხებს, თორემ დანარჩენს ჯანდაბამდის გზა ჰქონდეს.

დედა ტუანის ბუსებური თავი ამ დროს გამოინასკვებოდა და სარკმელში და ყვიროდა:

— დასტკბით, დასტკბით მაგ გატრუხებულის ცქერით, რომელსაც ღორსავით მოვლა ეჭირვება!

როცა ბუსთავა მიეფარებოდა, სარკმელში ხანდა ხან შემოფრინდებოდა მამალი, ცნობის მოყვარეობით, რგვალის თვალღებით იმზირებოდა ოთახში და შემდეგ მალლა შემოიკივლებდა.

ბევრჯერ ერთი ორი დედალიც შემოფრინდებოდა და ტახტის ახლოს ნამკეცებს ჰკენკავდა.

ტუანის მეგობრები ჩქარა დუქნიდან იმის ოთახში გადასახლდნენ და სადილ შემდეგ დროს ავად-მყოფთან ყბედობაში ატარებდნენ. მასხარა ტუანი მწოლიარეც მასხარობდა. იმისი მასხრობა ეშმაკსაც კი გააცინებდა.

სამი მისი მეგობარი ყოველ-დღე მოდიოდა. სელესტენ მანუაზი, გამხმარი და მაღალი, ოდნავ წელში მოხრილი; პროსპერ ორლიაფილი, პატარა გამხმარი კაცი, რომელსაც ცხვირი მტაცებლისა ჰქონდა, მოშურნე და ეშმაკი, როგორც მელა, და ცეზარ პომელი, რომელიც ხმას არ იღებდა, მაგრამ ყოველთვის კი მხიარული იყო.

შემოჰქონდათ ეზოდან ფიცარი, რომელსაც ტახტის გვერდით ამაგრებდნენ, და ორი საათიდან ექესამდის ღომინოს თამაშობდნენ.

ტუანის ცოლი კი მომაბეზრებელი გახდა. ვერ ინელებდა, რომ მისი ჩასუქებული ზარმაცი ქმარი ღოგინშიაც ღომინოს თამაშით ერთობოდა, და, როდესაც კი თვალს მოჰკრაედა ღომინოს დაწყობას, გაცოფებული შეეარდებოდა ოთახში, ფიცარს სტყორცნიდა სადმე, კოჭებს კიდევ დუქანში მიარბევინებდა და ყვიროდა:— „არა კმარაა, ასმევ, აქმევ ამ გასუქებულ ზარმაც ტახუნას, რომ ახლა იმასაც არ ვუცქირო, თუ როგორ ერთობა და მშრომელ ხალხს, რომელიც დღე-ღამეს ასწორებს, როგორ დასცინის.“

სელესტენ მანუაზი და ცეზარ პომელი გაჩუმებულები ემორჩილებოდნენ ხვედრს, პროსპერ ორლიაფილი კი მასხარად იგდებდა ტუანის ცოლს და მისი გაჯავრებით ერთობოდა.

ერთხელ, ჩვეულებრივზე უფრო გაჯავრებული რო დაინახა, ორლიავილი მივიდა და უთხრა:

— იცი, დაო, თქვენ ადგილას რომ მე ვიყო, როგორ მოვიქცევოდი?

ტუანის ცოლმა თავისი ბუს თვალები გაშტერებით მიაპყრო და ხმის ამოუღებლივ განმარტებას ელოდა.

— თქვენი ქმარი ცხელია, როგორც გახურებული თორნე, — განაგრძო ორლიავილმა, — და ამასთანავე ლოგინიდან არ იძვრის, ვისარგებლებდი ამ გარემოებით და კვერცხებს დავუწყობდი!

ამის გამგონე ტუანის ცოლი სახტად დარჩა; ეგონა, მასხარად იგდებდა, დასცინოდა და ამისთვის თვალს აღარ აშორებდა გამხმარ, ეშმაკურ ორლიავილის სახეს.

ის კი არა სცხრებოდა:

— ხუთ კვერცხს ერთი ხელის ქვეშ შევუწყობდი, ხუთს კიდევ მეორეს ქვეშ სწორედ იმ დღეს, რა დღესაც კრუხს დავსვამდი. წიწილები ერთად გამოიჩიკებოდნენ. მაშინ შენი ქმრის წიწილებს წავიყვანდი საქათმეში და კრუხს შევუსხამდი აღსაზრდელად. აი, წიწილები ისინი იქმნებოდნენ, დეიდა!..

— განა, ეგ შესაძლებელია? — გაკვირვებით ჰკითხა დედაბერმა.

— შესაძლებელიაო? რატომაც არა. თუკი ცხელი ყუთებით შეიძლება წიწილების გამოჩიკვა, რატომ ცხელ ლოგინში კი არ შეიძლება?

ქალი გაოცდა ამ გვარ რჩევით და ჩაფიქრებული შინისკენ წავიდა.

ამ რჩევის შემდეგ ერთმა კვირამ განვლო. ტუანის ოთახში შევიდა ის და თან კალთით კვერცხები შეიტანა.

— ეს-ეს არის ყვითელი დედალი დავსვი — წაილაპარაკა დედაბერმა, — და აი, ათიც შენ მოგიტანე. ეცადე კია, არ დაამტვრიო.

ტუანი შიშმა აიტანა და აკანკალებულის ხმით ჰკითხა:

— მერე რა გინდა?

— რა მინდა და უნდა გამოჰჩიკო, უმზავსო!

ჯერ გაიცინა, მერე, რაკი ცოლი არ ეშვებოდა, გაჯავრდა და გადაჭრით უარი უთხრა, რომ იმას სრულებით არ ესიამოვნება თავის ჩასუქებულ ხელებ-ქვეშ კვერცხები დაიწყოს და თავისივე სითბოთი სული ჩაუდგას და გამოჩიკოს წიწილები. მაგრამ ამაყურის თქმით გაცოფიანებულმა ბებერმაც გადაჭრით გამოუცხადა:

— ერთ ლუკმა ჰურსაც არ მიიღებ, ვიდრემდის კვერცხებს არ შეიწყობ! ვნახოთ, ვინ დამარცხდება!

ტუანმა ხმა აღარ გასცა. შუადღემაც მოატანა.

— დედაკაცო, წვენი მზად არის? — გასძახა ოთახიდან ტუანმა თავის ცოლს,

— შენთვის არაფერია! — სამზარეულოდან გამოეხმაურა ცოლი.

ევონა, მემასხრებაო და ლოდინი დაიწყო, რაკი არ მოუტანა, ეხვეწა, ემუდარა, ლანძღა, ჩრდილოეთ-სამხრეთისაკენ უიმედოდ მიბრუნ-მობრუნება დაიწყო, ფიცრის კედელს მუშტებით ცემა დაუწყო, ასტეხა ერთი ალიაქოთი; მაგრამ ვერაფერმა უშველა. ბოლოს მაინც დაჰმორჩილდა, და ცოლმა მარჯვნივ და მარცხნივ ხუთ-ხუთი კვერცხი შეუღლაგა. მხოლოდ ამის შემდეგ საჭმელს ეღირსა.

როცა მეგობრები მოვიდნენ, ისეთი საცოდავი სახე ჭქონდა, რომ უნებურად გაიფიქრეს: „უთუოდ ცუდათ შეიქმნა ტუანიო“.

ჩვეულებრივად დომინოს თამაში დაიწყეს, მაგრამ ტუანი ისე უგულოდ თამაშობდა და სიფრთხილით აცოცებდა ხელს, რომ ორლიავილმა ჰკითხა:

— მკლავიც ხომ არ წაგერთვა?

— რა ვიცი, მხარი რაღაცნაირად დამიმძიმდა! — უპასუხა ტუანმა.

ამ დროს დუქანში ვიღაც შემოვიდა. მოთამაშენი გაჩუმდნენ. მერი თავის თანაშემწით იყო. ორი ჰიქა ღვინო მოითხოვეს და ადგილობრივ საზოგადო საქმეებზედ ბაასი დაიწყეს.

რადგანაც ისინი დაბალის ხმით ლაპარაკობდნენ, ტუან ბრიულოვს უნდა კედლისთვის ყური მიედო, კვერცხება სრულიად დაავიწყდა, გაუფრთხილებლივ ჩრდილოეთისკენ ნიბრუნდა და ერბო-კვერცხედ კი მოექცა. ტუანის უნებურ გაღანძღვაზე შემოვარდა მისი ცოლი და აკანკალებულის ხელებით საბანი გადაჰგლიჯა. იგრძნო, რაც უნდა მომხდარიყო, ერთ წამს ისე ხმის ამოუღებლივ იდგა და კვერცხით შეღვსილ თავის ქმრის გვერდს უმზერდა. ისე გაჯავრებული იყო ამ შემთხვევით, რომ ხმის ამოდებას ვეღარც კი ახერხებდა.

მერე უეცრივ ეძგერა ქმარს და სწორედ ისე დაუწყო მის მუცელს ზეპა, როგორც წყლის პირას სარეცხს ზეპავდა.

დალაბანდივით ბრავა-ბრუგი გაჰქონდა ტუანის მუცელს. ამ სურათის მნახველა მეგობრები ხარხარით კინალამ დაიხოცნენ: ახველებდნენ სიცილის დროს, ცხვირს აცემინებდნენ და თვალებს იწმენდდნენ; ტუანი კი ცდილობდა ცოლის ხელები მოეშორებინა და მეორე ხუთი კვერცხიც არ ჩაეღეწა..

ტუანი დამარცხდა. კრუხად უნდა შჯდარიყო კვერცხებზე, და ამისთვის დომინოს თამაშობაზე ხელი უნდა აეღო, უნდა შეეწყვიტა ყოველგვარი მოძრაობა, ფორემ ცოლი ყოველთვის მშიერს სტოვებდა, როდესაც კი კვერცხს გასტეხავდა.

ქათმის ფრთებივით ხელებ მალდა აწეული გულ-აღმა იწვა ტუანი და გაუნძრევლად ჰერს შეჰყურებდა.

ლაპარაკითაც ჩურჩულით-ღა ლაპარაკობდა, თითქოს ხმაურობაც კი ხელს შეუშლიდა წიწილების გამოჩეკას, და ხშირად კითხულობდა ყვითელას ამბავს, რომელიც იმავე თანამდებობას ასრულებდა საქათმეში, რასაც ეს აქ.

— წუხელის ყვითელამ ჰამა რამ? — ჰკითხავდა ხოლმე ცოლს ტუანი.

ცოლიც საქათმიდან ქმართან მოდიოდა, ქმრიდან საქათმეში და გაფაციცებით ზვეალ-ყურს ადევნებდა კვერცხებს.

სოფლებმა იცოდნენ, თუ რაც ამბავი იყო ტუანის თავს, და დღე მუდამ მოდიოდნენ, ფეხ-აკრებით შედიოდნენ იმასთან, როგორც ავადმყოფთან, და ცნობის მოყვარეობით ჰკითხავდნენ:

— ჰა. საქმე წინ მიდის, თუ არა?

— წინ კი მიდის, მაგრამ მე ეს ძალიან მავიწროვებს. ხანდახან ერუანტელი გამირბენს ხოლმე ტანში..

და აი, ერთ დილას აღელვებულის ხმით ტუანის ცოლმა ოთახში შემოსვლის უმაღლესად გამოუცხადა ქმარს:

— ყვითელას შვიდი წიწილა ჰყავს—სამი გვერცხი კი გაულაყებია.

ტუანს გული აუფანცქალდა.

— მე რამდენილა მეყოლება?—იმ ქალის შიშით იკითხა, რომელიც დღე-დღეზე დედა უნდა—გახდეს: ჩქარა იქმნება?

— უნდა დავიცადოთ! — ცოტა ეჭვით უპასუხა ცოლმა. და დაცდა დაიწყეს. მეგობრებიც მოვიდნენ, იმათაც შეიტყეს, რომ დრო მოახლოვდა.

ეხლა ყველანი ამაზე ლაპარაკობდნენ ყველგან და ყველასთან. ცნობები მეზობლებში იკრებოდა.

ნაშუადღევს სამ საათზე ტუანს ცოტათი წასთვლიმა. ეხლა თითქმის ნახევარი დღე სულ ეძინა ხოლმე; უეცრივ მარჯვენა ხელის გულზე არა ჩვეულებრივმა ლიტინმა გამოაღვიძა. მაშინვე მარცხენა ხელი შეაცოცა მარჯვენა ხელის ქვეშ და დაიჭირა ბუნჩულა, ყვითელი ბუმბულით შემოსილი, პატარა არსება, რომელიც იმის ხელში ფეხებს ხლარავდა.

ისე აღელვებული იყო ტუანი, რომ ხმა-მალლა ღრიალი მორთო და წიწილა ხელიდან გაეშვა, რომელიც იმის გულზე გასრიალდა და წვერს შეეფარა. დუქანი ხალხით სავსე იყო. საჩქაროდ იმის ოთახი მაყურებლებით გაივსო; თითქოს თვალთმაქციაო, გარს შემოეხვივნენ, და იმისმა ცოლმა კი სიფრთხილით წიწილა წვერის ქვეშიდან გამოაძვრინა.

ყველა გაჩუმებული შესცქეროდა ტუანს, რომელსაც სიხარულისაგან და მეტის მეტი მღელვარებისაგან ქანქახი გადას-

დიოდა. იპრილის თბილი ღღე იდგა და სარკმლიდან შემოი-
სმოდა ყვითელას რუკ-რუკი, რომელიც თავის ახლად გამოჩე-
კილ წიწილებს ეძახდა.

— მარცხენა ხელის ქვეშაც მიჩუჩუნებს! — ცოლმა შეა-
ცურა ლოგინში გრძელი გამხმარი ხელი და ბებიისებურის
ფრთხილის მოძრაობით მეორე წიწილა გამოიყვანა. ყველას
უნდოდა წიწილა ხელში აეყვანა. ერთისგან მეორეს ხელში
გადადიოდა, და ყველა ისე შინჯავდა, თითქოს ჩვეულებრივი წიწი-
ლა არა ყოფილიყოს.

ოცი წუთის განმავლობაში იღარა გამოიჩიკა რა; მერე კი
ერთბაშაო ოთხი გამოძვრა კვერცხებიდგან.

მაყურებლები საშინლად აღელდნენ.

ტუანი კი კმაყოფილებით იღიმებოდა, რომ ასე გაამარ-
ჯვა, და, ცოტა არ იყოს, კიდევაც თავი მოჰქონდა უცნაური
მამობით. ქვეყანაზედ ბევრი არ მოიპოვება ამისთანა მამა! მარ-
თლაც და საკვირველი კაცია ტუანი!

— დასწყევლოს ღმერთმა, უკვე ექესი. უჰ, რამდენი ნათ-
ლობა მექმნება!

ხალხმა ხარხარი დაიწყო. დუქანი ახლად მოსულებით
აიესო. ბევრი გარედ კარებთან იდგა და იქიდან სხვებს ჰკით-
ხავდა:

— რამდენია, რამდენი?

— ექვსი, ექვსი!

ტუანის ცოლს გაჰყვანდა ახალი ოჯახობა კრუხთან, რო-
მელიც აღელვებით რუკ-რუკებდა და ფრთებს აფარფატებდა,
რომ გადიდებული ოჯახი დაეფარა.

— აი, კიდევ ერთი! — შეჰყვირა ტუანმა. მაგრამ ტუანი
შეჰსცდა: ერთი კი არა, სამი იყო.

ეს ხომ პირდაპირ გამარჯვება იყო! უკანასკნელი სალა-
მოს შეიდ საათზე გამოიჩიკა. არც ერთი კვერცხი არ გაელაყე-
ბინა.

ტუანი მთლად გადირია. უხაროდა, რომ ასე გაიმარჯვა,
განთავისუფლდა. გაგიჟებით ჰკოცნიდა უკანასკნელს; კინა-

ღამ კიდევაც დააღრჩო ტუჩებით. უნდოდა, ღამე თავისთან დაეტოვებინა ეს პატარა, რომელსაც თითონ ჩაუდგა სული, და დედასავით ეაღერსნა, მაგრამ ცოლმა არ შეიწყნარა მისი მუდარა და უკანასკნელიც კრუნს გაჰგვარა.

აღტაცებაში მოსულნი მნახველები თაფთავიანთ სახლებში ბაასით წავიდნენ; ორლიოვილმა კი, რომელიც ყველას ჩამოჰჩრა, ჰკითხა:

— არა, ბიძია ტუან, დამპატიებებ, როდესაც პირველ მათგანს მოჰხრაკაე?

მოხრაკულის ხსენებაზედ ტუანს თვალები გაუბრწყინდა, და ტახუნამ უპასუხა:

— უეჭველად, სიძეე, უეჭველად!

ჟარიშინი.

* * *

... და შენ კი, მთვარე, ისე დინჯად მისცუკავ ტაზე,
თითქო ტრფიადის მწველი ალი ან გიწინეგია
და შიგ ცისკრის მონიშნომე ტურფა ღაწვიბზე
საუარდის შმაგი კონის დალი ან გამინეგია.

სტდები, ღამაზო! ან, აგერ ცხადე გემინეგა
მარჯვენა ღაწვიბე სიუარულის ნამდვილი კვადი
და ამიტომაც აგერ კარბი თაგ-მოდულებით,
რამე უცაბედად ან შეგესწროს მქინდავის თვადი...

შაკამ მე გსედავ, შიშენიერო... და ან გამტუნებ;
ან ფინ შეტბელავს გამტუნებს, ზეცისა ძალე...
მიწისა შვილმა ციურ მნათობს რამე შეგადრო რამ,
მარჯვენა ღაწვი კატა შორის ვით-და ღაგმადო?

განდებოდი

დ ა ვ ი თ ი

(საშობაო)

«სარწმუნოება თვინიერ საქმისა მკვლარ არს.»
სახარება.

1

შობის წინა ღამეა თოვლით დაფენილ არე-მარეში სასტიკი ყინვა მძვინვარებს. სიცვიისაგან შეკუმშული ჰაერის მოძრაობა შეჩერებულია. მკედრულ და საიდუმლოებით სავსე, სევდის მომგვრელ სიჩუმეს არაფერი არ არღვევს. მოწმენდილ ცის სიღრმეში გადმოკიდული ვარსკვლავ-მთვარე ცივით, უთანაგრძნობოთ გადმოსცქერის უიმედო ფიქრებში გახვეულ დედამიწას, თითქოს ეუბნებოდეს: „დახე რა მეგობრობას გიწევს: როდესაც შენ მოწყენილი ხარ, არც მე ვარ კარგ გუნებაზეო!“ აბა ეხლა სად არის ის მანისის მომჯადოებელი ღამეების ნაზი და გულ-უხვი მთვარე, რომლის სხივებს ქვეშ ვინ იცის რას არ წამოიძახებს მეოცნებე პოეტი!.. ახლა ის თითქოს მიმქრალა, თითქოს დაკარგვია ბრწყინვალე სხივები და ფერმკრთალი, დიდი ხნის ნაცრები ავათმყოფივით თითქოს უნებურათ აწვდის თავის გაყინულ სხივებს დედამიწას. ყოველ კედრით უიმედობა, სიტტიტლე, მოსაწყენი სურათები, ყოველ მხრით ერთი და იგივე სურათი და ამასთანავე მთვარე და ვარსკვლავები ნამუს ახდილ ქალივით ულახათო და შვენება დაკარგული!.. ან და ვინ იცის, შეიძლება ის მთვარე და ის უთვალაფი ვარსკვლავები სრულიადაც არ ფიქრობენ ჩვენი პაწაწკინტელა პლანეტის.

ხათრიზა თავის შვენებას რამე ჩამოაკლონ, მაგრამ ასეთია ადამიანის ბუნება: როდესაც მას არაფერი აქვს სამხიარულო, როდესაც მას თავ-პირი ჩამოსტირის, — მაშინ ყველაფერი თავის სულიერი მდგომარეობის და გვართ უჩინს, ეხატება... განაკი შეჰკვდება ხალხის სიბრძნე? აკი იმანა სთქვა: „ხუცესს მაძლარს, დიაკონიც მაძლარი ვგონაო.“ იქნება ის ზეცის მნათობნი ახლაც ისეთივე იყვნენ, როგორც მაისის ღამეში და... მაგრამ დაუტოვოთ ზეცა ზეცას და მივხედოთ ქვეყანას!

ქალაქ №-ს განაპირას გაშენებული ერთ-ერთი სპეციალური სასწავლებლის ბაღიც ამ საერთო წრეში არის მოქცეული, ისიც დამორჩილებია ყოვლის შემძლე ყინვის გავლენას და უბრძოლველათ უთმობს თავის სათუთ მცენარეებს, რომლებიც კი კარში დარჩენიან. მხოლოდ უზარმაზარი ნაძვის ხეები არ იჩნევენ არც სიცივეს, არც ყინვის სტლაკტიტებს, მათ ტოტებზე თავისებური სილამაზით ჩამწკრივებულთ, და მედგრათ შეჰყუდებიან ზეცას. ასე ჩერდებიან ხოლმე ცხოვრების გმირებიც, როდესაც მათ გარშემო ყველაფერს მუსრს ავლებს ცხოვრებისავე სუსხი, ასე მხნეთ და ასე თავ აწეულნი დგანან ხოლმე ისინი და დინჯად მოვლიან გაზაფხულს: მხოლოდ ის ვერ უძლებს ზამთარს, ვისაც გაზაფხულის სითბო არ ახსოვს!... ორ-ეტაჟიანი, დიდი შენობა სასწავლებლისა მაღლიდამ გადაყურებს ვეებერთელა ბაღს. ყველას სძინავს.

არ სძინავს მხოლოდ ამ ბაღის დარაჯს, სამოცი წლის დავითს. საზარელ ახმაზ არსებას, როგორც არსებობისთვის ბრძოლას ეძახიან, — აუღია დავითი და აი, ამ ბაღში გადმოუგდია. მას შემოაუხვევია რაღაც ძველის ძველი ჩული, ოდესმე ნაბდათ ყოფილი, დაუკავებია ხელში ბზის მსხვილი ჯოხი, გამოსულა ბაღში და დარაჯობს. აგერ ორი წელიწადია, რაც ის ამ თანამდებობას ასრულებს, დარაჯობს როგორც ასეთ ყინვიან ღამეებში, ისე ზაფხულის თბილ დარში, დარაჯობს მუდამ, პირ ნათლათ ასრულებს თავის მოვალეობას. მაშ განაკუთილად დებულობს თვეში შვიდ მანეთ ნახევარს! მართალია, თვეში შვიდი მანეთი და კიდევ ნახევარი დიდს არაფერს წარ-

მოადგენს, მაგრამ რა უყვოთ. იმისთვისაც მადლობას სწირავს ღმერთს, რომ მთლად უადგილოდ არ დასტოვა და სამათხოვროდ არ გააწვდევინა შრომისთვის გაჩენილი ხელები. რალაც მისდა ბედით აქ გამოჩნდა ის დალოცვილი „ვინკაცია“, თვარა სხვაგან, სადაც კი მივიდა, ყველგან ასე უთხრეს: „ვინკაცია“ არ არის, არ გეჭირიხარო!“ მოდი და ნუ გაუფრთხილდები ამას შემდეგ ადგილს, თუ გინდ ის შვიდ მანეთ ნახევრიანიც იყოს! ახლანდელ დროში „ძარღვიანი ყაზახებიც“, როგორც დაეითი ამბობს, „ვერ შოულობენ ადგილს, თვარა მას ვინ რას მიაშავებს“. და, აი ეს ძვირფასი ადგილი, ეს ერთად ერთი წყარო დაეითის ცოტათი მაინც ადამიანური არსებობისა კინალამ დაკარგა მან; კინალამ მოისპო ცხოვრების უკანასკნელი იარაღი. მკვინ მას რვა მანეთი ქონდა ჯამაგირი, პატარა თავ შესაფარო ოთახი და ამის გარდა კიდევ გირვანქის მეოთხედი შაქარი კვირაში, მაგრამ ეშმაკი რომ არ დააყენებს კაცს, ის არის, შეჭმურდა იმ წყეულს დაეითის ბედნიერება და მოუნდომა ჯაუბედურება. დაეითმა გააჯავრა ბ-ნი „დეღებტორი“. საფუტკრეში ერთი კვირის განმავლობაში თითქმის ყოველ ღამე ეზარებოდა ქურდი და პასექას უნგრევდა. ეს რომ მეფუტკრე მასწავლებელმა შეიტყო, გაუჯავრდა დაეითს და ღირეკტორს დაასმინა. ღირეკტორმა უყვირა და უყვირა დაეითს.—იმ დალოცვილს ყვირილში მაინც ტოლი არ ყავდა, რაც დაეითის აზრით, იმას ნიშნავდა, რომ „იგი ძალიან კაი დეღებტორი იყო“. ცოცხალმკედარი დაეითი ვერ მიხვდარიყო, თუ ვის რა ოხრათ უნდოდა საფუტკრის დანგრევა, მით უფრო, რომ თათლი არავის მიჰქონდა, მხოლოდ მიწაზედ ჰყრიდა სათათლე ჩარჩოებს. მას წაართვეს ოთახი იმ მოსაზრებით, რომ თუ მაგას ოთახი მიეცით, ძილის მეტს არაფერს გააკეთებსო. შემდეგ ათი შაუჩი მოაკლო ღირეკტორმა და შაქრის მიცემა აუკრძალა. ამასთანავე გამოუცხადა, რომ თუ კიდევ გამეორდა ეს—მაშინ გამოეთხოვე სამსახურსო. რა ექნა დაეითს? ბალი დიდი იყო. ამ დიდ ბაშში წამ და უწუმ უნდა ევლო მას. საფუტკრე კი ერთ კუთხეში იყო, ასე რომ, როდესაც ის ბალის მეორე კუ-

თხეში მივიდოდა, ქურდის განკარგულებაში სრული ერთი საათი რჩებოდა... მოთმინებიდან გამოსულმა დავითმა გადასწყვიტა: სული რომ ააოხრონ დანარჩენი ბალი, საფუტკრეს მაინც არ მოეშორდები და დავიჭირავ იმ ოჯახ დაქცეულსო. ითქვა—ასრულდა. მაგრამ იმისთანა შენს მტერს, რაც დავითმა ნახა. თურმე ქურდი თვითონ „დელექტორი“ იყო. მან ხმის ამოდება ვერ მოახერხა, ისე გაშეშდა ამ სურათის წინ. დირექტორი კი თუშცა ერთი შეკრთა, მაგრამ მალე მოასწრო თავის შეკავება. მიუხალოვდა დავითს და ჩააშტერდა თვალში. დავითმა დამნაშავესავით ჩაღუნა თავი.

— !!!.. ცოტა სიჩუმის შემდეგ უთხრა დირექტორმა.

— მინავათ! წამოილულულულა დავითმა, თუშცა არ იცოდა კი, რაში იყო ის „მინავათ“ ან რატომ მაინც და მაინც ეს სიტყვა უთხრა ბ-ნ დირექტორს და არა სხვა რამე.

— ჩუმათ იყავი! გესმის, ჩუმათ!.. და ამ სიტყვებზე დირექტორმა ტუჩებზე მიიდვა ხელი და ისე, მუნჯურათ აჩვენა დავითს, რომ არავისთვის ეთქვა ეს ამბავი... თურმე საქმე აი რაში იყო. დიდი ხანი იბძოდა ბ-ნი დირექტორი და მეფუტკრე მასწავლებელი. პირველი დანაშაული ამ უკანასკნელისა დირექტორის წინაშე ის იყო, რომ ის მოწათფებს უყვარდა და მეორე ის, რომ ამ მასწავლებელმა ერთი გრძელი თხოვნა გააგზავნა მთავრობასან, სადაც დირექტორს ბევრ დანაშაულს უჩიოდა და კანონის წინააღმდეგობაში იჭერდა. ეს სამი ზემოხსენებული მიზეზი არ გამოდგა საკმარისათ, რომ დირექტორს მასწავლებელი გაეგდო და აი, რომ მის წინააღმდეგ კიდევ ერთი საბუთი მოენახა, სახელდობრ საქმეში დაუდევრობა—ნამუშაევარს უფუჭებდა, რა არის რევიზიის დროს ცუდათ ნახონ მისი ნამუშაევარიო... ეს ყველაფერი ასე იყო, მაგრამ დავითს მაინც არ მოუმატეს ჯამაგირი და ის შერჩა თავის გათბეკილ შვიდ მანეთ ნახევარს თვეში.

მეორე შეცდომა, რომლისთვისაც დავითს დათხოვას ექალოდენ, შემდეგში მდგომარეობდა: ერთხელ ვიღაც მოწათის გამონაცვალი ქუდი, რომელიც დავითმა გადაგდებული ნახა,

თაზე დაიხურა და ქალაქში გავიდა. ეს რომ მოწაფეებმა გაიგეს, მისცვიდნენ დავითს. — როგორ თუ ჩვენი „ფორმით“ ქალაქში დადიხარ და გვარცხვენო: მართალია, ამისთანა ქულები №-ში და საზოგადოთ ყველა ქალაქებში შევიცარისა და სტორო-ეების ფორმაა, მაგრამ იმათთან მოწაფეებს აბა რა შეუძლიან! დავითს კი სასტიკად აუკრძალეს იმის დახურვა, თორემ „ჩვენ კი შეგვადლია შენი გაპანდურებაო!“ დავითიც აბა როგორ გაბედავდა წინააღმდეგობას! დანარჩენში დავითი სალია, მეტ ქურდს ერთხელაც არ გაუჭაჭანებია ბაღში და არც დავითის მყურდობა შეფოთებულა ადამიანის მიერ ბნელ ღამეებში, სიდაც ის, თავის ფიქრებში გართული, დადის წინ და უკან და დარაჯობს.

აი, ამაღამაც, ამ საშინელ ყინვაში დარაჯობს ის. სიმართლე უნდა ვთქვათ, მას არ უნდოდა ამ ღამეს გამოსვლა. ხვალ ქრისტეს შობის დღეა, დიდი დღესასწაული, ქრისტიან კაცს დაბანა-დარეცხვა სჭირია, რომ წმინდა დღეს წმინდად შეეგებოს, მაგრამ უბძანეს გამოსვლა და რა ექნა? ყველა ამას ისიც დაერთო, რომ ამ ბოლო დროს რაღაც დაზანტდა, რაღაც დაზარმაცდა ის, აღარ შეუძლია უწინდებურად არც ადგომა, არც დაჯდომა, ხელ-ფეხი ძალიან ხშირად უცივდება, რაც უწინ არ იცოდა, რაღაც „შიგ გულის კაკალში“ სტკივა, ეკალივით ესობა, სუნთქვას უშლის..

II

შუალამეზე გადაცილებული იყო, როდესაც ახლო ჩამომდინარე წყლიდან ნელი, მაგრამ ცივი, ქარი ამოიჭრა. დასავლეთის ცას შავი ღრუბლები ამოეყუდა და ქარმაც იმატა. დავითმა შეხედა ცას და წაილაპარაკა:

— ნამდვილად ქარ-შეთი ამოიჭრება დღეს! ამ სიტყვებზე მან გაიჩქარა ბალის მარჯვენა კუთხეში სამხრეთისკენ, სადაც წვიმის დროს თავ შესათარი ოთხი ყავრით გადახურული ბოძი იყო გაკეთებული, რომლის ქვეშ წვიმა და თოვლი ისეთივე

ბატონი იყო, როგორც ტიპლ მინდორში. მან გადაფხიკა მიყინული თოვლი ძელიდან და ამოეფარა. ეს ადგილი მისი საყვარელი ადგილია. სხვაგან ჩუმი, უსიტყვო დავითი, აქ, ამ ადგილას ფიქრობს, აქ იგონებს თავის წარსულს,—ვინ იცის, იქნება ისეთივე უფერულსა და ბნელს, როგორც მისი აწმყო და მომავალი. ანდობს მას თავის დარდებს, სრული დარწმუნებული, რომ ის, თუ არ შეიბრალებს, არ დასცინებს მაინც. ამ ადგილმა შეიძლება იცოდეს დავითის ჩუმი წყევა „დეღებტორისადმი“, ამანვე შეიძლება იცოდეს მისი გმობა საზოგადოებისა, რომელმაც ასე უღმერთოდ მოიძულა, ის, მაგრამ ჯერ არ ამხელს საიდუმლოს, ირაფერს ამბობს, არც დასაცველათ და არც გასამტყუვნებლად... და განა ისე დაეზოა ადამიანს გული, რომ მისი სათქმელი, უსულო საგანმა თქვას?!

ქარი თან და თან გაძლიერდა. ცა შეემა, შიშის მომგვრელმა ღრუბლებმა მოიცილა, რომელსაც თან მოჰყვა თოვლის არეული ბუქი.

დავითი თან და თან დასუსტდა. მან ევლარ შეიძლოა ჯდომა და გადაწყვიტა მზარეულის გაღვიძება და გადაყურება.

„სულ ერთია,—გაიფიქრა მან—ამალამ შობა ღამეა, ყველა შინ არის—ქურდიც და კაი კაციც! მაინც ვის რა ჯანდაბად უნდა საშობოდ ხეი! ძალლი არ გამეიგდება. კარში, რაღა მანდა მაინც ამალამ მუა ქურდა... ეჰ, რა უჭირდენ ამელამ ჩემდა გევეშვი. ჩივიენ—ამას ვინცხა „დეცეპლინაა“ იგი თხოულობსო. დიდი ფთხილი კაცი კია იგი დეცეპლინაა თუ რაცხა, ყველას მისი ეშინია! უჩენიკებს, სალდათებს; დეღებტორსაც იმის სახელი აქ სულ პირში!.. ვაი, სულო, რა დიდი კაცია ვინცხაა, ნეტე მის დედ-მამას!“

ამ ფიქრებში იყო დავითი, როდესაც მწყრომიარე ხმა მოესმა: ეი, შენ ბებერო ძაღლო, სად დაკარგულხარ!

ეს გახლავს დირექტორი ობრაზცოვი, რომელიც აი ახლა ბრუნდება ქალაქიდა. ხმაზე ეტყობა, რომ ბახუსთან კარგა

ხანი უმუხსაიფნია. დავითი შეჩერდა და რაღაცას თქმა დააპირა, რომ ამ დროს ღირეკტორმა დაიყვირა:

რას გაჩერებულხარ?.. წაეთრიე ბალისკენ!..

დავითმა გადადგა რამდენიმე ნაბიჯი და დაუპირდაპირდა ღირეკტორს.

მხეცი!... ტყულა უნდა ჭამოს ფულები, თითქოს დიდი ვინმე იყოს!.. — კიდევ უნდოდა ეთქვა რაღაც ღირეკტორს, მაგრამ გაახსენდა, რომ მის მოსწრებულ სიტყვებზე ვერავინ გაიცინებდა და ისევ წასვლა არჩია. დავითმა კი პატარა კიდევ გაიარა, ველარ გაუძლო ქარის ცემას და ისევ უკან დაბრუნდა. საიდანღაც ზარის ხმა მოისმა. მან გადაიწერა პირჯვარი და წაილაპარაკა: „ღმერთო შენ ხარ მოწყალე, ღმერთო მიხსენი!“ და ამ სიტყვებზე მას, თითქო დიდი ლოდი ჩამოძვრა კისრიდანო — გულზე მოეშვა. მას დაუდგა თვალ წინ მშვიდი და უსახლვრო სიკეთით სავსე სახე მაცხოვრისა, რომელიც მას ეკლესიაში უნახავს, დაინახა მისი ღმობიერი თვალეები და ამ სურათთან ერთად მან იგრძნო, რომ სულ მთლად უნუგეშოდ არ არის დატოვებული, რომ მასაც აქვს იმედი და ეს იმედი არის მაცხოვარი, რომელიც ხეაღინდელ დღეს დაიბადა და რომელმაც თქვა: „მოვედით ჩემდა ყოველნი ტვირთ მძიმენი და დამაშვრალნი და მე განგისვენოთ თქვენ!“ და მოუღბა დავითს გული, მას უცბად შეუყვარდა თავის თავი და თან მან იგრძნო, რომ ვითომც იმატა მის ძარღვებში სისხლის დენამ, ვითომც მოემატა მას ღონე... მაგრამ არ გასულა ბევრი დრო, რომ თვალეები დაუბნელდა, სისხლი თავში მოაწვა, ხელში და ფეხში რაღაც ერთნაირმა ერუანტელმა დაიწყო რბენა და ჯოხი გაუვარდა, სიმწრის ოფლმა დაიწყო წურწური სახეზედ... მის წინ ატრიალდნენ რაღაც ათასი სოის ბურთები, ათასი ფერის, ერთი მათგანი გაიზარდა, გაიზარდა, აი ის აწვება დავითს თავზე... „უჰ, რა მძიმეა!“ — უნდა თქვას დავითმა, მაგრამ ენა არ ემორჩილებდა. ის ბარბაცობს და მასთან ერთად ცაც, მიწაც, ბალიც, სასწავლებელიც... ღირეკტორიც. იესო ქრისტეც... დავითი ველარ უძლებს სიმძიმეს და ეცემა ძირს...

ქარი კი გრიალებს და გრიალებს. გაკაპასებული გაჭკივის არე მარეში და აკივლებს ბუნებას, ებრძვის ყველაფერს, ებრძვის სასწავლებლის შენობას, ებრძვის გზის პირზე მდგარ ბებერ მუხას, სასწავლებლის ზევით დაფენილ ტყეს, აკვნესებს ტელეგრაფის მავთულებს და გარისხებული მიიწევს წინ, რათა იქაც იგივე ომი აუტეხოს ყველას, ვინც კი წინ გადაუდგება.

„ტრახ!“.. და ამაყი ნაძვის ხე უღონოდ აკოტრიალდა. მისი ტოტები აკანკალდნენ, ვითომ ებძვიან უღმობელ სიკვდილს, მაგრამ ქარი, თითქოს დასცინისო მის მწუხარებას—იმ ადგილას, სადაც ხე იდგა, სისწრაფით მიაქანებს თოვლიან ღრუბლებს...

„შობა მაცხოვრისა შეადგენს ერთ უდიდებულეს მომენტს კაცობრიობის ისტორიაში“—ეუბნებოდა დირექტორი მოწაფეებს, რომლებიც შეკრებულებიყვნენ სასწავლებელიც საკრებულოში და მოწაფებით უგდებდნენ ყურს.

„მართლაც და, მსოფლიო ისტორიიდან რომ გამოვირიცხოთ ახალი და ძველი ალთქმა—რას დამზგავსება მაშინ ისტორია? ერთი საერთო უიმედობა, საერთო იქვიანობა, საერთო სიცრუე და საძაგლობა—აი მისი შინაარსი, მისი ავლადიდება! ქრისტეს და მხოლოდ ქრისტეს შეედლო მოცემა უკვლავი იდეალისა, მხოლოდ მას შეედლო ეჩვენებინა ნამდვილი გზა და იგივე დარჩება ერთად ერთ მანათობელ ვარსკვლავად, რომელიც კი გზას გვინათებს, წყვლიადს გვიშუქებს. კაცი, მიმავალი ამ გზით, არასოდეს არ დაიბნევა, მას ვერ ჩანთქავს ცხოვრების ქაობი. გარეშე ქრისტიანობისა არ არის და არც შეიძლება იყოს ჭეშმარიტება და ბედნიერება, ის ერთი გააბედნიერებს ყველას—როგორც მთელ ერს, ისე კერძო ადამიანს. ამის და მიხედვით მომავალი ეკუთვნის იმ ერს, რომელიც ამ გზით მიდის“...

— ბატონო, ბალის მცველი გაყინული ვნახეთ, მკვდარია. საწყალი! — სიტყვა შეაწყვეტინა დირექტორს ორმა შემოსულმა ნუშამ. დირექტორი შეჩერდა; სახეზე რაღაც ერთ ნაირი გამომეტყველობა გამოეხატა და მაწაფეებისკენ გაიხედა. საში

მასწავლებელი, რომელიც მას გვერდში ედგა, გამოურკვეველი სიწყნარით შესჩერებოდა დირექტორს. მიმავალი მოსწავლეებიც შეჩერდნენ და აგერ აგერ კიდევ გაისმა რალაც ჩურჩული.

— ჰო და, წაიღეთ, დადევით სადმე! შემდეგ დამარხება უნდა!

— სად წავიღოთ, არ ვიცით, ბატონო!

— ჯანდაბას!.. დაიღრიალა დირექტორმა— აბა ახლა დარაჯის გულისთვის ხომ არ ჩამოვიხჩობი!

ამ სიტყვებით ის გავარდა კანცელიარიაში.

— შეშლილია, ვინცხაა, აი, ოჯახ დაქცეული! ჩაილაპარაკა ერთმა მუშამ.

— რაო, რა თქვი შენ? წყრომით მიუბრუნდა მუშას ერთ ერთი მასწავლებელი—სულელო, ის დირექტორია!

— დელეგტორი თუა, თქვენი დელეგტორია, თვარა ჩემი კი არა, იმის მე არ მეშინია!

— მართალია მუშა, ღმერთს ვფიცავარ, მართალია!—დაუდგა წინ მასწავლებელს ერთი მოწაფე, რომელსაც ცრემლები მორეული ქონდა თვალებში. ტს! არ გაბედო მეორეჯერ ჩემთან ეგენი!—წაულაპარაკა მასწავლებელმა მოწაფეს—ყველა, რაც სიმართლეა, არ ითქმება! პოლიტიკაა საჭირო!..

— რა დროის პოლოტიკაა, ბატონო ახლა — აღარ დამთავებია მუშამ სიტყვა მასწავლებელს—კაცი მოკვდა—დამარხება უნდა და არა პოლოტიკა!

— კაი, ძმავ, შენ ბევრს ნულარ ყვირი... შევეალ და ბძანებას გამოვიტან!

მოწაფეები გამოაცინდნენ ბაღში. საამურად თოვდა. ქალაქში გაცხარებული ზარების რეკა იყო ატეხილი. ახლო სოფლები ბედამ თოფების ხმა ისმოდა. ყველაფერი მხიარულობდა, მხოლოდ დავითა იღვა მარტოთ მარტო თოვლში და პირი ზევით, ცისკენ ჰქონდა მიქცეული, თითქოს პასუხს ელის დაძახილზეა...

სმარადონ მცირაშვილი.

* * *

(N—ს)

ჩვეულებრივ შავ-თეთრთ გრძელთ
გულ-შემსჭვალულს, გარემოცულს,
მწარ ხვედრისგან ბევრ გზით დასჯილს,
უარყოფილს, დაფიქრებულს,

მომავლნად ღრმ ნეტარ
(ხემათის უკვე დაკარგული),
რას ორივეს ერთგვარ გრძნობით
გულში გვჭანდა გამსჭვალული;

რას ცხიკურების მიზნად გვჭანდა
ჩვენ ორი რამ დასახული:
სიკვდილიანი შერთვულება,
საუკუნო სიუფარული...

მაგრამ ღრმნი გვიცვალენ,
მათ სრობლაში შენც იცვალე
და ძველ აღთქმით უკუ-მეკრული
სულ სხვა გრძნობით განმსჭვალე.

შე უარ მუაგ... ტრფობის ტახტად
სხვას მიუძღვენ შენი გული,
სხვას უკვირე საკვირეულად
გრძნობა, გონი, ტრფობა, სული.

და, ჰა, ესეც, რა წარსული
აწმეოს წვეულს შეუდარე,

გული ბედით გაშეტუნა,
თვალთვან ტრეშილი კადმიფდვარე.

შენგნით გრძნობა მოტრუეებულს
მსუკს გაგაქრო, ფითა შტეერი,
მდუღარებათ დაგაფრქვიო,
დაგომიწო წამწამ ტეერი.

მაგრამ რა გქნა, რამე ამ გულში
შენ მფლავბელობ გრთად ერთი
და შენს გარდა არად მიჩინს
თვით სამოთხე, ჟოჯოხეთი.

ვით მიუვარდი, კვლავც მიუვარხარ,
შენ ხარ ჩემი დმერთი, რწმენა,
და შენ ტრფობას გვდარ დამხსნის
გერც სატანა და გერც ზენა!

დადო ხლობაძე

1901 წ.
ფოთი.

გაცრუებული იველი

რძ მძქმედებთან კომედიას

მოკმედნი პირნი:

სტეფანე ივანის ზარალგვი—60 წლისა

ნინო—ამისი ცოლი—48 წლისა

ვანო—დოქტორი—26 წლისა

სონა—გიმნაზია დასრულებული ქალი } ამათი შვილები

კმეკლა—50 წლისა, ქვრივი—ზარალგვიანთ ნაცნობი

გაბო—ამისი დედის ერთა 24 წლ. ვაჟი—ადვოკატი

გიგო—49 წლისა—ზარალგვიანთ შორეული ნათესავი

ლიზა—19 წლ., გიმნაზია დასრულებული ქალი—სონას ნაცნობი

გლეხკაცი

ბიჭი

მოკმედება პირველი

(ფარდა ახდება ზარალგვიანთ სასტუმრო ოთახში: ზოლი დაფენილია ხალიჩით, შუა კედელთან სდგას გრძელი გუშეტკა ფარჩის ბაღიშებით და შეთაქებით. გუშეტკის წინ—რგვალი სტოლი ხავერდის სუფრით დაფენილი. ზედ: ღამფა, ალბომი, საფერფლე.. სტოლის გარეშემო—რამდენიმე რბილი კრესლოები მარჯვნივ, კუთხეში—ზიანინო თავის ვატარა

ტაბუკეტკით, მარცხნივ — ეტაჟერკა საკსე წიგნებით და ნოტუბით. ეტაჟერკის და ჰიანინოს თავეზე: ჰატარ-ჰატარა კალათებით ქაღალდის უკვილები და სხვა წვრილმანი სამკაულნი... ჰიანინოს უკანა და გუთსეებში — შეღებილი ლოჭკებით სეხილები, ფანჯრებში — ქილებით უკვილები, მარცხენა კედელზე ჭკიდას სარკე, რომლის ძირში დგას ლომბეკნი სტოლი, რომელზე ჩაღის სკაბები — აქა იქა, რამდენიმე სურათები — კედლებზე და ფარდები ფანჯრებზე ასრულებს სცენის მართულაბას, სცენა აქვს ორი კარები: მარჯვენა კარები გაღის დანარჩენ ოთახებში, მარცხენა — დერჟეანში. სცენაზე არიან სტეფანე და მისი მეუღლე ნინო.)

გამოსვლა პირველი

სტეფანე და ნინო

- სტეფანე** (სთჯლის თითებზე). სამი წელიწადი უჩიტლების ფული — გემნაზიისთვის რო ვამზადებინებდი, რვა წელიწადი გემნაზია, ახლა ექვსი წელიწადი უნივერსეთი; თვისა და თვის თავზე რომ სამ-სამ თუმანს ვზღებდი „კანვერტში“ და მოსკოვში ვგზავნიდი! ახლა...
- ნინო** (დაარღვევს). კაცო, რათ იცი გაზვიადება! საიდან ექვსი წელიწადი, რო სულ ხუთათ-ხუთი „კურსია“?
- სტეფანე**. შვ გამოჩერჩეტებულო, შენა! ის კი დავავიწყდა, რო ერთი წელიწადი „ბუნტის“ თაობაზე დაჰკარგა?! აბა მაშინ კი არ დამლუბა და დამანელა!
- ნინო**. სიბავშვით მოუვიდა, სტეფანე, სიბავშვით!
- სტეფანე**. კაი „სიბავშვე“ იყო, რო კინალამ ჰკუიდან შევიშალე! რას ვამბობდი?... როდი-ლა მახსოვს!.. ხო... ახლა „კნილიკა“ და „სტრუმენტები“, ახლა წიგნები, ახლა ჩაცმა დახურვა, ახლა აქედან და იქიდან გზის ფული ზაფხულობითა... ერთი სიტყვით, რალა, თვის სარგებლით რო ვიანგარიშო, ორი ათასი,

ნაღდი—კაკალი, თუმანი ისე მიზის ვანოს სწავლა, როგორც ერთი გროში!

ნინო. ალალი იყვეს, ენაცვალოს იმას დედა! აი ეხლა მოვა და ორი ათასებსაც შემოგვიტანს, ოცი ათასებსაც! ნათქვამია: „დავწვრილშვილდი—დავიწიეო, დამეზარდენ—ავიწიეო!“ ჯერ დაბინადდეს, პრაქტიკა გაჩინოს, ხალხი გაიცნოს! ე... ეხ, სტეფან! ნეტაიკი შენ ეს სახლები გადაგეკეთებინა და არა მინდოდარა!

სტეფანე. ერთი მითხარ თუ, ამ სახლებს გადასაკეთებელი რა სჭირს? (მოიხედ-მოიხედავს) ხო ხელამ გალიცინისეფთა ვდგევარ!

ნინო. კოჭიც კი მიუგავს გალიცინის „ღეარეცსა“! ძველებური აკოშკები, დაბალი ქერი, ან ამნაირ კარებებს სადლა ნახამ ეხლა? დობტური შვილი ემისთანა ქობ-მახებში უნდა დააყენო? ერთი სამი ოთახი ჯერ მარტო იმას მოუნდება. ეხლა ხო ჩვენ უბრალო ხალხი აღარა ვართ, სტეფან!

სტეფანე. „მაშ არა და, დუნდუკ-კარსაკოვის ჩამომავალი ხარ!
ნინო. განათლებული შვილი გვყავს, განათლებულათ უნდა ვიცხოვროთ! შენ ერთი პოვერიც დაიჭირე, ჩემო სტეფანჯან!

სტეფანე. მაშა, მაშა! სუ შავას არა ვფიქრობ! სხვა კი აღარა გნებავსრა? პოვერის „პომოშნიკი“ რაღათ დაგაფიწყდა? აი! „რაც არ ექნას მამაშენსა, შენც ნუ დახვე შარმაშებსაო!“ რა, პაპაშენს ადგა პოვერი და ლაქია თუ პაპაჩემსა?

ნინო. არც ერთს არ ადგა, მაგრამ ჩვენ შვილს კი უნდა ადგეს, ათასიც რო თქვა! მაშ რო მოვა, ხვარე ბიჭის გაკეთებული საქმელები უნდა აქამო?

სტეფანე. რა ვქნა... კვდარს დაასვენებენ და მე ხომ ცოცხალი აღამიანი ვარ! ვალითა და ვახშითა, წვითა და დავეით, შვილი გამომიზღია, ახლა მობძანდეს და

კეთილ ცხოვრებას იმან დამაჩიოს, „ბლომანეების“
გემო გამაღებინო!

ნანა. მაგასაც მოესწრები, ჩემო სტეფანჯან, მოესწრები,
ნუ ხარ სულ სწრაფი! „აღდგომა და ხვალაო!“ მოვა
დრო, რომ ჩვენს ბედს ჩვენვე დავნატროდეთ!

სტეფანე. ღმერთმა ინებოს, ღმერთმა ჩემი ამაგი ფუჭეთ ნუ
ჩაატაროს!

ნანა. ფუჭედ, დიალ! ენაცვალოს იმას დედა, ის სხვა შვი-
ლია! ი როა, დედის იმედია! მიკვირს და გამკვირე-
ბია, თუ ამ ორ წელიწადს ან კი როგორ გასძლო
ჩემმა გულმა იმის უნახაობით! შარშან და წრეულს
ზატხულს ხომ არ მოსულა.

სტეფანე. აი დღეს მოგივა და ქერში ქული ჰკარი! ვინძლო
ლოტო-ლოტოზე გამართო! (საზოგადოებას) ეხლა
გამაკოტრებს ეს ოჯახ დაქცეული! ჯიბის ბარაქას
გამომიღვეს!

ნანა. ოლონც კი მშვიდობით მოვესწრო ჩემი ვანოს ნა-
ხვასა და ლოტოსაც გავმართავ, „ვერტუშკასაც!“ რა
დამიშლის? მე შენ გითხრა, ბედნიერი დედა არა ვარ,
დობტური შვილის პატრონი. ერთი ეს ქალიც რო
გავათხროთ, სტეფანე-ჯან, ჩვენ ბედს ძალლი არ
დაჰყეტს!

სტეფანე. სონას გათხოვება ვანოს კისერზე იყვეს; შეირთოს
ერთი სამი ათას თუმნიანი ქალი და ხუთასი თუმანი
ე თავი დას გაატანოს.

ნანა. გაგიხარიან, გაიგებენ თუ არა ქალების პატრონები
დობტური შვილი მოსვლია სტეფან ზარალოვსაო,
მაქანკალი-მაქანკალზე მოგზავნონ! მგონი სულის
მობრუნების დროც აღარა გვქონდეს! (სარკეში იხე-
და, გაკებს იგრესხავს და დიმილათ) ჰმ! რა ახალგაზდა
დედამთილი და სიდედრი ვიქნები! იფ, იფ, იფ! ხან
ვაეს ვეწვევი ხოლმე, ხან-ქალსა!

ზამოსვლა მეორე

ივინიკე და სონა

- ნანა.** აქამდინ სადა ხარ, შვილო?
- სონა.** ვანოს ოთახს ვალაგებდი: აკოშკები გაულე, წიგნები დაუწმინდე; რო მოვა, სუფთათ დახვდება.
- სტეფანე.** აი ყოჩაღ, ყოჩაღ! ეგრე ეფერე ძმასა, შვილო, ეგრე, რო ერთი ხუთასი თუმანი დაგაყაროს კისერზე და კაი კაცს მივათხოვოს!
- სონა.** თუ ხუთასი თუმანი აქვს, მომცეს მე ხელში და „კურსებზე“ გამგზავნოს, გათხოვას ეგ მირჩევნია!
- სტეფანე.** აი ტუტუც! აი კკუის კოლოფ! გადასაყრელი ფულიც რო გვქონდეს, განა შენ, მარტოხელა ქალს, სახელის გასატეხათ გაგზავნით რუსეთში?
- სონა** (წყენით). „სახელის გასატეხათაო?“ ჰმ! აბა თქვენ რა უნდა გელაპარაკოთ!
- სტეფანე.** „კურსი-მურსი“ რა ქალის წესია! თუ მე მკითხამ, გემნაზიაც მეტრა თქვენთვისა! ქალმა უნდა შვილი გამოზარდოს, გემრიელი საქმელი მოხარშოს, თუ გაუჭირდება, სარეცხიც დარეცხოს, დააუთოოს...
- სონა.** (დაცინვით) ქვაბებაც დახეხოს, ფეხსაცმელებიც დავაქსოს...
- ნანა.** რაც ისწავლე, შვილო, ეგეცა კმარა. ღმერთი მოწყალეა, მაგითიც კაი ქმარს იშოვნის! გემნაზია დაგისრულებია და ფორტოფიანი იცი, სხვა რაღა გინდა? არავინ დაგიწუნებს! სულ ბედია!
- სონა.** მე განა გათხოვებისთვის ვფიქრობ უმაღლეს სწავლასა? მაშ გაიგეთ, რომ მე დიდი ხანია საქრმო კიდეცა მყავს.
- ნანა.** არა, შვილო, შენ გაბოს იმედით ნუხარ და ტყუილათ სხვა საქრმობსაც ნუ სწუნობ, — ბედს ნუ ჰკარგამ! საცალა, „სულდენტობის“ დროს, პირობა

მოუცია იმას შენთვის, შენც ასე გგონია, რო ეხლაც იმ აზრისა იქნება და მოვა თუ არა, ჯვარს დაიწერს შენზე! დიახ! ახლა ზოგი იმი დედასაც უჩუროს! დედაკაცი ეხლავე გაქანებული სამი ათასთუმნიან ქალებს დაეძებს თავი შეილისთენა და, აღარას ჩაგიკლებს, რო ცარიელ-ტარიელი შეგიყვანოს რძლითა! აბა კეკელას არ იცნობ!

სტეფანე. მე და ჩემმა ღმერთმა, არც გასამტყუნარია! ყველაიმ თავის თავზე უნდა გაზომოს: ჩემმა ვანომაც რო უფულო ქალი შეირთოს, სახლში არ შემოაუშვებ, სახლში! ქრისტეს გეფიცები, თვალთ არ დავინახამ!

სანა. პაპა მაწ შენ ისე ამბობ, რო ღარიბი ქალები მონასტერში უნდა შევიდნენო?

სტეფანე. რათა, შეილო: ღარიბმა ქალმა უნდა მდიდარი კაცი შეირთოს, ღარიბმა კაცმა—მდიდარი ქალი. თუ არა და, ცარიელი აღხანა, ცარიელი ჩაღხანა! რა გავა მოვა, რილათი იცხოვრონ?

სანა. სიყვარულითა, მეგობრობითა და პატიოსნობით! (მღერას) „СЪ МИЛЫМЪ РАЙ И ВЪ ПАЛАТѢ!“

სტეფანე. აბა შიმშილით კუჭი გეწოდეს, სიცივით კბილი კბილს გაცემინებდეს, მოვალეები ყელში გიჭერდენ და მაშინ ენახოთ, როგორც ან სიყვარული მოგაგონდება, ან სიმღერა! ეჰ, შვილო! შენ რა იცი, შენ ჯერ პავში ხარ! ამ წუთი-სოფელში ჭკუა და პატიოსნება როდი ფასობს! ბევრი მდიდარი კაცია, ზატის ტვინიც არ უდევს თავში, მაგრამ ყველა კი ფეხ-ქვეშ ეშლებს, რა არი,—გამოვდნეთ რამესაო! ო... ოხ! ფუღს ისეთი ძალა აქვს, რო ჭკვიან თავუვანს აცემინებს სულელისთენ და დიდკაცს—დაბალთაგნისთენ! აბა მიიხედ-მოიხედე, ამ ქალაქში კი მაგალითი ცოტაა?

სანა. რას ამბობ, რა ამ ქალაქში, რა სხვაგან,—ფული ყველგან პატარა ღმერთია! ოღონც კი მდიდარი

ქმარი შეკხედღს, შეილო, თორე სიყვარული რაში გეკნაჭება, კეთილ ცხოვრებას რა შეედრება!—რაღ გინდა ქამე, სვი, ჩაიცივი... საცა გინდა წადი, მოდი... ვინც გინდა მიიყვან-მოიყვანე...

სონა (ტარილით). УХЪ НАДОЪЛИ! ფულს ნულარ მიხსენებთ!
(დაჯდება შიანინოსთან, ჟგრაგს და მღერის):

Я съ поэзіей въ сочетаньѣ,
Съ прозой знаться не хочу!
Я эфирное созданье,
Но въ болотѣ жизнь влачу!

სტეფანე. კარგი, კარგი, ყურები ნუ გამიხვრიტე!
სონა. თქვენც ფულის ხსენებით ნუ გამიჭედეთ ყური! (ჟგრაგს და მღერის):

Небесные звуки
Вѣдь ихъ не проймутъ;
Хлѣбъ дайте имъ въ руки,
Вотъ это поймутъ;

სტეფანე. Даволно я вамъ гавару!
სონა (წამოდგება). პაპა, მაშ სალოცავად ხომ არა დგა ეს პიანინო, უნდა დაუკრა თუ არა?

სტეფანე. აი როცა მე შინ არა ვარ, იმთენი აქყვიტინე, სანამ მოგწყინდებოდეს! სტუმრებთან დაუკარ აა... ხა!

სონა. მე „ზაკაზით“ ვერ დაუტრავ (გადის).

ნანა. კაცო, არც კი გინახიან, რომ „მუზიკიანი“ ოჯახი გაქვს?

სტეფანე. უჰ! დიდი სასიხარულოა, მე და ჩემმა ღმერთმა! რა არის, რის მანქანაა, რა უნდა გამოდნეს (შიანინოსკენ ხელს იშვეკს) აიმიხსანა?! (თაკის ქნევით) დასწყევლა ღმერთმა, ე რაღა მოსაგონებელი იყო? (წამოდგება და შიანინოს თავზე მატრას დაჭკრავს ხელს) ეს ხომ „ამერტივი“ კაპიტლია „მერტივი“ აფსუს ორმოცო

თუმანო რაზე წავიდა! ეს ხომ სულ შენ შემძღვენია!
შენა... ა? კლდეზე გადასჩეხავ ადამიანსა!

ნინო.

„ვინ რა იცის, ხურმა რა ხილიაო!“ აბა, სტეფან,
შენ რა განათლება მიგიღია, რომ ეგ გაიგო!

სტეფანე.

„ისეთმა ფურმა დამწიხლოს, რომელიც ჩაფხაფით
იწველიდესო!“ ერთი მითხარ თუ, შენ სადღა დაასრუ-
ლე კურსი!

ნინო.

მართალია, კურსები არ დამისრულებია, მაგრამ შენ-
ზე მეტი კი მესმის ამ დროებისა! დიად, შენი ცოლი
რომ ეარ! (სარკეში იხედება, ფაკებს იგრეხავს და
თავის ქნეკით) აფსუს ნინო! იყო დრო, რომ მეც მას-
კლავებს ვეთამაშებოდი! ბარე განათლებულ — ფერ-
ჩატკ-ცილინდრიან ქმრის ღირსი ვიყავ, მაგრამ ეჰ!
(ამოიხსრებს) „რა ჰქნას კარგმა მონარდემამ, თუ დუ-
შეში არ მოუვაო!“ იღბალ დაექცეს სამართალი!

სტეფანე

(თავის ქნეკით). აი გიდი! შენი ღასაციინიც რომ გავ-
ხდი! მეც, ერთ დროს, ასეთი ბიჭი ვიყავ, რომ ხმე-
ლეთზე კაცი არა მჯობდა! — პოლკის ფოლრათები
მეჭირა და ათას თუმნებს ბურთივით ვათამაშებდი!
რა მზითვიანი ქალებიც მეძღვოდნენ, რომ ჩემ საუ-
ბედუროთ შენ არ შეგყროდი!

გამოსვლა მისამე

იგინოე და გიგო.

გიგო.

დილამშვიდობისა!

ნინო.

ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, დაბძანდი.

სტეფანე.

სადა ხარ გიგო, რომ ფეხი აღარ შემოაწაწანე?

გიგო.

დრო არა მაქვს, კაცო, და რა ვქნა! (ხელის ქნეკით)
ათასი დავი-დარბა, საჩივრები, „ხლაფოთები“, სუ
ერთბაშათ თავს დამატყდა და ვეღარ ამოვისუნთქე!
მეც რომ შენსებებ დოხტური შვილის იმედით ვიყო,
ჩემო ძმაო, გაგიხაროინ არას ვიღარდებ!

- ნანო.** ღმერთმა შენი ვაჟის ღობტურობასაც დაგასწროს, ჩემო გიგო!
- გიგო.** შენ პირ-შაქარი, მაგრამ, ეხ! განა მოვესწრები მაგ დღესა?
- სტეფანე.** რატომა, კაცო? იქნება შენი შვილი უფრო პრაფესსორიც გამოდის, ვინ რა იცის, დროსა და ჟამს რა მოაქვს!
- ნანო** (წყევლით). რა, მითომ პრაფესსორი მეტია ღობტურზე?
- სტეფანე.** არა, მეტი კი რათ იქნება, მაგრამ, მაინც... НУ, БОЖЕ... რაც უნდა იყვეს...
- გიგო.** მაშ ეგრე...ე, დღეს მოელით ვანოსა...ა?
- სტეფანე.** დღესა,—დღესა! ტელეგრამაში ეგრე იწერებოდა. სამი აბაზის დეპეშა გაეჭრებინა იმ „რაზბონიკსა!“
- ნანო** (ღიმილით გიგოს). ჰაი, თუ გინახრინთ ნათესაეებსა, რომ მუქთი ღობტური გეყოლებათ!
- გიგო** (ხელის ქნეკით). რას მერჩი ადამიანო! ღმერთმა საღობტურო საქმე ნუ გამიხადოს! ჩემი მტერიც ნუ ჩაეარდნილა იმათ ხელში!
- ნანო** (შერცხვებილი). უი დამიდგეს თვალები! მე ხომ იმიტომ არა ვთქვი, ქა!
- გიგო** (სტეფანეს მხარზე ხელს დაჭკრამს). ეხლა რაღა გიჭირს, ჩემო სტეფან! მოგივა ღობტური შვილი, დაბინაედება აქა და მგონი ყელამდინ ოქროში ჩაგსვას!
- ნანო** (ღიმილით). ენაცვალოს იმას დედა! ახლა ნახეთ მტრის თვალების დაბრძეება!
- სტეფანე.** არ მინდა ოქრო, არ მინდა უთვალავი სიმდიდრე, ოღონც კი ეგ ჩემი დანახარჯი დამიბრუნოს! წვლან ვიანგარიშე, გიგო, და, ქრისტეს გეფიცები, დაბადებიდან ამ დღემდინ ორი ათასი თუმანი მეტი მიზის ეგ შვილი!
- გიგო** (ხელის ქნეკით). ეხ, რა ზუკოთ, კაცო! ხარჯს რომ

მორიდებოდნი, ხომ ამ ბედნიერ დღესაც ვერ დაესწრობოდნი! რატო მილიონათაც არ უნდა გიღირდეს ეს სახელი! თუ აქამდინ ერთი და ორი გიცნობდა, ეხლა ხმელეთზე გავარდება ხმა, რომ შენც ნასწავლი შვილის პატრონი ხარ და თავზე ქუდი გხურამს! ეხლა საქმე სწავლაა, სწავლა! მე როგორც ეხლანდელ დროს უცქერი, უსწავლელი კაცი ჭიან ვაშლათაც არა ღირს! საცა სწავლა და განათლებაა, ჩემო ძმაო, ფულიც იქ არის! აბა წადი და ნახე, რეებს სჩადან დოხტურები: ლამის მთელი ქვეყანა ნარდათ აიღონ! ზოგი და ზოგი—დღეში ხუთ-ექვს თუმანს არა სჯერდება! ეიპ! შენ სწავლას როგორ ეხუმრები!

ნინო (სკლესს ააწყობს). უი, ერთი დროით მოვესწრო იმ დღესა, რო ჩემი ვანოც კარგით დადიოდეს ავანტყოფებთან, მუჭობით ფული შემოჰქონდეს ჩემთან და მეუბნებოდეს: „ახა, დედა, როგორც გინდა დახარჯეო!“ რას ამბობ! ერთი-ორათაც ვიქცევი და მეორეთაც გავყმაწვილდები, მა რა ჯანაბა მომივა!

სტეფანე (სკლას შლით). ეიპ! ტუტუც, ტუტუც, ბარბარე! გვერდაზე ბავა ჩაყარე! შენ რომელი კაზნაჩი ბძანდები, რომ ფულები ჩაიბარო? ჯერ ე ვალები გადამიხადოს, რომელიც იმი გულისათვის დავიდე, ჯერ ე სახლები გადამიკეთოს, ჯერ ქალი გამითხოვოს, ჯერ მე გამისწორდეს და მერე შენ იცი და იმანა. ვა! „თხის პატრონს არც თხის კუდიო?“

გოგო. კაი დროს კი მოდის ვანო, აი: ეხლაა დოხტურების რთველი! ასეთი ციებ-ცხელებები დადის აქა, რომ...

სტეფანე. ეხ! ციებ-ცხელება რა არი! ნიჩავო! ფუსტიაკ! აი ჭირი და ხორველიანობის დროს კი, ღეთის წყალობა გაქვს, რომ დოხტურების აღდგომა იყო! კაცო, თითო ექიმს თვეში ორას-სამას თუმანს აძლევდნენ!

- ნანო.** (წიშით სელებს გაატატანებს). არა, გეთაყვა, არც კირი ძინდა და არც იმი მოტანილი ფული! უწინ კი დღე დამელოოს, მაგრამ ხო ჩემ ვანოსაც გადაედება ავანტყოფიდან?! უი, უწინ ის საათი გაქრეს და გაწყალდეს! უწინ ნინომ გაითხაროს საფლავი!
- სტეფანე.** (გიგოს). აი დედაკაცის კკუა! (ნანოს) იმდენიც არ იცი, რომ დობტურს ვერც კირი მიუდგება გვერდზე და ვერც ხორველა?
- გიგო.** ერთი შენ ეს მითხარ, სტეფან, რის „სპეციალისტობა“ აირჩია ვანომა?
- სტეფანე.** რა ვიცი, „ნუტრენისაო“ და...
- გიგო.** (თავის ქნეკით). ხო, არა უქირსრა... მაგრამ, ბავშვების ექიმი კი რომ გამოსულიყო, იმას არა ეჯობინებოდარა! პატარაებისთანა ხშირათ ხო არაინა ხდება ავით; რას არ გინდა ისანი სკამენ: ხაბა-ხუბაო, მუავეტკბილიო...
- სტეფანე.** ეხ, ბავშვები რად გინდა, კაცო, თვალების ექიმობას რა შეედრება: ამოდენა ქალაქში სულ ხუთი დობტორი არ მოიპოვება, რომელიც მადლიანად არჩენს თვალებსა! ბარემ ბევრი ვებვეწე იმ სულელსა თვალების „სპეციალისტი“ გამოდა, თუ გინდა, რომ ხეირი ნახო-მეთქი, მაგრამ არ გამოგონა! ჩემს სიტყვას ჩალად არ ავდებს!
- ნანო.** თავის საქმე თითონ უფრო კარგად იცის, ენაცუალოს დედა; იმას ვერაფერ ასწავლის კკუას!
- გიგო.** ეს კი რა მაგ სიტყვის პასუხია, მაგრამ შენ ეხლა ერთი კაი სადილი მოგინდება, სტეფან! აბა დაამზადე მსუქან-მსუქანი დედლები, ინდოური, გოქი... კახურ ღვინოს მე გაყიდვინებ იფუათა...
- ნანო.** ჯერ მოვიდეს! ასეთი სადილი გავმართო, რომ თითები დაიკენიტოთ! სულ არჩეულ ხალხს, სულ დიდ კაცობას დავპატიეებ, რომ ჩემი ვანო ამათაც გავაცნო. მე შენ გითხრა, არ მოეწონებათ, მე შენ გი-

თხრა, დასაწუნი სასიძოა: სახით—კალმით ნახატი, ხასიათები—ცხერისა, ნასწავლი კურს დასრულებული ღობტური... (ენის ჩღუნგვით) ოი, ვენაცალე ბიქსა, ბიქსა ბიქიკოსა!

გიგო. ერთი თქვენ იმას ხუთი ათას თუმნიანი ქალიც გაურვივით! თქვენ ის ინატრეთ, რომ როგორმე ბაქოში გამწესდეს: აბა სიმდიდრე იქ არი! წადი და წადი! უხ, მთელი ბაქო ნავთში ცურაობს, რაღა! კაცო, მანთაშოვის მადნებს ხომ კიდევ ამოუსვრიათ ნავთი! ამბობენ: ნახევარ მილიონისააო! ქულ-ბედი აქვს მაგ კაცს დაყოლილი, რაღა!

სტეფანე (ნადვლიანად). ნეტავი იმასა! აი სწორედ მაგაზე იტყვიან, „მიეცეს და მიემატოსო!“ არა, ღმერთს რომ სამართალი ჰქონდეს, დუმას რაღა ქონის მიცხება უნდა? ე ჩვენისთანა საწყალ ხალხს მოხედოს ი დალოცვილმა!

გიგო (თავის ქნევით). ახ, ამ ათი-ოცი წლის წინად მცოდნოდა თუ ბაქოში მართლა ნავთის მადანები გამოჩნდებოდა, ეხლა ჩემზე მდიდარი თვით „როჩილდიც“ არ იქნებოდა! ამოდენა ფული ამ წყეულ ქალაქში ჩავაბნიე და იმდენი კი ვერ მოვიაზრე, რომ ერთი-ორი დღის მიწა-ალაფი ბაქოშიაც მეყიდა, როცა ოხრათ იყო! (ამოაჩქრით) ეხ, მახლას! „ქკუას წააგებს რეგვენი, — ფათარაკს დააბრალებსო!“ (დერეფნიდან ისმის კაკუნა და ხმა: „ნინო, შინა სარ?“)

ნინო. კეკელო, შენა.. ა?“ (გადის დერეფანში).

სტეფანე (სათს სინჯავს). სწორეთ თორმეტია და დროც არი წასვლისა. წამო, გიგო, ვანოს დაუხვდეთ ვაგზალზე.

გიგო. კეთილი!

გამოსვლა მეოთხე

ნინო და კეკელია

- ნინო.** დაბძანდი, კეკელო, აი აქეთ მობძანდი, მანდეთ არ შეგცივდეს. ე სალოფი აიხსენ. მოდი დღეს სადილათ აქ დარჩი. (იქით) ექ მართლა კი არ დარჩეს! სადა მკალიან ამისთენ — შვილი უნდა მომივიდეს!
- კეკელია** (ხელებს გაატატანებს). არა, გეთაყვა, სადილათ რა მინდა, შინ აუარებელი საქმე მაქვს! ან ეხლა რა მამიყვანდა აქა, გაჭირებული რო არა ეყოფილიყავი! რას ამბობ, ადამიანო, სამი კვირაა გაბოსაგან წიგნი არა მაქვს და ლადის თავი მოვიკლა! დანა ყელს არ მიცემს! გავიგვი, რო დღეს მოსკოვიდან შვილს მოვლი და ჩემი გაბოს ამბაეის შესატყობათ მოვირბინე.
- ნინო.** მართლა, ქა, შენმა გაბომაც ხო წრეულ დაასრულა! ადვკანტათ გამოდის, არა?
- კეკელია.** ადვკანტათ, მაგრამ ის სხვა ადვკანტებს არ ეგვანება! იმან სულ სხვანაირათ ისწავლა! თურმე დღე და ღამ წიგნში თავს იკლამს, მოუკვდეს იმას დედა! როცა ზაფხულობით მოდის ხოლმე აქა, რამდენჯერ მითქვამს: შვილო, არც შენი ადვკანტობა მინდა და არც ღენარლობა, ოღონც კი მაგ წვალეებასა და უბედურობას ნუ მაცქერინებ მეთქი! რას ამბობ, ადამიანო, ღამეც კი არ ისვენებს, გათენებამდინ ღამ-მევა უნთია ხოლმე და სუ ი წყეულ წიგნებს ჩასჩიონებს, არა, გეთაყვა, მე მაგნაირი ახირებული სწავლა ჯერ არვისი მინახამს!
- ნინო.** ჩემი ვანოც ეგრეა, ენაცვალოს იმას დედა! დღე და ღამ ხელიდან წიგნს არ უშვებს და ბევრჯერ ზედაც დაეძინება ხოლმე! ახლა კითხულობს, კითხულობს ისე სასიამოვნოთა, რომ ასე გგონია გულზე კარაქს გისვამსო!

კეკელა. შენ ჩემი გაბოს კითხვა უნდა გააგონო, რო გოც-
დე! ისე სხაპი-სხუპით კითხულობს, ადამიანო, რომ
გაქენებული „პოეზი“ გეგონება! ეხ, მა რა ჰქმნან
მაგ საცოდავებმა, ჩემო ნინო? ეხლანდელ დროში
ჯერ ნასწავლებიც ვერასა ხდებიან და უსწავლელი
ხო სუ წყალ-წაღებულთა!

ნინო. რათა, ქა, ნასწავლი სუყოველთაინ მაძლარია?

კეკელა. ყველას ბედი უნდა, ჩემო ნინო, ბედი! არ გაგიგო-
ნია: „ბედი მამე და საცა გინდა გადამაგდეო!“ ამის
წინაზე, ერთმა მაიმუნით დაღრეჯილმა ადვოკანტ-
მა,—(მუხლში ჩაიჭამს) ნეტა ადამიანს მაინცა ჰგვა-
ნებოდეს, ქა!—ასეთი მზითვიანი, ასეთი ფულიანი,
ასეთი ოჯახის ქალი შეირთო, რომ ყველანი სახტათ
დავრჩით! წადი, ბედი არ არი?

ნინო. დოხტურები არიან ეხლა დიდ „ხოლში“ და ინჯი-
ლერები; მიკვირს, რომ შენი შეილო დოხტური არ
გამოვიდა?

კეკელა. (დაწინებით). რათა, ქა, რაც გამოვიდა, დოხტურობაზე
ნაკლებია?

ნინო. არა, კეკელო, რაც უნდა იყვეს, დოხტური სხვაა,
ადვოკანტი სხვა! დიდი მთები დევს მაგათ შუა!

კეკელა. (წყენით). ვინ მოგახსენა? ვინ მოგართვა ეგ „ლა-
პორტი“?! დოხტურები ეხლა ისე ჩეჩქივით არიან,
რომ მალე თითო იმათი „ვიზიტი“ სამ კაპეკათ გა-
ხდება! მაგრამ ადვოკანტი კი.

ნინო. (დააღკვეს). ხო, არც ერთი ადვოკანტია, რომ დო-
ქაფივით პირი დაუღია და ქუჩა-ქუჩა ცუდად დაეხე-
ტიალება! დიად! რაც დოხტური ერთ დღეს აიღებს,
მგონი ადვოკატმა ერთ თვეშიაც ვერ იშოვნოს!

კეკელა. უკაცრავად კი არ გახლდეთ, მაგრამ დოხტურმა სა-
მი მანათისთვის ერთ ვერსზე უნდა ირბინოს და...

ნინო. ფეხით ხომ არა, ქა, ფაიტონითა!

- კეკელია.** თუიტონია თუ კალასკაა, რაც არი! ადვკანტს კი თითონ ეხლებიან, სანამ გაიღვიძებს, „პერედნაში“ ელიან და თითო საქმეში სამოც თუმნებს აძლევენ! შენ ადვკანტს რა ჩვარში ჰკრავ, ქა!
- ნინო.** (იქით). აბა ამ აშაღლარას რა შევასმინო! (კეკელას) „თხას თხა ურჩენიან ათას სულს ცხვარსაო!“ შენ შენს შვილს მალლა აყენებ, მე—ჩემ შვილსა!
- კეკელია.** ეგ ხომ ვგრეა, მა რა! ჯობნის მჯობნი არ დაიღვეა! იჰ, ნეტაი შენა! იცოცხლონ, გაგვახარონ, ე ამაგი დაგვიფასონ და რაც უნდა იყენენ! ჩვენ ღმერთს უნდა ევედროთ, ჩვენ ხატებს სანთელი არ უნდა დაეულოთ, რომ „რუსის მათუშკები“ არ მოგვგვარონ თანა და წინ არ დაგვისვან!
- ნინო.** (მუშინებული ზიჯვარს იწერს). უწინ ღღე დამელიოს! უწინ მზე დამიბნელდეს! უწინ ღედა-მიწა გასკდეს და თან ჩამიტანოს! აბა რას ამბობ, კეკელო?!
- კეკელია.** რა, ცოტას უქნია ეგ სისულელე? ცოტა შვილებს გამოუჭრიათ მშობლებისთვის ყელი? ცოტას აუღია თავის რჯულზე ხელი და რუსის ქალზე დაუწერია ჯვარი?
- ნინო.** არა, გეთაყვა, ჩემი შვილი ვერე ტუტუცი არ არის, რომ ეგ ჩაიღინოს!
- კეკელია.** მაგას ნუ იტყვი, ჩემო ნინო! შენი შვილისთანეები ყოფილან, რომ ჰკუთა წაუგიათ? ერთი და ორი ხომ არა, მაგალითი ბევრია! (მუხლში ჩაიკრავს) დასწყევლოს და დაშამათოს ღმერთმა! რა საწამლავი იციან მაგ გასაწყვეტებმა, რომ ე შვილებს გვიტბედურებენ! სწორედ თილისშიანები არიან ეგ არ დასარჩენები! ასეთი მიხარიან, ასეთი აღტაცებული ვარ, რომ ჩემმა გაბომ გამითავა „კურსი“ და აე მომდის! რას ამბობ, ადამიანო, სანამ იქ იყო, სანამ ჩემი გული თავი ალაგას არ დაჯდა, არა და არა!

ნანო. მე კი, რაკი ჩემი შვილის ჭკუა ვიცი, ენაცვალოს იმას დედა, არხენათ ვიყავი და ვარ! ჩემი შვილი სხვა ტუტუტ ვაჟებს არა გავს, ვგრე ადვილათ თავს არ დაჰკარგამს!

კეკელა. „თუ ჭკვიანი არ შესცდეს, რეგვენი კლდეზე გადავარდესო“, ხო გავიგონია, ჩემო ნინო? იცის ღმერთმა, რომ არც ჩემი შვილია სულელი, მაგრამ ეხლანდელი ვაჟებისა რომ არა გაიგებარა! ეხ! რაც მოსავალია, ჩემო ნინო, მოვა! რაც შუბლზე აწერი კაცსა, მაინც არ ასცდება, მაინცა, რაც უნდა იყვეს! ქა, მე აქ ლაპარაკში გავები და იქ კი სახლი პატარა ბიჭის სამარა მიგდია! წავიდე, მივხედო, თორე მთელ მურაბებს ამომიჭამს! მეტი წუწკია ის არ დასარჩენი! ეხლანდელი მოსამსახურეები ხო სახლში შესაშვები არ არიან!

ნანო. მოიცა ერთი, კეკელო, და! საცერი ხო არ ითხოვე ქა, რა მიგარბენებს! ახალი ამბავი თქვი რამე, არა იცი რა?

კეკელა. მართლა, სუ დამავიწყდა, ვერ გითხარი! — სალომემ და ანუშკამ ხო ერთმანეთი დაფლითეს!

ნანო. უი, რას ამბობ! მართლა...ა? ქა, ეს კაი ამბავია! თითქო ერთმანეთის ჭირსა სჭამდნენ? როგორ, რაზე სადა ქა, სადა?! (იქით) ამალამვე კატინკას უამბებ!

კეკელა. ლოტოში, ჩემო ნინო, ლოტოში! — სალომემ წააგო და ანუშკას გადასძახა: „ჩემი ერთი აბაზი რომ გმართებს, გადამიღეო“ ანუშკამ ცხელი „ატკაზი“ დაჰკრა — „რისა, რა მმართვესო?“ ამაზე (ტაშს დაჭკრამს) მიჰყვნენ და კარგათ გამოჰშუპრეს ერთმანეთი! ეინ იცის, რა არ წასძახა სალომემა!

ნანო. ანუშკაც არ დაუთმობდა?

კეკელა. გავიხარიან, ენაზე ქალი არ მოედო!

ნანო. შენ რაღა ჰქენ: წააგე თუ მოიგე?

- ჰეპელა.** კაი თეთრი მანეთიანი მივტყლაქვე, ჩემო ნინო, და გამოვწიე შინისკენ! რა მომაგებინებდა, გენაცვა, თავით ბოლომდინ სუ ქურდი-ბაცაცები ისხდნენ!
- ნინო.** „კაზნაჩი“ ვინ იყო?
- ჰეპელა.** ქურდების უსტაბაში—ნატალი! აი „კაზნაჩობაში“ გამომიწყდეს ისა! იპარა და იპარა! ხელი არ დააყენა!
- ნინო.** იმან მაინც ეგრე იცის! როგორი, რა დახვედრა ჰქონდა „ხაზეიკასა“?
- ჰეპელა.** „დახვედრა“, იმისმა თავის სიცოხცლემმა, ჩემ დახვედრას უგავდა! გორხალა სხალი და ფაშლი, ჩაშაქრებული, ადამიქმის მურაბები, კამფეთი და პეროქნი რომ კედელს გეთხლიშა, ღრეკა არა ჰქონდა, კბილს ვერ გაავლებდი! მჟავე ღვინო დაგვალევიანეს, ნინო, მჟავე, რომ კაჭკაჭს დააჩხავლებდა!
- ნინო.** რა ღმერთი გასწყრომია! ეგრეთი დახვედრა რომ ვიცოდე, ხომ ყოველ დღეც გავმართავ ლოტოსა!
- ჰეპელა.** იპ, ნეტაი შენა! ყველას სვინდისი ხომ ერთი არ არი, ჩემო ნინო!.. მშვიდობითა და როცა შენი შვილი მოვიდეს, გენაცვა, ჩემი გაბოს ამბავი ჰკითხე—როდის მოდის-თქო—და შემატყობინე.
- ნინო.** მოვა თუ არა, იმისმა მზემ, იწავე ბიჭს ეაფრენ შენთან.
- ჰეპელა.** ღმერთმა ჩვენი შვილების ბედნიერება გვაჩვენოს, ნინო! (სულს ააჰყრბას) ხუთიათასთუმნიანი ქალები შეხვდეთ ერთავესა, მამა-ხეციერსა ვთხოვ! იმათზე კაი აღვაკანტი და დობტური არ გაჩენილიყვეს, დედა ღვთის მშობელს ვევედრები!
- ნინო.** ამინ! ამინ!

გამოსვლა მხუთი

სონა მარტო

სონა (სულში უჭირაჟს წიგნა, რამქლსაც დაჭკეტამს და კალთაში ჩაიდებს). ოხ, ნეტა ერთი გაბო მოვიდეს ჩქა-

რა და წამიყვანოს აქედანა! განა ეს ცხოვრებაა, განა ეს სიცოცხლეა? წამ და უწუმ ფულისა და ქორაობის მეტი არა გესმის-რა! ფული, ფული და ფული! УХЪ, КАКАЯ ПРОЗА, КАКАЯ ПОШЛОСТЬ! ПОЛОЖИМЪ ფული ერთი მხრით კი კარგია! ეხლა, მე რომ ფული მქონდეს, განა ერთს წუთს კი დავდგები აქა? КАКЪ РАЗЪ იმ წამსვე მოსკოვში გავ-კრავ გაბოსთან და მეც „კურსებზე“ ვივლი. АХЪ, КАКАЯ ПРЕЛЕСТЬ! СОВСѢМЪ ДРУГАЯ ЖИЗНЬ! დილით—ორთავენი საქმეში ვიქმნებით გართულნი, საღამოზე—ჩვენთან შეიყრებიან მეგობრები, ან ჩვენ იმათთან, და გაიმართება ბაასი. სულ სხვა ხალხი, სულ სხვა აზრები, სულ სხვა ლაპარაკი! Вотъ жизньъ понимаю! Не то, что это прозябаніе!

გამოსვლა მთავსა

სანა და ღიზა

ღიზა. Здравствуй душка, ეს რა წიგნია? романъ? (შინჯავს წიგნსა) Исторія челоѣческой культуры... (დააგდებს წიგნსა) უხ, შენმა „სერიოზნი“ წიგნებმა გამიჭირეს საქმე! არ გამეგება, თუ ან კი როგორ კითხულობ ამეებსა! სწორედ ამაზე გავიწყალე თავსა! რომანებს რა შეედრება! სიყვარული, ექვიანობა, „დუელი“, ხმლებისა და რევოლვერების ტრიალი. გუშინ გავთავე „графъ Монте-кристо.“ ახ, რა მშვენიერებაა, რა მშვენიერებაა, ვერ წარმოიდგენ!

სანა. ერთ დროს მეც ეგრე მომძონდა, მაგრამ ეხლა კი სულელ წიგნად მიმაჩნია!

ღიზა. შენ რატომ თეატრში არ იყავი გუშინ? ოხ, რომ იცოდდე, რა საუცხოვო იყო პატოეიჩი „ოტელოს“ роль-ში!

- სონა.** მე კალიმოვიჩი უფრო მომწონს.
- დიზა.** უ... უ, შენც ვინ წამოაყენე! კალიმოვიჩი ნამდვილი-
მაიმუნია. პატოვიჩი კი—„კრასავეცი!“ ახ, რა თვალე-
ბი აქვს, რა ღიმილი, რა მიხვრა-მოხვრა!.. (აღტაცებით)
ОНЪ БОЖЕСТВЕНЕНЪ, БОЖЕСТВЕНЕНЪ!
- სონა.** შენ სილაძაზეს რას უცქერი; საქმე ხმაა და თამა-
შობა.
- დიზა.** ხო, მართალია, მაგრამ სილაძაზეც ბევრს ნიშნამს!
მართლა, იცი ვინა ვნახე გუშინა?—კოლა ზავადოვი!
(თავის ქვეით) ახ, რა „ინტერესნი“ იყო, რა „ინტე-
რესნი“, რო просто просто... არ ვიცი! თითონაცა
გრძნობს, რომ ლამაზია და ცოტათი იპრანკება,
მაგრამ ეგეც უხდება! თავით ფეხამდინ comme il faut-ა!
მთელი ქალები იმისთვის გიყვებიან.
- სონა.** არ გამეგება, თუ რას ხედამთ ზავადოვიში? Онъ про-
сто нахаль, фать и больше ничего!
- დიზა.** აი, სწორეთ ვვა, ეგ მოსწონთ ყველასა! Знаешь, эта
дон-жуановская смѣлость и отчаянность такъ его
красить, что просто шикъ! თანაც რა მდიდარია!—
ხავთის მადნები, ხალდი ფული—ოციათასი თუმანი,
საკუთარი ლანდო, Ахъ, какіе у него рысаки!
- სონა** (უგრებზე ხელს მიიფარებს). ოხ, კარგი, კარგი!. რაში
მეკითხება იმისი ფულები! (თავის ქვეით) Ахъ, какая
ты материалистка!
- დიზა.** Душка моя, უფულოთ რომ არა იქნებარა? არც
ტვატრები, არც „ბალები“, არც კამები... წარმოიდ-
გინე, ჩემმა „პარტნიხამ“—გაუწყდეს იმას სახელი!—
კაბა არ გამითავა და ეხლა არ ვიცი, ამაღამ, „Сад-
ко“-ზე რა ჩავიცვა! (ტირილის ხმით) ოხ, ღმერთო!
რა უნდა ვქნა, რა უნდა ვქნა! ჭკუიდან შევიშლები,
თუ ამაღამ ტვატრს დავაკლდი! (ფეხს დაატყავუნებს)
Противная портниха! Что-нъ ей пусто было въ го-
ловѣ!

- სახს. განა სხვა კაბები არა გაქვს?
- ღიზა. აბა რა? — თეთრი კაბა, თუმცა თხუთმეტი თუმანი დამიჯდა, „მოდაში“ აღარ არი, ცისფერი — არ მიხდება, — вообще голубое къ брюнеткѣ не идетъ... როზოვი — გუშინ წინ მეცვა, სირენევიც — გუშინა და დანარჩენი — все хламъ и хлумъ, საშანდელი კაბებია!
- სახს. შენ „ოპერის“ მოსასმენათ მიდიხარ ტეატრში, თუ კაბის საჩვენებლათ? მეორეც ესა: რატო არ ჩაგეცმევა გუშინდელი ან გუშინ-წინდელი კაბა?
- ღიზა. დიხა! ვნებამს კია, რო მეც კატისებებ მასხარა გავხდე! ახ, რამდონ დასცინოდნენ იმ საცოდავსა! Представь себѣ, გუშინაც იმ კაბაში იყო, რომელიც ბარე ხუთჯერა სცმია! (ზიზღით) ჰჳი! მაგისტანა ტანისამოსს მე „არხივში“ ვაძლევ ხოლმე! ახლა ქვეშეთა „იუპკა“ იცო რისი აქვს? — „ბამბაზიასი!“ ხა, ხა, ხა! სარჩულითაც კი ეხლა ყველანი ფარჩას ხმარობენ, რომ შრიალი ჰქონდესო და მაგას კი ერთი რიგიანი იუპკაც ვერ შეუკერია! (მხრების აწევით) И въ такомъ видѣ явиться въ театрѣ! О, фидонь! ახლა სად იჯდა იცი? — მესამე „იარუსში!“ ხა, ხა, ხა! სულ არ წავალ ტეატრში და მაგისტანა უკანასკნელ ალაგას კი არ დავჯდები!
- სახს. (იქით). ოხ, ღმერთო ჩემო! რა სულელია!
- ღიზა. სამშაბათს მიდიხარ საქველ-მოქმედო „სპექტაკლზე“?
- სახს. მივდივარ, შენა?
- ღიზა. რა პასუხია! конечно! თუ კი ყველანი მიდიან, მეც უნდა წავიდე! მაგ წარმოდგენას დაესწრება მთელი თბილისის beau monde — ი! მეორეც ესა: კნებნა ზარდარიანისა ჰგზავნის ბილეთებსა და აბა იმას უარს ვინ აკადრებს? რაღა თქმა უნდა, რომ კატიაც, თავის მშვენიერი კაბით, იქ იქნება! ვაიფე, რომ კატია „კურსებზე აპირებს?“
- სახს. მეც ვაპირებ და არ ვიცი, წავალ თუ არა.

- ღიზა** (თან სარკეში ისელება და იგრძობება). ნეტაი თქვენა! როცა დაასრულებთ, უნივერსიტეტის „ზნაჩოკებით“ ივლით, თმა გაკრეკილი, თვალვებზე—„პენსენ“, პაპიროზიკ—ხელში დათავისუფლათ რაზედაც გინდათ, ილაპარაკებთ! ღმერთმანი, კარგია! СЧАСТЛИВЫЯ, Я ВАМЪ ЗАВИДУЮ!
- სანა.** Напрасно ты думаешь, что винс კურსებზე დადის, ყველა თმა გაკრეკილია და პაპიროზსა სწევს! БЫТЬ МОЖНО ДѢЛЬНЫМЪ ЧЕЛОВѢКОМЪ И ДУМАТЬ О КРАСѢ НОГТЕЙ!...
- ღიზა.** მოიცა თქვენი სარკე სწორეთ აჩვენებს სახესა? მე აქ საშინელი „ინტერესნი“ ვარ!
- სანა.** არ ვიცა „ინტერესნობას“ რას ეძახი?
- ღიზა.** СЛУШАЙ, ვერ ატყობ რა ცოტა „ეენიხებია“ თბილისში? დრაგუნები სულ მდიდარმა ქალებმა დაიტაცეს... ВОТЪ ПОВЕЗЛО ИМЪ!
- სანა.** ღირს მაგაზე ლაპარაკი?
- ღიზა.** არა, ისე გკითხავ, შენ კი არ ეგგონოს, რომ მე ვეძებ „ეენიხებსა?!“ КАКАЯ ТЫ СМѢШНАЯ! მე სრულობითაც არ მინდა გათხოვება! ოხ, ისე მეჯაერებიან, ისე მეზიზღებიან ეგ საძაგელი კაცები! სუყველანი ერთიერთმანეთზე უარესები არიან! (დუკუფნიდან ასმის ჩოჩქაღი, სმეურება და ნინას სიხარულით გიგოღი) შვილო, ვანო!! შენ კი გენაცვალე, შენა! დობტურო, კურს დასრულებულა! ჩვენო იმედო! ჩვენო ნუგეშო! ჩვენო..
- სანა** (წამოსტება და სიხარულით). ვანო მოვიდა, ვანო!! ღიზა, ჩემი ძმა მოვიდა მოსკოვიდან, ИЗВИНИ ПОЖАЛУЙСТА! (გარბის დერეფანში).

ბამოსვლა მთავრი

ღიზა მარტო

- ღიზა.** (სწრაფათ სარკესთან მიიბრუნს, ჯიბიდან მუდრის კლასტოჩკას აძლიებს და ისევე: სასეზე, ეკლუფურზე,

ხელებზე... ერთი სიტყვით, ძიულ აგრძობს საჩუკის წინ). დოკტორიც ურიგო „პარტია“ არ არი (ფესხ დაატყაზუნებს) *КАКЪ НА ЗЛО, Я СЕГОДНЯ НЕ ИНТЕРЕСНАЯ!* „ბერლემონმა“ სრულობით არ იცის თმის დახუჭუჭება!. ახ, რატომ ისევ „გრეგუართან“ არ მიველ!. (მიტრიალ-მოტრიალდება და დაშვიდებით) არა, არა უჭირს რა... ეს „საკი“ და „ბოა“ მიხდება... მართლა, უცბათ რომ მოვეწონო და „პრედლაჟენია“ გამიკეთოს!.. ღირს რომ მივთხოვდე?.. რატომ... თუმცა ძიენ მდიდარი ქმარი მინდა შევიერთო, მაგრამ ეს! — *«НА БЕЗЪ РЫБЪНЪ И РАКЪ РЫБА!»* დოკტორსაც არა უჭირსრა!. „ეპიდემია“ გამოჩნდება რამე და ისე მოჰხვეტს ფულებსა, რომ *МОЕ ПОЧТЕНИЕ!* ნეტა ვიცოდე, როგორი, რა სახისაა?. ეს, მითომ სულ ერთი არ არი!, *«ЛИШЬ-НЫ ВЪ СТАРЫХЪ ДѢВАХЪ НЕ ОСТАТЬСЯ, А ТО ПУСТЬ БУДЕТЪ ХОТЬ МАИМУНИ!»* სხვას ვერ შევიყვარებ! რა არის მერე? ყველა „სვეტსკი დამა“, ყველა „არისტოკრატკა“ ვერე არა სჩადის? *ВЪ ЭТОМЪ И ШИКЪ* (მიდის კარებისკენ, მერე ისევე დაბრუნდება და აგრძობს საჩუკის წინ, ბოლოს გულზე ხელს დაიდებს დაბლა-დაბლა) ღმერთო!. გული როგორ მიკანკალვს!.. (მიდის კარებისკენ და უცბათ შედგება) არა, არ შემძლიან... ვერ გავალ... (ხელის ქნეკით) ეს, რაც იქნება, იქნება, *ОЧЕНЬ ПУЖНО!* სულ ერთია, „ბედს ვერ წაუხვალ!“ (გადის დერეფანში).

ფარდა

მოკმელება იმორე

(შეორე მოქმედება სწარმოებს სამი თვის შემდეგ. ფარდა დახდება ისევე იმ ოთახში, რომელიც მოხსენებულაა პირველ მოქმედებაში. სტენაზე არიან სტეფანე და ნინო.

გამოსვლა პირველი

სტეფანე და ნინო

სტეფანე (ხაღვლიანათ). ვეცე შენი დოხტური, ვეცე შენი ნასწავლი შეილი! (ამოიხურათ) ე... ეხ!

ნინო (მოუთმენლად). რა იყო, კაცო, სუ რასა ოხრამ, რა დაგემართა, ქა? გული კი გამიწვრილდე და!

სტეფანე. ამაზე მეტი რაღა უნდა იყვის, ამაზე უარესი რაღა უნდა დამემართოს: რა ფასი დავისევი მაგი სწავლა და რა გამოვიდა? (ხელების ფშენებით) სუ ფუჭეთ, სუ ამოთ! აფსუს ჩემო ფულებო, აფსუს ჩემო ამაგო!

ნინო. რათა, კაცო, რაზე ატყობ?

სტეფანე. „რაზე“ და სწორეთ მაგი ქცევაზე და ლაპარაკზე! აგერ მეოთხე თვე გარბის, რაც ვე აქ არი, და ჯერ ოთხი თუმანიც არ შემოუტანია სახლში? ნათესავებს და მეგობრებს ვე ფულს არ ართმევს, ღარიბებს, პირიქით, თითონ აძლევს; ორიოდ თუმანი რომ იშოვნოს, იმწავე ვილაც საციმბირე „სუდენტებს“ უგზავნის, სამადლო „ტრიატრებსა“ მართამს... ყველას მოწყალე კალთა გადაათარა რაღა! ისე გამოდის, რომ სხვისთვის გავხარდე შვალი, სხვისთვის დავხარჯე ერთი კალთა ფულები! ვინც ცდილობს, რომ კაცი გახდეს, წინ წაეჩაროს, ერთი-ორი გროში იშოვნოს, ვე ვაე ბატონი კი სუ უკან და

უკან იწევს, კერპი ხარივითა, სუ ამისა და ამას გაი-
დახის: „მე უსვინდისობას ვერ ვიზამო, მე ფულის
საშოგრათ არ დამისრულებია კურსიო, მე უნდა
სოფელში გავმწესდე და გლეხებს უწამლოო“...

ნინო. (სქელის შლეთ) რა ვიცი, ლობე-ყოჩეს კი ედება და!
ჯერ ისევ ბავშვია, სტეფანჯან, ჯერ გამოუცდელია!
დააცადე, მიიხედ-მოიხედოს და ეგეც სხვას მიჰბა-
ძამს! სულს კი არ აბრუნებინებ საცოდავ ბიჭსა და!

სტეფანე. „ცოცხალს არ მეცვა კაბაი, კვდარსა ჩამაცვებს ფარ-
ჩაი!“ ე მე კი ველარას მოვესწრები და მერე, თუ
გინდა, მინისტრათაც დასვან!

ნინო. (მხარზე სქელს დააწყობს და გაანჯღრქეს). გამხნეედი,
კაცო, გამხნეედი! წელში გაიშალე, ყურები ნუ ჩა-
მოგიყრია!

სტეფანე. (სქელს ქნეკით). ეხ, დამაყენე ერთი, დედა-შვილო-
ბისა და! ნახევარ ჭკუაზე აღარა ვარ აღამიანი, ლა-
შის ვარმით გამისკდეს გული! ყველა უბედურობას-
თან, მე მაგას როგორც ვატყობ, რუსის ქალიც
აუკვიატებია!

ნინო. რას ამბობ, კაცო?! შენ ხო სიძრმათ არა ხარ?!

სტეფანე. „სიძმარია?“ — არ გესმის, რეებსა როტამს?!

ნინო. ხუმრობს, სტეფან, ხუმრობს, ხო იცი, რომ ჩვენი
შვილი ქალების ამდევარი არ არი!

გამოსვლა მთორე

ივანიკე და განო.

სტეფანე. სად იყავი?

განო. ავათმყოფთან.

სტეფანე. რა ჰქენ, რა მოგცეს?

განო. (იქით) ახლა ამათ „ატჩოტები“ მიეცი! Надошли!

ნინო. რამდენი მოგცეს, გენაცვალოს დედა?

- განა. არაფერი.
- სტეფანე. როგორ თუ „არაფერა?!“ ორი კვირაა დადინარ; არჩენ, წამალს უწერ და მამ ეშმაკის მუშა ყოფილხარ, რაღა!
- განა. (მთქუნელი). მამაჩემო, აბა რა შენი საქმეა? ნუ, ხუთი მანეთი მომცეს, ახლა? (იქით) По неволѣ приходится врать!
- სტეფანე. } „ხუთი მანეთიო?!“ ორ კვირაში—ხუთი მანეთი?
ნინა. }
- განა. ისეთი ღარიბები არიან ისინი, რომ ხუთი მანეთიც არ გამოძირთმევია! (იქით) ахъ чортъ возьми, წამომცდა!
- სტეფანე. აი ქკუის კოლოფა! Я вамъ гавару, что у васъ на галава умъ няту, няту!
- ნინა. რატომ, შვილო? მა რისთვის ისწავლე, მა რისთვის იტანჯე ამდენი ხანი?
- სტეფანე. მა რისთვის დავხარჯე ორი-ათასი თუმანი?! მა რისთვის გაგზავნე ზნივერსეთში?
- განა. ეხ, ერთი თქვენებურათ ნუ დაიწყებთ და; წამლის ფული არა ჰქონდათ იმ საცოდავებსა და მე უნდა იმათი ხუთი მანეთი ჯიბეში ჩამეღო!
- სტეფანე. შინ რო ყმაწვილი ტიროდეს, გარეთ ტაბლას რა ხელი აქვსო? მე აქ გაქირებული კაცი ვზივარ, ბევრჯერ ერთი აბაზიც მენატრება და შენ კი იქ „ბარაქალაზე“ დადინარ? აი, შენ სწავლას კი რა უთხრა, შენ სწავლასა!
- განა. მამაჩემო, აბა ღირს ლაპარაკათ? ის ხუთი მანეთი შენ არ გაგამდიდრებს, მაგრამ იმათ კი დიდ შევებას მოსცემს! (იქით) Мхъ, впрочемъ, съ ними и не стоить говорить!
- სტეფანე (გოლსა). რა ვქნა, ვის დაემგზავსა ესე დარდიმანდი?!
(შეიღსა) ბიჭო! ხუთი მანეთიდან დგება ფული! მილიონს რომ კაპიკი აკლდეს, სრული მილიონი არ არი, არა!

ნანა (დუჩაქს გადმოიფრიალებს). აბა შეილო, ჩემ ლეჩაქს უცქირე: უქონლობის გამო კახურ არშიასა ვხმარობ. ი ხუთი მანეთი რომ გამოგერთმია და ჩემთვის მოგეცა, გენაცვალოს დედა, გავექანებოდი ამირალოვის მალაზიაში და დღეათ "ნასტაიაში" არშიას მოვივლებდი!

სტეფანე. მაშ რამდენიც ღარიბმა ავანტურაჟმა დაგიბაროს, შენ ეგრე მოიქეც და ოჯახი აგიშენდება! ქვეყანაზე მშიერი მაძღარზე მეტია, მაშ წადი და ყველას შენ გაუძღე კუჭი! (თავის ქნეკათ) არა, შეილო, შენ სოფელს ვერ გააშენებ, შენ კაცი ვერ გახდები! ვერა, ქრისტეს მადლმა!

განა (რამელიც მოწყენილი ზის და ნაღვლიანათ შესტყუარს დედ-მამას, ამოხსვრით). ე... ე... ე... ხე... ხე...!

ნანა. კარგი, სტეფან, რაც იყო, იყო! ერთი ალილლუია ღვდელსაც შესცდებოა, კვლავ აღარ იზამს. შენ ერთი ამას ფრაკი და „ზნაჩოკი“ უყიდე, რომ ვიზიტებზე დაიაროს.

განა. რა ჭრაკი და „ზნაჩოკი“ მინდა, რა «ვიზიტები?!» ნათესავეებთან აკი კიდევ ვიყავი?

სტეფანე. საქმე მარტო ნათესავეებია? ვინც დიდი პირებია, ვინც პირველი მოქალაქეებია, მაშ არ უნდა ნახო? ნაცნობებს კი არ უნდა ნახვა?

განა. მამაჩემო, აბა რა მინდა იმათთან, რა მესაქმება?!

სტეფანე (წაღსა). აკი გეუბნები, ადამიანო, რომ თავში „ჩკა“ მეთქი (ამოხსვრით) ე... ეხ, ჭკუავ! რა კაი საქონელი ხარ!

ნანა. როგორ თუ „რა გინდა“; გენაცვალოს დედა! აბა იმ დიდ პირებში და მოქალაქეებშია დიდი ფული და ძალა!

განა. მერე, იმათი ფული და ძალა მე რას შემეცხება, არ ვიცი?!

სტეფანე (ხელის შლით). „აბდა უბდა-გადასკუპდა!“ გადასცემს და გადმოსცემს! არც თავი ესმის ამ საცოდავსა, არც ბოლო! ბიჭო! მა როგორ გინდა იცხოვრო, მა როგორ გინდა მოეწიო ამ წუთი-სოფელს, მა როგორ გინდა გაიჩინო კაი პრაქტიკა, თუ დიდ პირებს არ გაუკეთებ „ვიზიტსა“ და თვალში არ ჩაუვარდები? თუ აქ ამას არ ასიამოვნებ და იქ-იმასა, მაშ რის დობტურის იქნები, რისა! ავანტყოფთან ვინ მიგიწევს, ვინა? შენ ტოლ-ამხანაგებს მაინც მიხედვ და როგორც ისინი იქცევიან, შენც ისე მოიქეც! ქვეყანა—სარკვა! შენთან არ გაათავა კურსი კოტე ზანგიევმა, რომ ის ეხლა ფულთ კოჭაობს და შენ კი ჟანგიანი გროშიც არ გიძევს ჯიბეში! Но-ка, посмотритъ, какой онъ денги заработать! მაგრამ, შენ რა ზანგიევთან მისადრელი ხარ: ის—ოქროა, შენ—სპილენძიც არა! ის ასეთი ხერხიანი ბიჭია, რომ ქვიდან ფულს გამოიღებს!

განა. ის ასეთი „პაღლეცი“ და „კარიერისტია“, რომ მე იმას ხელს არც კი ჩამოვართმევ! (საზოგადოებას) Тоже, сравнить съ какимъ-то негодяемъ!

სტეფანე. ხო, რაკი შენსებებ „ბუნტებში“ და აყალ-მაყალში არ ერია, რაკი შენი ტოლო არ არი! რაც იმას ფხილში ჭკუა აქვს, ნეტა თავში გედოს შენა! (ხელის შლით) რა ზანგიევი, რა სხეები! აბა წადი და ნახე და სხვა დობტურები რეებს სჩადიან, როგორ იჩენენ პრაქტიკასა!—განგებ ფაიტონ დაიჭერენ; გამოიჭიმებიან შიგა, კოზლოზე ბიჭს დაისვამენ და ერთ კუთხიდან მეორეში ჩამობტებიან, ვითომ რა არი,—დაგვინახეთ, ხალხო, რა პრაქტიკა გვაქსო! თუ სტუმრათ არიან სადმე, ან თითონა ჰყავთ ვინმე სახლში, ბიჭი წინ და წინ დარიგებულთა: ანა და ამ დროს მოდო და გამომიძახეო—„ავანტყოფი გახლავს და მობძანდითო!“ აი ხერხი, აი ჭკუა, იმა-

თი მამა ვაცხონე! დობტური უნდა „ლოგვი“ იყვეს, არამ თუ შენისთანა დოყლაპია!

ჯანო (სიცილით). ხა, ხა, ხა! მამაჩემო, ვერც მაგნიირ ხერხს ვიხმარებ და ვერც მაგნიირ ჭკუასა! — მე „აფერისტობა“ არ შემიძლიან.

სტეფანე. ამიტომ, რომ ტვინის მაგივრათ, თივა გიღვეს მაგთავში! ამიტომ, რომ *ВИ ДУРАКЪ* ამიტომ, რომ *ВИ СЪУМАШЕДШИ!* (ჯანო იცინის).

ნინო (წყენით) კარგი ერთი, სტეფან და! ნასწავლ, უნივერსეთ დასრულებულ შეილს განა ეგეც უნდა ჰკადროპ!

სტეფანე (ხელის შლით), აი განიწყურეს მაგი უნივერსეთიცა და მაგი სწავლაცა! აბა ი უნივერსეთს უფრო გამოუსულელებია ეგა!

ჯანო (მხარზე ხელს დაჭკრამს და დიმილით). ნუ ჯავრობ, მამაჩემო, ნუ ჯავრობ!

სტეფანე (ხელს კრავს). იქით გამეცალე შე „საცვილისტო“ — რაზმონიკო! როცა შენ ღმერთი არა გწამს, აბა მამას რას იწამებ! (საზოგადოებას) თავის დღეში ხატს არ ენთხვევა! სალდარში რო ქუდი შეუგლოთ, გამოსატანათ არ შევა! ექვსი წელიწადია არა ზიარებულა, ექვსი! ლეკია, თათარია, რა არი? — აქამდინ ვერ გამიგია!

ნინო. აი, მოჰყვა და აღარ გაათაებს!

გამოსვლა მისამე

ივინიკე და გლეხ-კაცი.

გლეხ კაცი (რომელსაც ხელში უჭირავს შირ-მოკრული ძაწდილი ქილა). დილა მშვიდობისა! (ჯანოს მდაბლად თავს უკრავს) დობტური ადღევრძელა ღმერთმა! (ქილასს სდგამს).

- განა** (ხელს ართმევს). ოხ, გამარჯობა! (სკამს მიუდგამს) დაჯექი. (მხარზე ხელს დაჭკრამს) როგორა ხარ?
- ნინო** (საზოგადოებას). მეტი-მეტი თავდაბალია, ენაცვალოს ამას დედა!
- სტეფანე** (საზოგადოებას). აი ამი ჭკუა აქ გაშინჯეთ: დიდაკაცებს ისე ერიდება, როგორც ურია—ლორის ხორცსა, გლეხებისთვის კი სული სცვივა! მოდი ამასა და ღმერთი სთხოვე!
- გლეხ-კაცი** (განას). გმადლობთ, შენი ჭირიმე! ეხლა აღარა მიჭირს-რა! ღმერთმა თქვენი თავი დიდხან მიცოცხლოს! თქვენ მოცემულ წამალს ვიახელ თუ არა, მალე მტერი მოგიკვდეს, მალე მე ი წყეული გულჭიდება მამეშვა! მასაქეთ ისე გახლავარ, ასე მგონია, ეხლა დავიბადე მეთქი!
- ნინო** (სიამოვნებით). ენაცვალოს ამას დედა! ეგრეთი დალოცვილი ხელი აქვს, ყველა რჩება ამი წამალზე, ჯერ არავინ მომკვდარა!
- სტეფანე**. ეხ, რა უყოთ, ძმაო! ბარე კაი დობტურია და კაი ფულებიც დამიჯდა ამი სწავლა, მაგრამ რა გამოვიდა: დამფასებელი ვინ არი? გამორჩენა სად არი? მეტადრე თქვენგან, გლეხებისგან, რას გამოდნება კაცი—მუქთა საფლავში ჩაწვებით!
- განა** (დაიდრეობა). მამა ჩემო, რა არი?! ЧТО ЗА НЕЗОНРА-ziel!
- გლეხ-კაცი**. თავშემოვევლე ამასა! მართალია, არა მაქევიან-რა, მაგრამ სულს გავყიდი და ამი ამავს კი არ შევინარჩუნებ: რასა ბძანებთ, შენი ჭირიმე! ამან რომ ჩემი ბიჭი სიკვდილს პირიდან გამოსტაცა, განა ღმერთი არ გამიწყრება, რომ ამი საკეთე დავივიწყო როდისმე და ახში ერთხელ მაინც არ გადაუხადო სამაგიერო! ცისა და დედა-მიწის შუა, მე და ჩემი საწყალი დედა-კაცი მაგ ერთათ-ერთ ბიჭს შევცქეროდით და ეგეც ხელიდან გვეცლებოდა! როგორც

ზოგეხსენებათ სოფლის ამბავი, ბევრისაგან-ბევრი დედა კაცური წამლები ეცადეთ, სამ სამ მკითხავსაც ვაკითხვინეთ, ჩემო ბატონო, ვინ იცის, სად არ ვალოცეთ, მაგრამ არ იქნა, არა გვეშველა რა! ბოლოს, რომ მეტი-მეტათ გამიჭირდა საქმე, გამწარებული ჩამოვიქერ აქა და რომელ დობტურსაც კი მივმართე, ყველამ ეს მიპასუხა: „ამ სიცივეში ძალი არ გაიგდება გარეთაო და ჩვენ უნდა სოფელში ამოვიდეთო?“ ამან კი, ენაცვალოს ჩემი თავი ამასა, კრინტიც არ დასძრა, ფიცხლოვ თან გამომყვა და ისე მოუარა ჩემ შვილსა, როგორც თავი ალაღ ძმასა! ბარე ფასიც ვაძლიეთ, მაგრამ, რომ არ ინება ამ დოლოცვილმა! წამალიც კი მუქათ გვიბოძა! (თავის ქნეკით) ოხ, ოხ, ოხ! მე და ჩემმა ღმერთმა, ეს ადამიანი კი არა, ღვთის სული ყოფილა, ღვთის სული!

განა
ნანა.

(მარტხაბიათ). ხო, კარგი, კარგი! სხვა თქვი რამე... საშინელი მოწყალეა, ენაცვალოს ამას დედა! ყველას შილაფლაფივით ურიგებს წამლებსა! აღია და მუსია ამას ეტანება!

სტეკანე

ამას ესეთი ზნე სჭირს, ჩემო ძმაო! ღმერთთან აღთქმა აქვს მიცემული, რო ფულს ხელი არ მოკიდოს, თორე თითები დაუსივდება! თავი ჯიბეს თუ ორიოდ მანათი მიაკარა?—შენი მტერი!—იმწავე ხელის სიღამბლე მიუყვა! შენ, თუ გემეტება რამე ჩემთან მოიტანე ხოლმე... ეგ რა არის ქილითა?

გლეხ-კატა.

კამბეჩის ერბო გახლავს, შენი ჭირიმე; ნურას უკაცრავათ ამ მკირე ძღვენზე. ბარე მეტის ღირსია, ეენაცვალე ამასა, მაგრამ ეხლა ემის მეტი არა შემეწრო რა და, თუ ღმერთმა არ მიდალატა, სააღდგომოთაც ერთ კაი ბატკანსა და გოქს მოვართმევ.

განა

(უკმაყოფილოთ). არა, ძმობილო! არაფერი არ ჩამოიტანო, თუ ჩემი ხათრი გაქვს! ეგ, ერბოც წაიღე და გაჰყიდე, ოთხ მანათს იღებ, შენთვის კარგია.

- ნინო. რათა, შეილო? მოურთმეცია, აიღე! სოფლის ერბო სულ სხვაა! აქაური პირში არ ჩაიშვება, ნახევარი ქონია! „მარგარენსა“ ჰყიდიან, გაუწყდეთ სახელი!
- სტეფანე (ჯანოს). ბიჭო! რა შენი საქმეა? Какой ваши дела?! შენ წადი, წაგნი იკითხე! (გლეხ-კაცს) გეხუმრება! ამას რა უტრს უდგები! შენ ერთი კაი მსუქან-მსუქანი დედლები და ინდოული ჩამომგვარე აქა. თუ გინდა, რომ უფრო კაი წამალი დავაწერიო!
- ნინო. ახალ-ახალი კვერცხები და ვარიები მოართვი დობ-ტურსა! იმ ძანძალში რომ სოფელში ამოვიდა და მომაკვდავი შეილი მოგიჩინა, მუქთი კი არ იყო! იცი, რა აზიზ-მაზიზათა მყავს გამოზდილი? ერთიც ვნახოთ გაციებულყო, მერე?
- განო (გაბრაზდება). Ну, что за народь! сь ними, дѣйстви-тельно, съума можно сойти! (გლეხ-კაცს) თუ ძმა ხარ, კვლავ აღარათფერი ჩამოიტანო აქა, თორე აისე გადავისერი და არც ხმას გაგცემ!
- სტეფანე (საზოგადოებას). რა ვქნა...! ქრისტიანები არა ხართ, შემობრალეთ! (ჯანოს) ბიჭო! რა გინდა ჩემგან? სისხლს რათ მიშრობ?! (შინჯვასს აწეკს) Вотъ эй Богу!
- გლეხ-კაცი (ჯანოს). ოღონდაც კი ნუ გამიწყურები, შენი ჭირიმე და რასაც მიბძანებ, შენი მონა ვარ. მხოლოთ ე ერბოს კი ნუ დამამწყურალებ... მიირთვი, გენაცვალოს ჩემი თავი, მიირთვი.
- განო. კარგი. (ჯაბიდან ფუფს ადებს და აძლევს) შენც ამას ნუ დამამწყურალებ, თორემ არ ავიღებ ერბოსა.
- გლეხ-კაცი (ხელს ქნევით). არა, შენი ჭირიმე, არა! აბა რასა ბძანებთ! (ჯანო ძალაზე უდებს ფუფს უბეში).
- ნინო. რათ უნდა შეილო? ეგ ხო ისევ ყიდვა გამოვა! (საზოგადოებას) მეტი-მეტი ხელ-გაშლილია და არც ესე ვარგა!

სტეფანე (კანოს). ათ თუმნიანი ჩაუდღე, ათ თუმნიანი! აი, იმას კი რა უთხრა, ვინც შენ დობტუროს „დეპლომი“ მოგცა! კაი შენ პრაფესორებს მოუვათ, კარგათ შენ იმათ გაუზღიხართ! ერთი ქილა ერბო გინდა მილიონათ დამისვა?! (თავის ქნევით) მწ...ა...ახ! რა სულელია! (გლეხ-კაცს) წამო, წამო, თორემ მე ვიცი, რაც მომივა!

გლეხკაცი (კანოს მდაბლათ თავს უკრამს). მშვიდობითა ბძანდებოდღე, შენი ქირიმე.

კანო (ხელს ატმევს). მშვიდობით... (ხმა დაბლად) აღარაფერი ჩამოიტანო, თორე ძიენ მაწყეინებ.

სტეფანე (საზოგადოებას). ნეტა ვიცოდნ, თუ რას გჩუროჩულებათ!

გამოსვლა მეოთხე

კანო და ნანო

კანო. რა არი, დედა, უთხარი რამე, რეებსა სჩადის მამაჩემი!

ნანო (ეხვევა შეიღსა). ერთი, მაგი ჯიბრზე, სამიათსათუმნიანი ქალი შეირთე, მოშორდი მაგასა და მეც თან წაძიყვანე, გენაცვალოს დედა! მაქანკალი-მაქანკალზე მოდის და არ ვიცი თუ რა უპასუხო.

კანო (გამოუსხლდება ხელადან). დედა, დამაყენეთ, მომასვენეთ! ამდენი აღარ შემიძლიან! რა გინდათ ჩემგან? აქაო და სწავლა მომეცით, გინდა დამაგირაოთ, გამყიდლოთ?!

ნანო (გაოცებათ). აბა მაგას რას ამბობ, შეილო?! ციციანთელასებებ გიცქერიოთ, მზე და მთვარე შენზე ამოგვდის, სიკეთის და ბედნიერების მეტი რა გვინდა შენთვის, გენაცვალოს და წამლათ დაგენაცოს დედა!

- განა. დედაჩემო, ვიცი, მაგრამ რით ვერ გაიგეთ აქამდინა, რომ ეგ სიკეთე ჩემთვის სიბოროტეა, ეგ ბედნიერება—უბედურობაა! რა არი, თავი დამანებეთ და ჩემ საქმეში ნუ ერევით!
- ნანა. (ეხვევა). მა ვის საქმეში უნდა გავერიოთ, შვილო? შენგან მოველით ნეტარებასა, სამოთხესა! შენგან მოველით კეთილ ცხოვრებასა! შენა ხარ ჩვენი იმედი, ჩვენი ნუგეში, ჩვენი სიცოცხლე....
- განა. (დაარღვევა). დედა, გაიცრუეთ ეგ იმედები! მე იმდონ ფულს თავის დღეში ვერ ვიშოვნო, რომ თქვენი იმედები გავამართლო!
- ნანა. თუ კი სხვები მოულოდენ, თუ კი სხვები ამართლებენ მშობლების იმედებსა, შენ რაღა ხარ, გენაცვალოს დედა? შენ რაღა იმათზე ნაკლები სწავლა და განათლება მიგიღია? შენც იმ უნივერსიტეში არ დაასრულე კურსი, საცა იმათა?
- განა. (მოუთმენლათ). მწ... ოხ! ოხ! (საზოგადოებას). Теперь поди и объясни ей, что такое принципы! (ნანას) აღბათ მე სულელი ვარ! გაიგეთ, რომ მე სხვას ვერ დავებამები, ვერა!
- ნანა. (ნაღვლიანათ). მაშ რისთვის გასწავლეთ, შვილო? მაშ რისთვის გამოგზარდე, გენაცვალოს დედა?! იცი თუ რამოდენა ამაგი მაქვს დათესილი შენზე? ნათქვამია: „შვილმა რომ დედის გულისათვის ერბო-კვერცხი მოაწვას ხელის გულზე, იმი ამავს მაინც ვერ გადაიბდისო“. მაშ არ უნდა გებრალეოდე, მაშ არ უნდა უშველო შენ მშობლებსა?
- განა. დედა, გებრალეობით კადეცა, მიყვარხართ კიდეცა! აი აღავს ვიშოვნო თუ არა, ნახევარ ჯამაგირს თქვენ გამოგიგზავნით ხოლმე.
- ნანა. (გაღკვებით). როგორ თუ „გამოგიგზავნითო?!“ განა აქედან სადმე აპირებ წასვლასა? განა თავი უნდა დაგვანებო ჩვენა? უწინ დღე დამელიოს, რომ შენ

გვერდიდან არ მოგიშო-ო! შენა წასვლა იქნება აქედანა და ჩემი სულის დაღევა! ძლივს ხელში ჩაიგდეთ და...

განა. (მოუთმენლათ). მწ...ა...ახ! ღმერთო ჩემო! . ЧТО ЗА ПЫТКА, ЧТО ЗА ПЫТКА!

ნანა. კარგი, კარგი! ნუ ჯავრობ, შეილო! ნუ ხარ გულფიცხი, გენაცვალოს ღედა, თორემ მალე დაბერდები! წავიდე ერთი, მიეხელო ი ბიქსა— ფლავი არ დასწვას. ფლავი ხო გიყვარს, შენი კირიმე?.. ხორციით გავაკეთო, თუ ერბო-კვერცხითა, როგორ უფრო გიამება?

განა. როგორც თქვენ გინდათ, ჩემთვის სულ ერთია.

ნანა. • ნახევარ ისე გავაკეთებ, ნახევარ—ისე, რომელიც მოგეწონოს, ისა სკამე, მურაბითაც კარგია! მაგრამ ვარიები რომ იშოვებოდეს აქა, იმას რა შეედრება!

განა (მოუთმენლათ). ღედა, რა არი, გაათავე ჭამაზე ლაპარაკი! Надоело! (საზოგადოებას) ТОЛЬКО И СЛЫШУ, ЧТО: „ვარიები, მოხრაკული, შემწვარი“.. ПРОСТО ТОШНО!

ნანა (წყენით). აი მივდივარ, მივდივარ, შეილო!.. (ხაღვლიანათ) რა ვქნა, რათ გეჯავრები ესე ძიენა?! თითქო ურიგო ღედა არა ვარ, თითქო ზედ დაგკანკალებ, ფარვანასებ დაგტრიალებ: გძინამს—ფეხის ფეხილებზე დავდივარ, გღვიძამს—ცვალ-წარბში შემოგცქერი...

განა (ხაღვლიანად საზოგადოებას). მწ... ა... ახ, რა ვქნა! თანაც მეცოდებიან, Они меня не понимают! (ნინოს) ღედა, გეფიცები, რო არ მეჯავრებით! ძიენ მიყვარხართ შენცა და მამაჩემიც, მაგრამ მეტის მეტათ მამეზრებთ თავსა და მეც ადამიანი ვარ თუ არა, მოთმინებიდან გამოვდივარ! კარგი, შევრიგდეთ... (ხელზე და შირზე ჭკოცნას).

- ნინო** (ხელახლებული ესეკვა). ოი, შენ კი გენაცვალე, შენა, რომ უძვირფასესი ხასიათებისა ხარ! (მოწიწებით) შვილო... შენ რომ მდიდარი ცოლი...
- განა** (დაარღვევს). მწ.. ა.. ახ! კიდევ! დედა, ეხლა რას გეუბნებოდი?
- ნინო**. კარგი, კარგი! მაგაზე მერე ვილაპარაკოთ.

გამოსვლა მისუთი

განა მარტა

განა (დადის სტენაზე). უჰ! ნეტა ერთი ჩქარა ვიშოვო ადგილი, რომ წავიდე აქედანა! სამი თვე აქა ვარ და ლამის ჭკუიდან შევიშალო! აქეთ-მამაჩემი, იქით-დედაჩემი და ზედაც-ნათესავები! Чортъ знаетъ что такое! ერთი ბეწვა თავისუფლება არა მაქვს! Въ каждую мелочь брать, каждый шагъ провѣряютъ! რა უნდათ, რას ელიან ჩემგანა?! მე რომ მაგათ ნებაზე ვიარო, პატიოსნებაზე ხელი უნდა ავიღო ხმ! საცინელიც არი და სატირელიცა!.. (დაფიქრდება და მერე ხელის ქნევით) ეხ, ჯერ ეგ რა არი, არაფერი! ახლა გაიგონ ისა!.. დედაჩემი იქ მაქანკლებს ევაჭრება და ის კი არ იცის, რო მე დიდი ხანია საცოლო კიდევცა მყავს რუსეთში!. (ხელების მტკრევით) როგორ უთხრა?! როგორ შევატყობინო?! ВОТЪ НѢДА?!

გამოსვლა მამისი

განა და სონა

სონა (ესეკვა ძმისა). ვანოჯან, რათა ხარ დაღონებული? კიდევ გაგაჯავრეს, კიდევ გითხრეს რამე? . (გაჯავრებული ხმით) უჰ, ღმერთო! რეები არიან!

- ჯანა. არც არა უთქვამთ რა და რომ კიდევ ეთქვათ, მე მაგათი სიტყვა არა მწყინს. Напротивъ, მებრალეებიან. რა მიუღიათ, რა მოეთხოვებთ? Мы должны быть снисходительны къ ихъ слабостямъ, а не негодовать. საქმე მაგაში არ არი. მე ის მაწუხებს თუ, როგორ უხრათ?
- სანა. რა, შენ საცოლოზე?
- ჯანა. ხო, ერთხელ მაინც უნდა უთხრა თუ არა?
- სანა. არა, ჯერ ნურაფერს ეტყვი. აი, როცა ანტონინა პეტროვნასგან ტელეგრამა მოგივა— „მოვდივარო“, მაშინ შეგიძლიან უთხრა, თუ არა და, ტყუილათ გულს გაიშფოთებ და...
- ჯანა. არა, უცბათ თქმა უფრო ცუდია! უნდა თან-და-თან როგორმე შევატყობინოთ...
- სანა (დაფიქრდება და შეჩქვ). იცი რა?— მაგას გაბო მოგიხერხებს, ის ყოჩაღია! (სიცილით) აბა იმი დედას კი არ ექნება ამბავი, როცა გაიგებს, რომ იმი შვილი მე პირთამს! ოხ, ვანო! რა მიხარია, რომ აქედან მივდივარ! თუმცა დედ-მამა მიყვარს და ძალიანაც მებრალეობა, მაგრამ რა გქნა, რომ სული-სულზე ევლი ამათთან გაშორებასა!
- ჯანა. ხმ! გასაოცარიც არ არი! ან აქამდინ როგორა სძლებდი?
- სანა. აქამდინ, კიდევ, გიმნაზიაში დავდიოდი, მერე ბავშვებს ვასწავლიოდი...
- ჯანა. აი ეხლა შენა და გაბო ჯვარს დაწერო და სულ სხვა წრეში იქნები.
- სანა (სახარულით ტრამს შემოჭრავს). прелестъ прелестъ! გაბო დამპირდა: „კურსებზე“ გაგზავნიო!
- ჯანა. გაბოც რომ არა ყოფილიყო, მე თითონ გაგზავნიდი. მაინცა და მაინც, რასაც კი შეგიძლებ, მეც გიშველი ხოლმე.

- სონა (ეხეკა და ჭკოცნის). ოხ, ვანო! რა კარგი ხარ, რა კეთილი ხარ!
- განა (სიცილით იშორებს). კარგი, კარგი! ნუ დამახრჩე!
- სონა. ერთიც გაკოცო! (ჭკოცნის) მერე, როცა კურსს დავასრულებ, საზოგადოსთვის ვიმუშავებ, ჩემი შრომით ვიცხოვრებ... ოხ, ვანა ამაზე კარგი შეიძლება რამე!
- განა (შუბლზე ჭკოცნის). ყოჩაღ! მხოლოდ ცარიელი სიტყვები არ იყვეს ევა, ეცადე!. (დერეფნიდან ისმის კაკუნი და ხმა. მსკუღაშ—ო! შინა ხარ?
- განა. შინა ვარ, შინა!
- სონა (სამხიარულით). აგერ გაბოც მოვიდა!

ზამოსვლა მთავრი

ივინივე და გაბა

- გაბა (ხელს უშეკრს სონას). Съ добрымъ утромъ, моя будущая супруга! вашу ручку-съ!
- სონა (გაბას ხელზე ხელს დაჭკრამს). УХЪ ТЫ! სადა ხარ აქამდინა?
- გაბა (ხუმრობით). Тихе mademoiselle, а то ей-ей, не женюсь. (განას) Здравствуй, мыслящій пролетарій! дай твою лапу! (ხელს უშინჯავს) Правда, что лапа! Доктору не мѣшало-бы имѣть понѣжнѣе руки! Впрочемъ, ты вѣдь не дамскій врачъ! Для мужичка и этого достаточно!
- განა (მხარზე ხელს დაჭკრამს). защитникъ угнетенныхъ! სადა ხარ, სჯდ ღაიარები?
- გაბა. სულში. ყურს უვდებ აქაურ სპასოვიჩებს და თვალს ვადევნებ „აბლაკატებს!“... ხო, მართლა! აბა ამოიყაჭეთ თქვენი ჯიბეები!
- სონა. }
განა. } „რათა, რა იყო?

- გაბო. ის იყო, რომ ოთხ-ოთხი სტუდენტი დაუთხოვნიათ უნივერსიტეტიდან, რა კი სწავლას ფული ვეღარ შეუტანიათ საწყლებს! ერთი ებრაელია, მეორე რუსი, მესამე-სომეხი, მეოთხე—ქართველი. ჩინებული ბიჭები არიან!
- განო. } უნდა უშველოთ.
სონა. }
- გაბო. მეც მაგას მოგახსენებთ! გუშინდელს-აქეთია ფულს ვაგროებ.
- განო. რამდენი იზოვნე?
- გაბო. სანამ არა უჭირსრა, კარგა მიდის საქმე — „Катенька“ შევაგროვე.
- სონა. (გაოცებით). Катенька“ რა არი?
- გაბო. (ხუმრობით). ნუ გეშინიანთ, ნუ გეშინიანთ, ქალი არ არი, ათ თუმნიანია! (Екатерина Великая) ირთი წარმოდგენაც რომ გაემართოთ იმათთვის — ДЪЛО ВЪ ШЛЯПЪ! მონაწილეობას ხომ მიიღებთ, ხომ ითამაშებთ სცენაზე?
- განო. } დიდი სიამოვნებით!
სონა. }
- გაბო. Молодцы, спасибо!
- განო. (ზორტმანს იღებს და სამ მანკეთანს აძლევს). ეხლა ემ სამი მანათის მეტი არა მაქვს და როცა ვიშოვი, კიდევ შოგცემ.
- სონა. (ნაღვლიანათ). ახ, რა ვქნა! მე რომ ათი შაურის მეტი არა მაქვს? (პაწაწკინა ზორტმნიდან ათ შაურისს აძლევს და გაბოს აძლევს).
- გაბო. (ფულს აჩთმევს). არა უშავსრა, არა უშავსრა! ესეც ლუკმა! „СЪ МІРУ ПО НИТОЧКЪ—НЪДНОМУ РУБАШЕЧКА!“ (პაპირაზს უკიდებს) ну-съ, რა ამბავში ხართ?
- განო. (ნაღვლიანათ და ხელის ქნეკით). ეხ! ნულარ იტყვი!
- გაბო. რათა, რა იყო?. მამაშენი კიდევ თავისებურათ გამკობს? (აჯვრებს სტუფანეს) „АХЪ ВИ ДУРАКЪ! АХЪ,

ви сщвіа.лнсть—разбоникъ!“ (ვანა და სონა იცი-
ნან).

- სონა (სიცილით). ეგ რა არის, ახლა ის გაიგოს!
- გაბა. რა, ამის საცოლო? (ვანას, ხელის ქნევით) ოხ, ეგ რომ გაიგოს ხო, მშვიდობით და მშვიდობით! შენ ანტონინა პეტროვნას გამოესალმე! მგონი კიბიდან გადაგჩეხოთ ორთავენი!
- ვანა. შენა, შენ როგორღა მოღიხარ დედაშენთან, არ გაწუხებს?
- გაბა. მაწუხებს, მაგრამ ერთ ყურიდან შედის, მეორიდან გადის! შენ რა გიჭირს! იცი დედაჩემი რეებსა სჩადის?—რამდენიც ჩემ სახელზე საიდანმე წერილი მოდის, თუ მე შინ არა ვარ, გააქვს და სხვებს აკითხებს! (აჯაჯრებს კეკელას)—,ერთი გამიგეთ, გენაცვალე, რუსის მათუშკასადან ხო არ მოსვლიაო!“ ახლა, იმდღეს მოვატყუე: დედა, ათი ათას თუმნიანი ქალი მეძლევა, მხოლოდ ძიენ გონჯია და ცალი ფეხითაც კოჭლია, არ ვიცი, შევირთო მეთქი, თუ არა?—თუ შენი რჯულის ქალია, შეირთე, გენაცვალოს დედაო! სიგონჯესაც ეშველება და სიკოჭლესაცაო. ორი ხელით პირს დაიბანს, პატარა ფერ-უმარილს გადიკრამს—თან და თან გალამაზდებაო, ფეხსაც დობტური გაუსწორებსო!
- სონა (სიცილით). ხა, ხა, ხა! სუ იგონებს, იგონებს!
- ვანა. что жъ. se non é vero, è ben trovato! —თუ მართალი არ არი, კარგათ ხოა ნათქვამი!
- გაბა. მა რის ადვოკატი ვარ, რომ ტყუილი არა ვთქვა!
На то я и юристь, что-сь изящно врать!
- ვანა. Слушай, съ твоей адвокатской этикой столкновенія не было еще у твоей матери?
- გაბა. (თავის ქნევით და სიცილით). ოხ! გუშინ ისეთი ამბავი ჰქონდა, რომ.. ერთი „კლიენტი“ დავითხოვე— „კლიაუზნი“ საქმე მაძლია და არ ავიღე.. დედა

ჩემმა რომ გაიგო, თავში წაიშინა: მარამ უნდა გაცხოვროს, შეილო?! ადვოკატმა ყველა საქმე უნდა გაარჩიოს, შეილო!.. დედა, მე სენდისს ვერ გავაქირავებ მეთქი. ოხ! ამაზე ხო უფრო და უფრო შეხტა რეზინის ბურთივითა!—სენდისიანი საქმე რა არი, უსენდისო საქმე რა არიო?! ვინც მეტი მოგცეს, იმის საქმეს უნდა მოჰკიდო ხელიო!... ახლა რა გაცინოთ! იმ დღეს, დედაჩემი ერთ მაქანკალს ესე ევაჭრებოდა: (ჯჯაჭრებს კეკეჯას) „ქა.. ა, ესეთი ნასწავლი, ესეთი მოლაპარაკე ადვოკანტია ჩემი შეილიო, რომ ქვას გახეთქამს იმის ლაპარაკიო! მტყუან გაამართლებს და მართალს გაამტყუენებსო!“—
Прелестная реклама! — „არა, გეთაყვა, ორი-ათასთუმნიანზე ნაკლებ ქალს არ შეეერთამო!“ მე ჩემ ოთახიდან შემომესმა ეგ „აუკციონნა ტორგი“ და შევდახე: დედა, რა პატარა „ტაქსა“ დაგიღვია, ეგრე იაფათ ნუ მყიდის, ერთი ათიშაური მაინც მოუმატე მეთქი! ოხ, ღმერთო! O, tempora! O, mores.

სონა. მე რომ ორი თუშანიც არა მაქვს, დედა-შენი რას გეტყვის?

გაბა. ხო, მართლა! დღეს უთხარი: ტყუილად ნუ სცდები, ზარალთვის ქალს ვირთამ მეთქი.

განა. }
სონა. } მერე რა თქვა?

გაბა. რალას იტყოდა, კინალამ апоплексический უღარი მოუვიდა! პირ-ლია დარჩა და მე აკეთკენ გამოვეწიე! ახლა, ვიცი, აქ მობრძანდება და გაიმართება ომიანობა! (სიცილით) ხა, ხა, ხა! Вот будет катавасия!

სონა. გაბო, თუ გინდა შენ სიტყვას უკან დაგიბრუნებ? ხო იცი, დედა-შენი თავს მოიკლამს!

გაბა. (სიცილით). რასა ბრძანებთ, ქალბატონო! აღარ მოგწონვარ და მაგას იმიზეზებთ? განა გავგონჯდი?

(საკრეში ისეღება) არა, ისევ ისე ლამაზი ვარ! (ცხვირზე თითს დაბრტყამს) მხოლოდ ეს ცხვირი აფუკებს საქმესა! ნამდვილი „ბარომეტრია!“ — ცივა ლურჯდება, ცხელა — წითლდება! მაინცა და მაინც მარილიანი ყმაწვილი ვარ!

სონა (სიცილით). კარგი, გაბო, ნუ მასხარობ, მე არ გეხუმრები!

გაბო. არ მეხუმრებით? ¡Какъ, серьезно?! მაშ ალარ გიყვარვარ? (ხელების შლით) Вотъ тебѣ на! это мнѣ нравится!

სონა (სიცილით). ძიენ მიყვარხარ, მაგრამ...

გაბო (დასრდკვებს). Безъ всякихъ „მაგრამ!“ რახან გიყვარვარ (მღერით) «Все пустякъ, все тынь-трава!»

განო (ღამილით). Оригинальное объяснение въ любви!

გაბო. Все-же, лучше, чѣмъ банальное.

განო. წავიდეთ ჩემ ოთახში და იქ მოვილაპარაკოთ.

გაბო. რა, შენ საცოლოზზე? Вепе, вепе! подпишемъ смертный приговоръ Степану Ивановичу! О... о! мы сънимъ на ножахъ! (გადიან. ცოტა ხანს უკან დერკუნადან ისმის კაკუნი და ხმა: დობტური შინა ბრძანდება? მეორე კარებიდან შემოდის ნინო და გასძახის: ვინა ხარ? აქ მოდი).

გამოსვლა მერვე

ნინო და ბიჭი, მერე სტუფანვე.

ნინო (ჩქარ-ჩქარა). ვინ გინდა? ჩემი შვილი, დობტური?

ბიჭი. დიახ, ავანტურული გახლავს.

ნინო (დაფაცურდება). ეხლავე, ეხლავე! ფაიტონი ხო მოიყვანე.

ბიჭი. რა ფაიტონი უნდა, ქალბატონო, ექვე გახლავ, სულ ორი ნაბიჯი არ არი.

ნინო. უი, დამიდგეს თვალები, ქა! რომელი დობტური დიდის „ვიზიტებზე“ უფაიტონოთ, რომ ჩემმა შვილმა

იაროს?! ხომ პატივი აეყარა! ვინც დაინახამს, რას იტყვის! იქნება შენ ჩემი შვილი უბრალო „ფერ-შალი“ გგონია?! უი, მომიკვდეს თავი, ქა! დობტურია, მოსკოვში დაასრულა კურსი! გასწი, წადი ჩქარა და ფაიტონი მოიყვანე! (აქით) ექ სულაც არ გაიქცეს და სხვა დობტური არ მოძებნოს! (ბიჭს) მოიცა, მოიცა! ჩვენ ბიჭს მოვაყვანინებ და ფულის მიცემა კი შენ იცი! (გასძახის დეკრუფანში) ბიჭო! შექრო! დაყრუვდი, შე არ დასარჩენო?! (გაქედან ისმის ხმა: „ბატონო! ბატონო!“).

ნანო. დამი მოხადე ფლავსა და გაიქე ერთი რეზინებიანი ფაიტონი მოიყვანე. ხა, ჩქარა! არ დაიგვიანო, თორე არც მე და არც შენა! (ბაჭს) ჩემი შვილი ცოტა თავ-დაბალია და თუ გეხვეწოს გვერძე მომიჯექ ფაიტონ შიო, შენ კი არ გაბრიყვდე და მართლა იმი გვერძე არ გამოიქიმო?? შენი ალაგი—კოზლოზეა!

ბაჭა. (წუნათ). ვიცით, ქალბატონო, ვიცით! განა მაგდენიც არ გაგვეგება? შე დალოცვილო, რა დაგვემართა, ტყიდან ხომ არ გამოვარდნილვართ, ხალხში არა ეყოფილვართ, თუ რა არი! სამი წელიწადი ღენერალ-კაცთან ვიდექი, თექვსმეტი თვე—არხიტობტურთან... (შეშინდის სტუფანე).

ნანო (მასხარებს). სტუფანჯან, დობტურსა კითხულობენ! **სტუფანე** (დაფაცუნდებს). მაშ რაღასა დგებარ? არიქა, ჩქარა, ენოს შეატყობინე! ეგ „პიჯაკი“ გაიხადე და ახალი სერთუკი ჩაიცვი თქო! მაჯა-საყელოც გამოიცვალოს, უთხარი.

ნანო. პრაჩკას გაუწყდეს სახელი! კარგათ რომ არ გაუხამა პერანგი (გადის).

სტუფანე (აქით). ეს არის ხათაბალა, „ზნაჩოკი“ ვერ ვაყიდვინე აქამდინა! (ბიჭს) ვისთანა დგებარ? სამსახურშია შენი „ხაზინი“ თუ ისე, შინა კაცია?

ბაჭა. რა ვიცი ე „აკარადა“ კი არ აკრამს ქუღზე და...

სტუფანე. ძიენ არი ავათ? რა სტკივა? ციებ-ცხელებაა, საოფლეა, ინფლუენციაა, რა არი?

- ბიჭი.** აბა მაგისი რა მოგახსენოთ: მაგდენიც რომ მცოდნოდა, ხომ აქ აღარ. გიახლებოდი და მე თითონ უწამლებდი!
- სტეფანე.** მაინც სანამ ავით იყოს, სულ ჩემი შვილი წაიყვანე ხოლმე, ამან ექიმობა კარგად შეისწავლა. ამისთანა დოხტორი ერთიც არ დაიარება ამ ქალაქში! ვერცხლის მასკვლავით დაასრულა კურსი, მაგრამ გულზე კი არ აკიდებს—ჩემი შვილი სხვასებებ მკვებარა და მეტიჩარა არ არი! (იქით) ნეტა ეგრეთი იყვეს და ჩემზე ბედნიერი მამა ვილა იქნება!
- ბიჭი** (საზოგადოებას). ე რა „სოართის“ ხალხს შევეყარე!
- სტეფანე** (სკამს უდგამს). დაჯექი, შვილო, რასა დგებარ, დაილალები. (იქით) უნდა ვეფერო, მეტი რა ჯანია! (ბიჭს) მოდი ერთი სტაქანი „ოტკა“ გადაჭკარ!
- ბიჭი** (ცვათ). გმადლობთ, მე „ოტკის“ „ახოტნიკი“ არ გახლავარ!
- სტეფანე.** ღვინო?
- ბიჭი.** ღმერთმა ააშენოს ჩემი „ხაზენის ოჯახი, არც ღვინო მაკლია იმი სახლში და არც ოტკა!
- სტეფანე** (იქით). რა დიდ გულზეა ეს მამაცხონებული! (ბიჭს) მამა-შვილობასა, შენც, რამდონიც შეიძლო, ხმა მიყარ-მოყარე და ვინც ავით გახდეს, სუ ჩემ შვილთან მოგზავნე ხოლმე! ეს ასეთი დოხტორია, რომ კვდარ გააცოცხლებს!
- ბიჭი** (საზოგადოებას). ვაიმე თუ ცოცხალსა ჰკლავს!
- სტეფანე.** დოხტურ-მედიცინზე მეტი ესმის! ერთი წელიწადი „კინლიკაშიაც“ დადიოდა!.. (საზოგადოებას) მაგრამ, აბა ამ „ტეტის“ რა შევასმინო?! (შემოდან ნინო დაჯანო).
- ნინო** (რომელსაც ტანისამოსის ჩოთქი უჭირავს და კანოს ასუფთავებს), კარგათ ჩაიფუთნე, გენაცვალე, არ გაცივდე.
- განა.** (ბიჭს). აბა წამოდი.
- ნინო.** მოიცა, შვილო, ფაიტონი მოვიდეს. ჩვენ ბიჭს გაუწყდეს სახელი! სად არი აქმდინა? განგებ შორს წავიდოდა—ბევრი „ვიკატალო“.

- ბიჭი** (კანოს.) ბატონო, ექვე გახლავს, თვალის დახამხამებაზე მივალთ.
- კანო** (გაბრაზებული, დედ-მამას). მაშ რაღას მაცდენებთ?! რახან ახლო ყოფილა, რა ფაიტონი მინდა, ფეხითაც კარგა წავალ! (ბიჭს) წამოდი.
- სტეფანე** (უკან დასწევს). ბიჭო! ნუ ხარ სულელი! შენი თავის პატივი იცოდე! (პირჯვარს იწერს) ახა, ღმერთო! ე რა დაბალი ღობეა! (დრეკუნადან ასმის ხმა: „კეზინებიაანი ფაიტონი მოვიყვანე!“ ბიჭი, კანო და ნინო გადაიხან).

გამოსვლა მაცხად

სტეფანე მარტო.

სტეფანე (ჩამოჯდება კრესლოში და ამოაზვრით). ახ! რა ძნელია, როცა კაცს უხვირო შვილი გამოუვა! დასწყევლოს ღმერთმა, რა ასულელებთ ეხლანდელ ყმაწვილებს, ჯერ ვერ ვამივია! სწავლა მქონდეს და არ მოვიხმარო, მთელი ქვეყანა არ გადავებრუნო მაგ იარაღითა? — მაშ თავი ტანზე რაღათ მახია, მაშ აღამიანი რაღათა მქვიან! (ამოაზვრით) ეხ! ფლავი ვის უდგია და იშტა ვისა აქვსო! ახ! მიმელო მე სწავლა! კაცო, სწავლამ უფრო უნდა მომიმატოს ჭკუა, თუ დამაკლოს? (თავის ქნევით) არ ვიცი, არ ვიცი, ერა გამოცანაა! შავი და თეთრის გარჩევა რო არ იცის, თავის სასარგებლო რაც არი და არა, როცა არ გეგება მაგ უბედურსა, აბა მერა ვქნა? ჩემ ჭკუას ხომ ვერ ამოვიღებ თავიდან და მაგას ვერ ჩაუდებ! ეხ! უბედურ მასკვლავზეა დაბადებული და უბედურიც იქნება ამინის უკუნისამდე! წყალში გადავყარე, რაღა, წყალში, იმოდენა ფულები!

გამოსვლა მერთე

სტეფანე და კანო

კანო. რას დაფიქრებულხართ, სტეპან ივანიჩ? ისევ გეომეტრიულ „სწოთებს“ აკეთებთ? — ისევ „ორი ათასი ნალდი — კაკალი თუ მანი“ გამოდის ვანოს სწავლა?

სტეფანე. **Май синъ Ваню дуракъ!**

გაბო. რა დროს „მაისია“, სტეპან ივანიჩ, ჯერ აპრილიც არ დამდგარა!

სტეფანე. კბილების ღრქის მეტი რა იცით ეხლანდელმა ყმა-წვილებმა!

გაბო. რასა ბრძანებთ, სტეპან ივანიჩ, როგორ არ ვიცით— ბერძნულითა და ლათინურით თავი გამოლაცხული გვაქვს!

სტეფანე. ეხ, შვილო! ბერძნულმა და ლათინურმაც ვერა გიშველათ-რა! აი კედელს ცერცვი შეაყარე, — შედგება?

გაბო. (ჩამოჯდება). მაშ არ მოგწონვართ ეხლანდელი ყმა-წვილები?

სტეფანე. სუ ერთ თოკზე ხართ ჩამოსახრჩობი თქვე „საცვილისტებო!“ თქვე „ტალსტოვიჩის“ ვადარეულებო, თქვენა!

გაბო. (სიცილით). ხა, ხა, ხა! ვისი?

სტეფანე. „ვისი“ და სწორეთ ი „ტალსტოვიჩისა!“ ი რო პატიოსანი კაცი ყოფილიყო, საღვრიდან არ დაითხოვდნენ! „უმნი კაცია, უმნი კაციო“ და, ბოლოს გამოვიდა, რომ ქვეყნის ამომგდები ყოფილა! ამბობენ, ღუხაბორებიც მაგან გააგვიჟაო! მეტი—მეტი მოუსვენარი ყოფილა რაღა! ნეტა ახალგაზდა მაინც იყვეს და ჯანაბას! კაცი, მგონი, ოთხმოც-წელიწადშია, ცალი ფეხი სამარეში უდგია და ღმერთს ახსენებს! **Гаваріяйтъ онъ написалъ адынь книла, што... што болъ няту!** მართალია? **ви читаль эта книла?**

გაბო. **Нѣтъ.**

სტეფანე. კარგა გიქნია!.. **Слишь, პუშკინიჩი სჯობდა მაგას, არა?.. Скажи мэнэ, пажалуста, ვინ უფრო „უმნი“ და „რაზვიტოია“, ლერმანტოვიჩი თუ შუკსპირიჩი?**

გაბო. არ ვიცი. ეხ, სტეპან ივანიჩ, ლიტერატურას თავი დავანებოთ და ახლა თქვენ შვილზე ვილაპარაკოთ! (იქით) როგორ დავიწყო?... (სტეფანეს) სტეპან ივანიჩ! ვანოს ერთი რუხის ქალი მოსწონს...

სტეფანე (შაიწ-მოაწყვს). რაო?! „რუხის ქალიო“?!

გაბა. დიან, ძალიან კარგი ქალია, ნასწავლია...

სტეფანე. ბიჭო! ხუმრობ თუ მართლა ამბობ?! (შემოდის ვანა).

გაბა. აი თუ არა გჯერათ, თითონ ვანო გეტყვი.

გამოსვლა მითერთმებზე

ივანე და ვანა.

სტეფანე (ვანას). აქ მობრძანდი! რას ამბობს ესა: ვინ რუსის ქალი აგიკვიატებია?! რა გინდა, შვილო ჩემგან! ხომ ვერ მომკლამ, უდანოთ ხომ ყელს ვერ გამომჭირი!

ვანა (გაბას). Что, ты уже сказал?

გაბა. Да, такъ, слегка, прозондировалъ почву.

ვანა (სტეფანეს). მერე რა არი, რუსის ქალი ადამიანი არ არი?

სტეფანე (საზოგადოებას). მოდი და გლაპარაკე ამას! (ვანას) აქოდა ადამიანია, იმიტომ რჯულზე ხელი უნდა აიღო? შვილებს მამა-პაპეული რჯული და სარწმუნოება უნდა გამოუცვალო?! რუსის ქალი რომ შეერთო, ხომ შვილებიც რუსები გეყოლებიან!

ვანა (გაბას). ეხლა რა უპასუხო? Спорить съ нямъ что-это не важно—глупо! нѣтъ—такъ надо же кончить, наконецъ!.. (სტეფანეს) მამა-ჩემო, მე რჯულს არ ვარჩევ: ჩემთვის რუსი, ქართველი, სომეხი, თათარი, ებრაელი და სხვა, სულ ერთია. კარგი-კარგია, ცუდი-ცუდია. თუ თვითონ ადამიანი პატროსანია, რა რჯულისაც უნდა იყოს!

სტეფანე (ჯერ გაატყობთ უჭკაბის და მერე). რაო? რას ამბობს, რა ექნა?! გაგიჟდა... ა?! არა, შვილო, პავლოვცკისთან უნდა წავიყვანო და გაგაშინჯო—ხეით „ეტაჟში“ ხომ არა გაკლია-რა! თუ შენ თავში დაკრული არ იყვე, მაშ ქრისტე გამიწყრეს! (ვანა და გაბა იქნებიან) Што ви смѣшса?! што ви балтаишь?! какая ви глупости гаварить?! што ви учили на универсеот? зачѣмъ ви учили?! послѣдни кусокъ отнималъ и вамъ присилалъ, ви дуракъ вишолъ! (შარკუაკს იწკას) რა ექნა, ერა, „ნესჩასტიაა“ ჩემ თავს მოსულლი!

- გაბია** (სიცილით). სტეპან ივანიჩ! ან Говори по русски, ან Говори по грузински, თორემ მაგ რუსულ ქართულში ენა დაგეწეწებათ!
- სტეფანე** (პირველად იწიქს). ახა, ღმერთო! რომელ ერთ გიჟს გაუძლო! ორთავენი ერთ „დიშლაში“ არიან შესაბამელნი!
- გაბია**. საოცარია, სტეპან ივანიჩ: რუსული ლაპარაკი, ძან გიყვართ და რუსის ქალი კი არ გინდათ რძლათა! პრაქტიკა მაინც გეჩნებათ!
- სტეფანე** (გაბიასაკრებულად). დამაყენე, ბიჭო სულთა-მხუთავით რას მომჩემებხარ! რა დროს ხუმრობა!
- გაბია**. არა, მართლაც, სტეპან ივანიჩ: ვანომ რომ რუსის ქალი შეირთოს, რას იზამთ?
- სტეფანე**. რასა? იმ წამვე თოჯ ჩამოვებამ და თავს ჩამოვიხრჩობ! ბარე მოვიდეს, ტყვიან მესროლოს და ენლავე გამათაოს! რომ ერთი-ორი მილლიონი ჰქონდეს მზითვათა, კიდევ ვამეგება! ჯანაბას! ფული ყველა ნაკლებულობას გაასწორებს!
- გაბია**. ჰაი, ჰაი! ორი მილიონისთვის ხომ ცოლს გაეყრებით და თქვენც შეირთამთ რუსის ქალსა!
- გაბია** (სიცილით). მამა-ჩემო, ძან მეცინება შენზე! ერთი მითხარ, თუ რათ გინდა, რომ მდიდარი ცოლი შევირთო? ჯერ ეს ერთი: ფული შეიქმება, ქალი დარჩება: მეორეც ესა, მე ხომ იმ უსენდისობას არ ვიკადრებ, რომ ცოლის ფულით ვიცხოვრო და აბა შენ უფროც რა გერგება?
- სტეფანე** (ჟერ გააცვებით უცქერის და მკრე თავის ქნკვით). არ ვიცი, შეილო! არც ამ მთისა ხარ არც—იმ მთისა! მე ვამბობ, ხატისაგან თუ ხარ შეჩვენებული!
- გაბია**. წმინდა დავითისაგან იქნება, სტეპან ივანიჩ, წმინდა დავითისაგან! ხვალვე წაიყვანეთ და ალოცეთ! მგონი „ჭინიკულიორიც“ აღის! (შეძადას ნანა, რომელსაც ტელეკრამმა უჭირავს ხელში).

გამოსვლა მთორგობი

ივანიჩე და ნანა.

ნანა (ტელეკრამას აძლევს კანას). შეილო, ეს დეპეშა შენ სახელზეა. ერთი ჩქარა წიკითხე, გენაცვალოს.

დედა! ჩქარა, ჩქარა! გული მიქანდება! (საზოგადოებას) საოცარია: რამდენიც ტელეგრამმა მოდის, მე ჩემი მეპართება! ამ წყეულში ან სიხარული სწვრია ხოლმე, ან უბედურობაი! (კანო და გაბო ერთმანეთს გადახედავენ და „მიმიკით“ დაშარავებენ).

სტეფანე (კანოს). ვისგან არი, საიდანა, რა სწვრია? წაიკითხე რაღა? რა ვქნა, კითხვაც არ იცი? ეგ მაინც ვერ გამოიტანე რუსეთიდანა?!

გაბო (იქით). ვაი ეხლა ენოს ბრალიცა! მივეშველო, თორემ მთელ მედიცინას დაავიწყებენ! (ხელს წაჭკრავს კანოს) СМЪЛЪНЪЙ-же, братъ' смЪЛЪНЪЙ! ДВУМЪ СМЕРТЯМЪ НЕ БЫВАТЬ, а одной не миновать! (სტეფანეს და ნინოს) ეგ ტელეგრამმა გაბლავს ენოს საცოლოსაგან... (იქით) Начало не дурно!

სტეფანე } რაო?! «საცოლოსაგანაო?!» (შვილს უტკბრან გაბნინოს.)
(ტებით).

კანო (ხმის კანკალით). ხო... ჩემ... საცოლოსაგან არი... რუსეთში ძიენ მომეწონა... ერთი კარგი ქალი... შევიყვარე და დავინიშნე...

სტეფანე } ე რა მესმის!!. (თავზარ-დატეპულები აჩიან).
ნინო }

გაბო. ეხლა ის ქალი სწვრს: „მანდ მოვდივარ ჯვრის დასაწერათაო“.

სტეფანე } ჯვრის დასაწერათაო ეიზე? რუსის ქალზე?
ნინო }

კანო. ხო... რუსის ქალია...

გაბო. უნდა მოგახსენოთ, ძიენ კარგი ქალია! უმაღლესი სწავლაც მიიღო; თუმცა მზითევი არა აქვს, მაგრამ თავის შრომით ცხოვრობს. (შემოდის სონა).

სონა. გაბო, დედა-შენი მოვიდა (შემოდის კეკელა).

გაბო. („მოდრუჩეს“ გაუკეთებს სონას) ჩვენც ამ კვირია ჯვარს დავიწერთ და finita la commedia! თქვენ თქვენთვის, ჩვენ-ჩვენთვის!

შარდა.

აზიანი

ფილოსოფია და მისი

პროგრესი

IV

ისტორიული ფაქტები

1 კოსმოლოგიური ხანა. *) მეექვსე საუკუნის დამდეგი, ქრ. შ. წინ, ძველი საბერძნეთის ცხოვრებაში ფრიად შესანიშნავი ხანა იყო. ერთი მხრით, ნივთიერი კულტურის წინ წაწევამ, უცხო ქვეყნებთან აღებ-მიცემობით გამოწვეულმა, და, მეორე მხრით, შინაურობაში დემოკრატიულმა წყობილებამ—საბერძნეთის ახალშენის, მილეთვის**), ერს დიდი პროგრესიული ძალა შესძინა: სიმდიდრემ მას მიანიჭა თავისუფალი დრო და მოცალეობა—ეს უსაჭიროესი პირობა ყოველი თავისუფალი სწავლა-ცოდნის და, მაშასადამე,—ფილოსოფიისაც; ხოლო დემოკრატიულ წყობილებაში პარტიათა თავისუფალმა შეხლა-შეკამათებამ ადამიანის პიროვნება განავითარა, თავისუფალ მოქმედებას და აზრთა დამოუკიდებლობას ძალა და პატივისცემა შემატა, ინდივიდუალურ ინიციატივას და აზროვ-

*) იხ. „მოამბე“ № IX.

**) ამ თავის შედგენის დროს ჩვენ სახეში გვქონდა ორი უმთავრესი თხზულება: 1) В. Виндельбандъ, Исторія Философiи, перев. Рудина, Спб. 1898 г.—და 2) М. М. Филипповъ, Философiя Дѣйствительности. Спб. 1897 г.—ფილოსოფიის ისტორიას პერიოდებათ ჩვენ ვინდებდნდის თანახმ თ ვყოფთ.

**) მილეთი მდებარეობდა მცირე აზიაში, ხმელთაშუა ზღვის პირად.

ნებას ფართე გზა გადაუშალა. თუ ამ ორ გარემოებას იმასაც მივუმატებთ, რომ იონიელ-მილეთელი ბერძენი, — ბუნებით მეტათ მოძრავი და ფხიზელი, ხოლო ხელობით ზღვაოსანი და შორს გამსვლელი ვაჭარი, — მუდამ მოგზაურობაში იყო, საქმე მუდამ ბუნებასთან და მის გეოგრაფიულ პირობებთან ჰქონდა, მისი გონება მუდამ ზღვისა და ხმელეთის მდებარეობას, ჰავის ცვალებადობას, მზისა და მთვარის მოძრაობას შეჰყურებდა, — მაშინ ადვილათ შევიგნებთ, თუ: რა იყო იმის ძირითადი მიზეზი, რომ მეექვსე საუკუნის დამდეგს, ერთი მხრით, ძველმა ტრადიციულმა რუტინამ, გარდმოცემით შეთვისებულმა რელიგიურ-მითოლოგიურმა სოფლ-მხედველობამ მოწინავე მილეთელი ბერძნის გონება ვიღარ დააკმაყოფილა და, მეორე მხრით, ეს უკანასკნელი მთლათ-ერთიანათ გარეშე ბუნების ახსნა-გარკვევის სურვილმა შთანთქა, მისი ცნობის-მოყვარეობა მთლათ კოსმოლოგიურმა პრობლემებმა მოიცვა.

ამ რიგათ, თავისუფალი დრო და აზრთა დამოუკიდებლობა, კერძო აზრისა და კვლევა-ძიების მეტი პატავისცემა, — აი როგორ პირობებში დაიბადა ძველი მილეთური ფილოსოფია; გარეშე ბუნება და მისი მოვლენები, — აი რამ მიიპყრო ამ ფილოსოფიის უმთავრესი ყურადღება. რა არის ეს გარეშე ქვეყანა, როგორ და რასაგან, რა მასაჯისაგან, წარმოდგენ ყველა თვალხილული საგნები, რა საერთო კავშირია ბუნების მოვლენათა შარის და რა საზოგადო დასახება უდევს მათ საჩუჯათ?, — აი რა კითხვები გაუხდა კვლევა-ძიების მიზნათ ახლად-ფეხ-ადგმულს მილეთურ ფილოსოფიას. და, მერე, რა პასუხი მისცა თავის დროებას და თავის წრეს ამ ახალმა აზროვნებამ?

„ეგედაფრის დასახებაში წყალი არის, ეგედაფრა წყლისაგან წარმოდგა“, — სთქვა თალესმა,*) და არც გასაკვირია. უკეთუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ თალესი იონიაში ცხოვრობდა და მოქმედებდა, უკვე ეს ერთი გარემოებაც საკმაო

*) ცხოვრობდა 624—560 წწ. ქრ. შ. წინ.

იქნება დავასკვნათ, რომ ამ ფილოსოფოსის შეხედულება წყალზე, როგორც ყველა საგნების დასაბამზე, იმ დაკვირვებათაგან უნდა ყოფილიყო გამოწვეული, რომელიც მას წყლისა და ზღვის შესახებ ჰქონდა გამოცდილი. თალესი ეკუთვნოდა ზღვაოსან ხალხს, ბავშობიდან ზღვის შესახები თქმულებანი ესმოდა, პატარაობიდანვე ზღვის ბუტ-ბუტს უგდებდა ყურს, ზღვით მოტანილ საქონელს ჰხედავდა, მის ფიზიკურ ძლიერებას იცნობდა.***) ამას დავუმატოთ ზღვის ნაპირების მისილვა და ქვიშა-კუნძულების გამოჩენა, ხოლო მდინარეთაგან ნოყიერი ლათის მოტანა და წვიმისაგან მცენარეთა განაყოფიერება, დავუმატოთ, აგრეთვე, ცხოველების თესლისა და საკვების სისოვლე და წყალ-მაგვარი თვისებანი, რომლის დაკვირვებაც, არისტოტელის აზრით, «აღბათ» თალესს უნდა ჰქონებოდეს, დავუმატოთ ძველი მითოლოგიური თქმულება ოკეანესა და თეტიდაზე (რომელთაგანაც, ვითომ, განჩნდა ქვეყნიერობა),—და მაშინ აღვილათ მიხვდებით, რომ თალესის მიერ მოცემული პასუხი ზემორე დასმულ კითხვის შესახებ—საფხვებით ბუნებრივი იყო და თავის დროის შესაფერისი.

ამ სახით, კითხვა იმის შესახებ, თუ: რისგან წარმოდგა ქვეყნიერობის სხვა და სხვა ნივთებიო, პირველმა მიღეთელმა ფილოსოფოსმა იმ აზრით გადაწყვიტა, რომ ყოველივეს დასაბამი წყალიაო. მართალია, ეს საკითხი სულ მთლათ ახალი კითხვა არ იყო, რადგან მის შესახებ პასუხს აგათ თუ კარგათ ბერძნების მითოლოგია და თეოგონიური პოემებიც იძლეოდნენ; მარა მითისაგან ფილოსოფიური აზრის განსხვავებაც სწორეთ იმაში გამოიხატა, რომ მაშინ, როცა მითოლოგიური პოემა ამ საერთო დასაბამს მხოლოდ გაკვრით იხსენიებდა და ჰოეტურ სურათებში ახევედა (ოკეანე და თეტიდა),—ფილოსოფია კი სცდილობდა ეს საერთო პრინციპი თავის ნაწარმოებთა საფუძვლათ დაედო, მისი შინაგანი ბუნება გამოერკვია, მისი ნიშანდობლივი თვისებანი ერყვენებია და ამ თვისებათა მიხე-

**) Филипповъ, Философія Дѣйствительности, I, стр. 31.

დგით აეხსნა ყველა ის ცვლილებანი, რომელნიც გარეშე მსოფლიოში ხდებიან. წყალი, მილეთელი ბერძნის წარმოდგენით, **ყოვლის შემძლე, მეტათ ცვალებადი და თვით მოძრა-გია დასაბამია**: იგი არღვევს ხმელეთს, ჰქმნის ახალ კუნძულებს (მოსილვა და რიყის გამოჩენა), მას შეუძლია მაგარ სხეულათაც გადაიქცეს (ყინული) და ჰაერსაც დაემსგავსოს (ორთქლი), უმისოთ არც ერთი მცენარე, არც ერთი ცხოველი არ არსებობს...—მაშასადამე, წყალია ყოველიფრის დასაბამი, ყველაფერი წყლისაგან წარმოდგაო. აი, როგორი სოფლმხედველობა შეიმუშავა პირველმა მილეთურმა ფილოსოფიამ. მან, თალესის პირით, პირველმა დასვა **სმეცაადურმა** კითხვა ქვეყნის პირველ-დასაბამის და ამისი **ანსებითი თვისებების შესახებ** და შეეცადა, რამდენათაც შეეძლო, ამ დასაბამზე გარკვეული წარმოდგენა, განსაზღვრული „**ცნება**“ შეედგინა. ეს ცნება მდგომარეობს იმაში, რომ ქვეყნიერობის დასაბამი, მისი პირველყოფილი მასალა **ყოვლის შემძლე, თვით-მოძრა და ყოვლის-შემცველი** დასაბამიაო.—ამავე გზას გასდია, თალესის თანამედროვე, მილეთის მეორე ფილოსოფოსმა, **ანაქსიმანდრმა**, რომელმაც ეს ცნება კიდევ უფრო გაათართოვა, ერთი ახალი თვისება მიუმატა. მისი აზრით, ყოველიფრის დასაბამი არის ის, რასაც მან **უსაზღვრად და დაუსრულებელი** უწოდა.*)—ამნაირათ გადაკეთებულ ცნებას მილეთის მესამე ფილოსოფოსმა, **ანაქსიმენმა**, ბუნებაშივე მოუწინა. შესაფერი სხეული—**ჰაერი**, რომელიც ახლა აღიარებულ იქნა ყველა სხეულების დასაბამათ.

ამ რიგათ, **ბუნება და ბუნების მოვლენათა გარკვევა** ბუნებაშივე გამანახულ დასაბამათ,—აი რა გზას დაადგა პირველიდან მილეთელ მოაზრეთა ნატურ-ფილოსოფიამ; **მთავისა და ფილასოფიის გათიშვა**, აზროვნებისაგან მითოლოგიური

*) ანაქსიმანდრის ზოგი თარგმნის სიტყვით: „**безпредѣльное**“ (Филипповъ, *вос. сит стр.* 34),—ზოგი კი: „**безконечное**“ (Виндельбандъ, *Исторія философіи, стр.* 29—30), ჩვენ აქ ორივე თარგმანი დავიცევით.

საბურველის თანდათან ჩამოცლა, — აი რა შედეგს მიაწია მან. ამაშია დამარბული ამ ფილოსოფიის ისტორიული ღირსება, ამაშია მისი პრაგმატიკული ნაბიჯი. აქ ფილოსოფიურმა აზრმა ზარბაზნით გაიმარჯვა ზღაპარ-თქმულებაზე, ინდივიდუალურმა გონებამ საერთო რუტინაზე, ცოდნამ უმეცრებაზე.

მარა, როგორც დადინახეთ, ეს ფილოსოფია მთლათ გარე-შე ქვეყნის ირგვლივ ტრიალებდა, მისი კვლევის საგანი გარეშე მსოფლიო შეადგენდა; თვითონ ადამიანისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების შესახებ კი იგი არას ამბობდა. ამავე გზას ადგა ფილოსოფია შემდეგში სხვა ფილოსოფიურ შკოლებშიაც. ასეთი იყო შკოლა ელკატების, შკოლა პითაგორელების და ატომისტური შკოლა ლევკიპისა. მათი განსხვავება იმაში გამოიხატებოდა, რომ მაშინ, როცა ერთი მათგანი სკდნილობდნენ გარეშე ქვეყნიერობის მოვლენათა შორის არსებული დამოკიდებულებანი გაერკვიათ და ამ დამოკიდებულებათა შორის საქრთა წეს-რიგა და საყოველთაო კანონი აღმოეჩინათ (ყოველივე მიმდინარეობს — ჭკრაკლიტა; ყოველივე რიცხვიანო — ზითაგარჯები), — სხვების მიზანს კი ამავე ქვეყნის შემადგენელ ელემენტების და მამოძრავებელი მიწვევების გამოიხატა შეადგენდა (ემიწა, წყალი, ჰაერი და ცეცხლი ემპედოკლისა, «სიყვარული და სიძულილი» მისივე, და მსოფლიო „გონება“ — ანაქსაგორისა. როგორც ამ ელემენტების შემაერთებელი და მამოძრავებელი ძალები, — და «ატომები» ლევკიპისა). ხოლო საერთოთ ყველა ამ ფილოსოფიურ მიმართულებათა (შკოლათა) საგანი ერთი და იგივე იყო — გარეშე მსოფლიო და მისი ცვალებადი მოვლენები. ეს, ფილოსოფიის კოსმოლოგიური ხანაა, აქ ანტროპოლოგიურ კითხვებს ადგილი ან სულ არა აქვსთ, ან-და ძალიან მცირე ალავი უჭირავსთ. *)

*) ერთად-ერთი ფსიხოლოგიურ — გნოსეოლოგიური საკითხი, რომელსაც ვაკვრით შევხუნ ფილოსოფოსები ამ პერიოდში, იყო კითხვა იმის შესახებ, თუ საიდან ჩნდება ადამიანში ცოდნა, როგორ ჩნდება იგი და რა დამოკიდებულებაა აზროვნებასა და გრძობა-შემეცნებათა შორის; რომელს უფრო დაეჯერება — აზროვნებას, თუ გრძობებსაო. — ამ საგნის შესახებ იხ. *Виндельбандъ, Исторія Философiи*, § 6.

2.—**ანტროპოლოგია** სანა.—მარა, აგერ, ბერძნების პოლიტიკურ ცხოვრებაში ფრიად შესანიშნავი მოვლენა ხდება. ბერძნები თავის საშიშარ მტრებზე, სპარსელებზე, იმარჯვებენ. ამ ბრძოლამ და მერე სახელოვანმა გამარჯვებამ საბერძნეთის ერს ნაციონალური გრძობა გაუძლიერა და განუმტკიცა.*) ამავე მოვლენამ საბერძნეთის ცხოვრების დედაძარღვი პერიფერიებიდან (მილეთი, ელეა და აბდერი) ცენტრებისკენ გადიტანა (ათინა, სპარტა), ამას თან მოყვა მთელი ერის პოლიტიკურ-გონებრივი მომწიფებაც. გარეშე და შინაურ განსაცდელთა შორის გამომწვარ-გამობრძმედებულმა ერმა ძველი ტრადიციების რწმენა დაჰკარგა და ცოდნისა და ხელოვნების ფასი შეიგნო. ახლა იგი მეცნიერებისაგან მარტო ტეორეტიულ ცოდნას როდილა ჯერდება, არამედ საჭირ-ბოროტო კითხვებს პასუხს მოითხოვს, იმ ექვების შემსუბუქებას გამოელის, რომლებშიაც შთააგლო იგი ამ ციებ-ცხელებისებურმა სრბოლამ კულტურულ განვითარებისამ... ხალხის უმრავლესობაში სამეცნიერო გამონაკვლევთა შეთვისების სურვილი დატრიალდა...> **) შეკითხვამ შეძლევა გამოიწვია და, აი, ჩვენ ეხედავთ, რომ მცოდნე კაცები (სოფისტები) შკოლებს თავს ანებებენ და საზოგადო ასპარეზზე გამოდიან. ახლა იგინი აერცვლებენ ხალხში მას, რაც თვითონ მეცნიერებით შეიძინეს; დღეს იგინი ხალხის მოძღვარნი შეიქნენ. ამის შედეგი ის იყო, რომ მცირე ხნის განმავლობაში არა თუ მარტო მეცნიერების სოციალური მდებარეობა შეიცვალა, არამედ მისი შინაგანი არსება, მისი ტენდენცია და საგანიცა.***) მმარ-

*) აი მოკლე ხრონოლოგია ბერძენ-სპარსელთა ომებისა: 490 წელს, 12 სექტემბერს, მარათონში ბერძნები დარიოზის ჯარს აშარცხებენ; 480 წელს 20 სექტემბერს, სალამინის ახლო ბერძნების ფლოტი ქსერქსის ჯარზე იმარჯვებს; ხალა მეორე წელს (479) ბრძოლანი პლატეასთან და მიკალესთან სამუდამოთ ათავისუფლებს ბერძნებს სპარსელებისაგან.

) **ВИНДЕЛЬБАНДЪ, *Ист. Философiи*, стр. 58—59.

***) იქვე, 83. 59.

თველობის დემოკრატიული ფორმა პოლიტიკურ მოღვაწეთაგან თავდაპირველათ შვევრძეველებს მოითხოვდა. სოფისტებსაც საზოგადოებამ სწორედ ამისი ცოდნა მოსთხოვა და იგინიც რეტორიკის მასწავლებლები შეიქმნენ. ამან კი ფილოსოფია გარეშე ბუნებას მოგლიჯა და მისი კვლევის საგნათ თვითონ ადამიანი გახადა. მქვერ-მეტყველება ხომ ხელოვნებაა, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ ორატორი სიტყვის საშუალებით მსმენელთა გმნებასა და გონებას ამოძრავებს, მათს ნებელებს ამჩანებს და იტაცებს. მაშასადამე, კარგი ორატორისთვის საჭიროა იცოდეს, თუ: რაგან ჩნდება და რა განხებს ემჩნელებიან ადამიანის აზრები და მისწავლებანი, როგორ ებრძვიან ერთმანეთს და ერთი-მეორეზე იმარჯვებენ. და, აი, სოფისტებმაც ადამიანის ამ მხარეს შიქციეს ყურადღება, მათი კვლევის საგანი ადამიანის შინაგანი მხარე შეიქმნა. ამას ზედ დაერთო სოციალურ-პოლიტიკური და ზნეობრივი საკითხები, რომელთ წამოყენება პირდაპირი შედეგი იყო შეცვლილი პოლიტიკური პირობებისა. შინაურ პოლიტიკურ ცვლილებათა მოწამე ბერძენი დღეს უკვე სხვა სახელმწიფოებსაც გაეცნო, ჰპოვა იქ სრული სხვა-და-სხვაობა პოლიტიკურ და საზოგადოებრივი წყობილებისა,—და, აი, ახლა იგი, თავის საზოგადო დაწესებულებებში დებატების დროს, თამამათ სვამს კითხვას: „ყველასათვის საგადებულა თუ არა ამა და ამ განხის განდ ჩვეულებას ასრულება და, თუ სავალდებულოა, მაშ რა საბუთის ძალით და მნიშვნელობითო?“ ან კიდევ: „საიდან წაჩმოდგნენ ეს განხები, ვისი დაწესებული არიან იგინი და აქვს თუ არა მათ სამუდამო მნიშვნელობა?“—ერთი სიტყვით, თანამდროვე ცხოვრებამ სოფისტებს ორნაირი საკითხი წამოუყენა: კითხვა ფსიხოლოგიურ-გნოსეოლოგიური და კითხვა სოციალურ-მორალური. არსებობს თუ არა იმისთანა აზრები და შეხედულებანი, რომელნიც ყველასათვის სავალდებულონი იყონო,—ამბობს პირველი კითხვა. არსებობს თუ არა იმისთანა დაწესებულება, განხი გინდა ზნე-ჩვეულება, რომელნიც ყოველი ადამიანისთვის სავალდებულონი

იყონო,—ამბობს მეორე. ერთი სიტყვით, არსებობს თუ არ
 ყველა ადამიანისათვის საგაღებულად რამე, არის თუ არა
 საყოველთაო ჭეშმარიტება?

ორივე საკითხზე, როგორც სოციალურ-მორალურზე, ისე
 გნოსეოლოგიურზე სოფისტებმა მეტათ უკიდურესი აზრი წარ-
 მოასთქვეს. პოლიტიკურ-მორალურ სფერაში, ჯერ, მათ აღიარეს,
 რომ ყოველი კანონმდებლობა ადამიანის გამოგონილია ძლი-
 ერთაგან უძლურთა დასამონაწვებლათ და მოსაწველათაო,—და
 თუ კი რამესა აქვს სამუდამო და საყოველთაო მნიშვნელობა—
 ეს ადამიანის «ბუნებრივ» მოთხოვნალებს და არა ხელოვნუ-
 რათ შექმნილ წეს-კანონებსაო (პროტაგორი); „ბუნება“ კი
 ყველასათვის თანასწორ უფლებას მოითხოვს, მაშასადამე
 „ძირს“ წოდებრივი პრივილეგიები, ძირს მონობა და ქონე-
 ბრივი უთანასწორობაო! (ლიკოფრონი, ალკიდამი და თალკი).
 მაგრამ სოფისტიკა ამ დასკვნებზე არ შეჩერდა. ის დებულება,
 რომ ყოველი კანონი ადამიანების გამოგონილიაო, მან ზნეო-
 ბრივ სფერაშიაც გადაიტანა და არხელაის პირით საყოველთაოთ-
 აღიღრა, რომ არამც თუ მხოლოდ პოლიტიკური კანონები,
 არამედ თვით იგეთი ცნებებიც კი, როგორიც არის, მაგალით-
 თად, «კარგი» და «ცუდი», «სანაქებო» და «სამარცხენო»,
 ეს დასართავი სახელებიც კი ადამიანთა დაწესებულების ნა-
 ყოფია და, მაშასადამე, ყოველი მორალური მსჯელობაც
 დროებითაა და შედარებითიო. —რაც შეეხება გნოსეოლოგიურ
 საკითხს, სოფისტებმა იგი რამოდენიმე კერძო კითხვებთ დაჰ-
 ყვეს და ყველა კითხვებზე უკიდურესი შეხედულება გამო-
 თქვეს. შეიძლება თუ არა ადამიანმა გარეშე ქვეყნის გინდ სა-
 ზოგადოებრივი ცხოვრების მოელენები და საგნები სრული
 სინამდვილათ შეასწავლეს და შესწავლილი აგეთივე სინამდვი-
 ლით სხვებს გადასცესო? —ჰკითხულობენ სოფისტები და აი
 რა პასუხს იძლევიან. «ადამიანის გარეთ არაფერი არ არსებ-
 იბს,—ამბობს გარგაუსა,—და თუნდ რომ კიდევაც არსებობ-
 დეს რამე, მისი შესწავლა ჩვენთვის შეუძლებელი იქნებოდა,
 რადგან აზრით-წარმოდგენილი ყოველთვის სხვაა, ვინემ ჩვენ

გარეთ არსებული სწამდელით, — და, უკანასკნელ, თუნდ შესწავლა კიდევაც შესაძლო იყოს, შესწავლილის გადაცემა მაინც შეუძლებელი იქნებოდა, რადგან ყოველ კაცს თავთათვისი წარმოდგენა აქვს და საეჭვოა, რომ ჩვენს გარდანაცვებს ჩვენსავით გაიგებენო*) ხოლო მეორე სოფისტი (პროტაგორი) სვამს კითხვას: როგორ ჩნდება ადამიანის გონებაში გარეშე მოვლენათა ცოდნა და არის თუ არა მაში ისეთი რამ, რაც ყველა ადამიანებისთვის თანაბრათ სავალდებულო იყოს და ქეშმარიტო? პასუხი: ადამიანის ცოდნა ორმაგი მოძრაობის შედეგია — ადამიანის ორგანიზმის და გარეშე ნივთების მოძრაობისაო. გარეშე ნივთების მოძრაობას ეგებება და ხედება ადამიანის შინაგანი მოძრაობა, და ამნაირათ ჩნდებიან შთაბეჭდილებანი. აი ამ შთაბეჭდილებათაგან შედგება მთელი ჩვენი ცოდნა. მაგრამ სწორეთ ამ ორმაგი მოძრაობის ბრალია, რომ როგორც ჩვენი შთაბეჭდილებანი, ისე ჩვენი ცოდნაც არ არიან მთლიათ ისეთნი, როგორც გარეშე ნივთებიაო. ამისგამო, ცხადია, თვითეულმა ჩვენგანმა ეს ნივთები იცის არა ისე, როგორც ისინი ნამდვილათ არსებობენ ჩვენს გარეშე, არამედ იმ სახით, რა სახითაც ისინი ჩვენ გვეჩვენებიან და, კერძოთ, იმ წუთში, როცა ჩვენ მათგან შთაბეჭდილებებს ეღებულობთო; ყველა ნივთების საზომი ადამიანია*) და, მაშასადამე, არ არის ისეთი ცოდნა, რომელიც ყველასათვის თანაბრათ სავალდებულო იყოს და ქეშმარიტო.

აი, რა უკიდურესობას დაადგა სოფისტიკა თავის არსებობის ბოლო ხანებში, როცა პირველათ გაისმა ღონიერი ხმა „ათინელი ბრძენისა“, **) რომელმაც სოფისტების უპირინციპობას წინ-დაუყენა მტკიცე დანდობა ადამიანის გონებისა-

*) იხ. **ВИНДЕЛЬБАНДЪ**, Истор. Философiи, стр. 81.

) „Человѣкъ есть мѣра всѣхъ вещей: существующихъ, что они существуютъ, не существующихъ, что они не существуютъ“. პროტაგორი. იხ. **ФИЛИППОВЪ. Философiя Дѣйствительности, стр. 155. — შეადარე **ВИНДЕЛЬ**. стр. 83.

**) სოკრატე ცხოვრობდა 469—399 წ. ქრ. წ. წინ.

დმი და ურყეველი რწმენა საყოველთაო ჭეშმარიტების არსებობისა; მან სახალხოთ გამოაცხადა, რომ ყველასთვის საფაღდებულო ჭეშმარიტება ნამდვილათ არსებობს და ჭკუა-გონებაც კაცს იმიტომ აქვს მინიჭებული, რომ ეს ჭეშმარიტება გამოიხატოს. ეს ჭეშმარიტება ნაწილ-ნაწილათ ყველა კერძო ადამიანების აზრებში და წარმოდგენებში არის გაბნეული, მაგრამ მთელი თავისი სისავსით იგი მხოლოდ მაშინ გამოჩნდება, როცა ამ კერძო პირთა აზრებს და წარმოდგენებს ერთი მეორეს შეეუდარებთ, ერთმანეთს შევაჯახებთ და გამოვაკამათებთ. ეს გამოკამათება ცხადათ დაგვანახებს, თუ: რა არის ამ სხვა-და-სხვა აზრებში ერთმანეთის მსგავსი, რა არის მათ შორის საერთო და, აი, სწორეთ ეს საერთო იქნება ის ყველასათვის საფაღდებულო ცოდნა, ის საყოველთაო ჭეშმარიტება, რომელსაც ასე თავხედურათ უარჰყოფენ სოფისტებიო. ამ რიგათ, კერძო აზრ-წარმოდგენათა შედაკებით საზოგადო ცნებათა შემუშავება, აი, რა გზას დაადგა ფილოსოფია სოკრატის წყალობით. ეს გზა არის გზა ინდუქციისა, ე. ი. წმინდა სამეცნიერო გზა კვლევისა. ის პირველათ სოკრატმა მიაგნო და, ამ მხრით, მისი ღვაწლი ფილოსოფიის წინაშე სამუდამოთ დაუფიწყარი იქნება. მართალია, ინდუქტიური მეტოდი იმ სახით, რა სახითაც მას სოკრატი ხმარობდა, მეტათ სუსტი იყო და მეცნიერებისათვის არ კმაროდა, — მართალია, სოკრატის შეხედულება თვით სწავლა-ცოდნის საგანზე მეტათ ცალმხრივი იყო და უკიდურესი, *) — მაგრამ ამ მეტოდის სალოდიკო და გნოსეოლოგიური მნიშვნელობა კი ყოველ ეჭვს გარეშეა. სოკრატმა „სამუდამოთ განმარტა, რომ მეცნიერების მიზანი იმაში უნდა მდგომარეობდეს, რათა ფაქტების შედაკებით საზოგადო ცნებები დაადგინოს.“ **)

*) სოკრატის აზრით, ნამდვილი ფილოსოფოსი ის კი არ არის, ვინც გარეშე ქვეყნიერებას იკვლევს, არამედ ის, ვინც ესწრაფვის თავისი თავი შეიგნოს და ადამიანის დანიშნულება გაარკვიოს და აღასრულოს. აქედან მისი დევიზი: თუ გსურს ბრძენი იქნე, «იციან თავი თვისიო».

**) Видельбандъ, Ист. Философiи, стр. 88.

8.-**დიდა სისტემების ხანა.** როგორც დაინახეთ, სოკრატის დროს ელინთა ფილოსოფია, თავის საგნას მხრივ, თითქმის სრული წინააღმდეგი აღმოჩნდა იმისი, საიდანაც მან თავისი გზა დაიწყო. ამ პროცესის ბოლომ (ანტროპოლოგია) უაპრყო მისი დასაწყისი (კოსმოლოგია). და მოსალოდნელი იყო, რომ ამას იქით ფილოსოფიას წასასვლელი გზაც აღარ ექნებოდა... მაგრამ,—სჩანს, აგეთი ყოფილა მისი განვითარების კანონი,—ფილოსოფია აქ არ გაჩერდა, მან ერთი კიდევ გადახედა გავლილ გზას და, დასასრულ, შექმნა სამი დიდებული სისტემა, რომელთაგან თვითეული თითქმის ყველა წინანდელ ფილოსოფიურ პრობლემათა სინტეზს წარმოადგენდა. ამ სისტემებმა სამუდამოთ წამოაყენეს და შემოახაზეს ყველა ის საკითხები და პრინციპები, რომელნიც შეადგენენ უმთავრესს საკითხებს და ქვაკუთხედს ყოველ-გვარი ტიპის ფილოსოფიური აზროვნებისას, მატერიალისტურა იქნება ის, იდეალისტურ-მეტაფიზიკური, თუ ევოლიუციონური. ეს სისტემებია: სისტემები დემოკრიტისა; პლატონისა და არისტოტელის.*) პირველი წარმოადგენს მატერიალისტურ-მეხანიკურ ტიპს ფილოსოფიური სისტემებისას, მეორე—იდეალისტურ-ტელეოლოგიურს სოფლმხედველობას და მესამე კი—ამ ორივე სისტემათა პრობლემების ნამდვილს ბუმბერაზულ შეერთებას, ერთი საზოგადო აზრით გამსჭვალულს, განგათანებას, ევოლიუციის (ენტელეზია) პრინციპით განათებულს მოძღვრებას. ამავე დროს ეს მოძღვრება იყო უუსრულებსი განხორციელება ელინურის აზროვნებისა და საბოლოო დაგვირგვინება „ელინური კულტურის თვით-ცნობიერების.“

4. **ბერძნულ-რომაული ფილოსოფია.** მართალია, არისტოტელის ფილოსოფიაში ელინური კულტურის არსებითი მხარეები განხორციელდა, მაგრამ ეს განხორციელება სწორეთ

*) დემოკრიტი ცხოვრებდა 460—360 წ. ქრ. შ. წინ; პლატონი—427—347 წწ. და მისი სახელოვანი მოწაფე არისტოტელი კი 384—322 წ.

ელლინთა კულტურის და პოლიტიკური თვით-არსებობის დარღვევის წინა-წლებში მოხდა. შინაურ სოციალურ და ქონებრივ უთანასწორობით და, თითქმის გამუდმებული, საურთიერთო ბრძოლით მოქანცულ-მოღალატულმა საბერძნეთის რესპუბლიკებმა ახლად აღორძინებულ „ჩრდილოელ თვით-მპყრობელთა“ შემოტევას ვეღარ გაუძლეს და 338 წელს ქრ. შ. წინ ძველი სახელოვანი საბერძნეთი ფილიპე II მაკედონელის ქვეშევრდომი შეიქნა. *) მაგრამ „სწორეთ თავისი პოლიტიკური დაცემით აღასრულა ელლინთა ნაციათ თავისი კულტურული მისია. გვირგვინოსანმა მოწაფემ ყველა ფილოსოფოსებზე უმეტესად მომწიფებულის ფილოსოფიოსისამ, **) თავისი უძლეველი მარჯვენით ელლინთა კულტურა აღმოსავლეთის შორეულ ქვეყნებში შეიტანა და გააბატონა, ხოლო ხალხთა იმ ბუმბერაზული შერევის წყალობით, რომლის დასაწყისი თვითონ ალექსანდრემ დასდო და რომელიც მისმა მემკვიდრეებმა დააჩქარეს, — ბერძენთა განათლება მთელი ძველი ქვეყნის საკუთრებათ გახდა. ***) შემდეგში კი, როცა ალექსანდრეს სამეფოს ნანგრევებზე რომაელებმა ახალი მსოფლიო იმპერია ამართეს, ეს განათლება იმ იმპერიაში ერთ უმთავრეს ძალათ შეიქნა, ხოლო იქიდან მთელს კაცობრიობასაც გადმოეცა. ასე მოხდა ამ ორი დიდი ქვეყნის, ორი სხვა-და-სხვა კულტურის შეჯახება: აღმოსავლეთისა და დასავლეთის. და სწორეთ ამ ორ კულტურათა არსებითი სხვა-და-სხვაობით უნდა აიხსნებოდეს ის მოვლენა, რომ ელლინთა მეცნიერება ვერ იქმნა რომის ქვეშევრდომთა მიერ სავსებით შეგნებული და შეთვისებული. აქ ორივე სოფლ-მხედველობა ერთმანეთში აირია, ერთმანეთში გაიქნა და გაითქვამდა. ეს პროცესი დაიწყო რელიგიურ და

Филипповъ, Философія Дѣйствительности, стр. 432 - 442: Соціальный и умственный кризисъ въ греческомъ мірѣ.

**) ალექსანდრე III მაკედონელი იყო მოწაფე არისტოტელისა.

***) Виндельбандъ, Исторія Древн. Философіи. Спб. 1893 г. стр.

ფილოსოფიურ მოძღვრებათა შექმნა-შეერთებით *) და, უკანასკნელ, იმ უმთავრეს მოძრაობაში გაიღვსა, რომელსაც ქრისტიანობა ეწოდება. ამ პროცესის უკანასკნელ ხანათ უნდა ჩაითვალოს მე-IV და მე-V საუკუნე ქრ. შ. შემდეგ, როცა რომის იმპერიამ ეგრეთწოდებულ „ხალხთა დიდი გადმოსახლების“ გამო, ბარბაროსთა შემოსევის წყალობით, საბოლოოდ სული დაღაფა (476 წ.) და, ამავე დროს, ბოლო მოეღო უკანასკნელ ათინელ ნეოპლატონიკთა ფილოსოფიასაც**).

ნ.-საშუალო საუკუნეები და სხვადასტიკა. დაეცა რომის იმპერია და მასთან ერთად სრული განადგურება მოელოდა ბერძენ-რომაელთა გონებრივს ნაწარმოებსაც, რადგან ის ნახევრად ველურნი ხალხნი, რომელნიც დღეს რომის ნანგრევებზე გაბატონდნენ (ოსტგოთები, ვანდალები, ჰუნები, ფრანკები და სხვანი), სრულებითაც არ იყვნენ დაინტერესებულნი და მომზადებულნი ეს ძვირფასი გონებრივი საუნჯე შეეგნოთ და შეენახათ. თვითონ ძველი ცივილიზაცია კი იმდენათ დასუსტებულა იყო შინაური განხეთქილებით, რომ მას აღარ შეეძლო საკუთარი ძალღონით ეს „ველური ბატონები“ მოეღობო და დაემარჩილებინა. ერთი სიტყვით, სრული მოსალოდნელი იყო, რომ მთელი ეს ათასის წლის გონებრივი ნამოღვაწევი დღეს თუ ხვალ სამუდამოთ აღიგვებოდა პირისაგან ქვეყნისა... მაგრამ, სწორეთ იმ დროს, როცა ძველი იმპერია ეცემოდა, ამ უკანასკნელში აღორძინდა ერთი ახალი ზნეობა-

*) ასეთი იყო, მაგალ., ფილონის ფილოსოფია, რომელიც წარმოადგენდა ებრაელთა თეოლოგიის და პლატონის ფილოსოფიის ნარევს; ავეთივე იყო, შემდეგში, ალექსანდრიული, სირიული და ათინური ნეოპლატონიზმიც, რომლის მიზანი იყო რომის იმპერიის ყველა სარწმუნოებათაგან შეექმნა ერთი განსაზღვრული და ფილოსოფიურ საფუძველზე დამყარებული რელიგიური სისტემა ყველა ხალხთა, დროებისა და სახელმწიფოებისათვის.

***) პირველი ალექსანდრიელი ნეოპლატონიკი პლოტონი ცხოვრობდა 204—269 წ., ხოლო უკანასკნელი ათინელი ნეოპლატონიკი პროკლი † 485 წ.

რივ-სოციალური ძალა, რომლის წინაშე მუხლი მოიდრიკეს ჩრდილოელმა ბარბაროსებმა, და რომელმაც დაიხსნა და დაიფარა შორეული მომავლისათვის კულტურული საუნჯენი წარსულისა. ეს ძალა იყო ქრისტიანობრივი ეკლესია.

საშუალო საუკუნეებს, ჩვეულებრივ, ევროპიულ ხალხთა აღზრდის ხანას ეძახიან და, რაგანდ სხვა მხრივ ძალიან ბევრს ნაკლოვანებებს უჩვენებდნენ ქრისტიანობრივს სარწმუნოებასა და ეკლესიაში, ერთის მხრით კი მოუსყიდველის მკვლევარისათვის სამუდამოდ ეჭვ-დაუდებელი დარჩება ის საოცარი ფაქტი, რომ უბრალო „ვალილეველ მეთევზეთა მიერ“ გავრცელებულმა ქრისტეს მოძღვრებამ შესანიშნავის ძლიერებით შესძლო, საშუალო საუკუნეთა დასაწყისში, ახლად გამომტყვერალ ევროპიელ ხალხთა მოზბილება და საერთო „აღზრდისათვის“ მომზადება. „რაც ვერ შესძლო სახელმწიფომ და მეცნიერებამ, შესძლო რელიგიამ. ფაქიზი ხელოვნების ნაწარმოებთა და სამეცნიერო კვლევათათვის მიუწოდომლნი გერმანელი ხალხები სულის სიღრმემდე შესძრა სახარების მარტივმა, მაგრამ დიდებულმა, მოძღვრებამ. ამის გამო, მხოლოდ სარწმუნოებრივის ზედგაყლენის საშუალებით შეიქნა შესაძლო ევროპის ხალხთა მიერ ძველი სწავლა-მეცნიერების შეთვისება; მხოლოდ ეკლესიის შემწეობით გაეცნო ახალი ქვეყანა ძველ ქვეყანას“.*)

ასე დაიწყო საშუალო საუკუნეები (V—XV), რომელთ უკანასკნელ პერიოდს ფილოსოფიის ისტორიაში სხოლასტიკის ხანას უწოდებენ. —მართალია, მთლად ამ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ფილოსოფიას ახალი აღარა გაუკეთებია რა, რადგან, როგორც ზემოთა ვთქვით, ევროპიელი ხალხები ამისობაში ეკლესიის შემწეობით მომზადებასა და გონებრივ-ზნობრივს აღზრდას უნდებოდნენ, —მართალია, ფილოსოფიური აზრი ამ ხანად მეტად შეხუთული იყო და თავისუფალ მსვლელობას მოკლებული, რადგან თეოლოგია, რომ-

*) იხ. Виндельбандъ, Истор. Философiи, стр. 241—242.

ლის „მოახლოება“ ახლა იგი აღიარეს, ევროპიელ ხალხთა მოუმზადებელ გონებას ძველი ფილოსოფიიდან მხოლოდ იმას აწვდიდა, რისიც მონღოლმა ამ გონებას შეეძლო და რაც თვითონ ეკლესიას ჰქონდა შეთვისებული-მიღებული (ავგუსტინეს წყალობით*),—მართალია, ყველა ეს აუცილებელი გარემოებანი მეტათ უფარვისს პირობებს წარმოადგენდნენ ფილოსოფიური აზრის თავისუფალ განვითარებისთვის; მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ყოველისფერს თავისი დრო გააჩნია და საზომი და, ამ აზრით, ყოველივე შედარებითია და დროებითია; სწორეთ ასეთივე დროებითი გამოდგა ფილოსოფიაზე თეოლოგიის ბატონობაც.

უკვე გვაროსანთა ომების წყალობით, რომლებიც შუა საუკუნეებშივე დაიწყო და გათავდა, დასავლეთი კვლავ აღმოსავლეთს უახლოვდება და რამდენათჲე არაბებისაგან შემუშავებულს მეცნიერებასა (მედიცინას, ბუნების-მეტყველებას) და არისტოტელის სწავლა-მოძღვრებას ეცნობა,—ხოლო საშუალო საუკუნეთა უკანასკნელ ხანებში რომის იმპერიის ნანგრევებზე ამართული ფეოდალიზმი და რომის ეკლესიის ბატონობა, ახალი წყობილების, ქაღალტა განვითარების წყალობით, თანდათან თავის მიუწვდომელ ძლიერებას ჰკარგვენ, რასაც ფილოსოფიაში თან მოსდევს საერო ელემენტის გამდიდრება და ღვთის-მეტყველების განსაკუთრებულ ბატონობის დასუსტება.

6. ახალი დრეკა და ფილოსოფია (XV—XIX სს.). საშუალო საუკუნეების დამლევს ფილოსოფია თან-და-თან აღწევს თავს თეოლოგიის სასტიკ ბატონობას, მე-XV-XVI საუკუნეებში იკრებს ძალას ანტიკური ხელოვნებისა და მეცნიერების აღდგომით (რენესანსი) და უმზადებს ნიადაგს იმ ვრცელს ფილოსოფიურ სისტემებს, რომლებითაც ისე მდიდა-

*) აგრეთვე ავგუსტინე ცხოვრ. 354—430 წწ.

რია მე-XVII და მე-XIII საუკუნენი. *)—კერძოთ, ამ ორი საუკუნის განმავლობაში, უკვე საკმაოდ განთავისუფლებული გონება ევროპიელისა განსაკუთრებულ ყურადღებას ჯერ ახალა შეთადრებას გამაჩნახგას აქცევს, **) რამოდენათმე სესხულობს მათ საბუნებისმეტყველო მეცნიერებასაგან (კვლერის, გალილეისა და ნიუტონის ზედ გავლენით),—და თუმცა დროებით წარმოშობს ბეკონისა და დეკარტის ნახევრად უსუსურ-დოღმატიურ ემპირიზმსა და მეტაფიზიკას, ***) მაგრამ მალე ისეე უბრუნდება თავის თავს, თავის სამეცნიერო ძალათა გადაჩხრეკა-განსაზღვრას და—კანტის ხელით—მამაცურად ეძლევა მსხვერპლად თავისი-თავის ანალიზს. ასე წარმოსდგა „კრიტიკა გონებისა“. ****) ამ კრიტიკიდან ფილოსოფიური აზრი გამოვიდა საკმაოდ გამომწაფარი და გამობრძმედიელი: აქ მან სცნო თავისი სისუსტე, მაგრამ აქავე შეიგნო თავისი ნამდვილი ძალღონე და შეძლებაც.

ამას შემდეგ, პოზიტივისტებისა და ევოლიუციონისტების მეოხებით (კონტისა, ლამარაკისა, ტენისა, დარვინისა, სპენსერისა და სხვათა), ფილოსოფიური აზრი თანდათან ჩამოეშვა ძირს იმ იდეალისტურ-მეტაფიზიკური ნისლებიდან, რომელ-

*) თუ რა ძირითადმა მიზეზებმა გამოიწვიეს ამ საუკუნეებში ძველი სოფლმხედველობის გადატრიალება, ამაზე იხ. Филипповъ. Филос. Дѣйствительности, стр. 662—672 და Н. Любимовъ, смѣна міровоззрѣній (იხ. Русск. Обзорѣніе, 1892 г. № 7).—შეად. Н. Гротъ, Основные моменты въ развитіи новой философіи (до конца вкл.). Мскв. 1894 г. стр. 9.

**) ამაზე იხ. ვრცლად Виндельн., Исторія Философіи, стр. 358—373: Проблема метода. შეადარე იქვე გვ, 353.

***) „Сомнѣніе Декарта и Бекона,—ამბობს კუნო-ფიშერი,—сомнѣвалось во всемъ, но не сомнѣвалось въ соной познавательной способности челоувѣка“ (იხ. Исторія Философія, Куно-Фишера оп. 1, стр. 77). აქედან კი წარმოდგა ორივე მიმართულების დოღმატიზმი, ე. ი. ჩუპი, უკრიტიკოდ მიღებული დებულება, რომ ყოველგვარი ცოდნა (познаніе) შესაძლებელიაო.

****) კანტმა თავისი „კრიტიკა წმინდა გონებისა“ პირველად 1781 წ. გამოსცა.

ნიც ისე უხვად დაახვიეს მოაზრე კაცობრიობას გერმანელმა იდეალისტებმა (ლიბნიცით დაწყებული და შოპენჰაუერით გათავებული), ჩამოეშვა რეალურ და ხელ-მისაწვდომ მოვლენათა სამთავროში, დაუახლოვდა პოზიტივურს მეცნიერებას, — მეტის სისწორით განსაზღვრა თავის პრობლემათა სფერანი, შეუკავშირა რა იგინი კმრძო მეცნიერებათ, — შესაფერი ალაგი მოუნახა ამ უკანასკნელთა შორის თვითონ ფილოსოფიას, როგორც უმწვერვალესს შეერთებას ყველა სპეციალურ მეცნიერებათა პრინციპებისას, *) ანუ „კოდნას გაერთიანებულს“, **) — განმარტა და გაარკვია სამეცნიერო ფილოსოფიის კვლევა-ძიებათა მეთოდები, მტკიცეთ შეუკავშირა იგინი ინდუქტიურ მეთოდებს სპეციალურ მეცნიერებისას, რომლისაგანაც ისესხა, უკანასკნელ, ორი უმთავრესი პრინციპი: ევოლიუციისა და მატერია-ენერჯის შენახვის.

V

დასკვნა

ამ რიგად: 1) მითისა და თეოლოგიისაგან ფილოსოფიური აზრის თანდათან გათიშვა და განთავისუფლება, 2) საკვლევო მეთოდების გამორკვეა და გამონახვა, 3) ფილოსოფიურ პრობლემათა თანდათან განსაზღვრა და გაფართოება, 4) საკუთარ სამკოდნელო ძალთა და კანონთა შეგნება, 5) სპეციალურ მეცნიერებათა შორის ფილოსოფიისათვის შესაფერი ალაგის ჩვენება და, უკანასკნელ, 6) საკმაოდ ნაყოფიერი კანონები ევოლიუციისა და მატერია-ენერჯის შენახვის, რომელნიც მეცნიერებამ ჰუნებაში შეამჩნია და რომელნიც მრავალ ნაყოფიერ დასკვნას უქადიან თვითონ ფილოსოფიასაც, როგორც კოდნას გაერთიანებულს და საზოგადო პრინციპით

*) ასე განმარტებენ ფილოსოფიას ტენი და ნავილი.

**) სპენსერის განმარტება. იხ. Г. Гегфдинг: История позитивной философии (ჟურნალ „Образование“-ში 1898 წ.).

გამსჭვალულს, — აი, ასეთი არიან დადებითი შედეგები ფილოსოფიის ხანგრძლივი განვითარებისა, ასეთია ფილოსოფიის პროგრესი!...

ყოველი ფილოსოფიური სისტემა, როგორც განსაზღვრულ წრესა და განსაზღვრულ მოთხოვნილებათა ნიადაგზე აღმოცენებული, იყო მოძღვრება ჭეშმარიტი, რამდენადაც ამ წრესა და ამ ნიადაგს აკმაყოფილებდა. მაგრამ, გამოიკვლევოდა თუ არა ნიადაგი, იკვლევოდა ფილოსოფიური სოფლმხედველობაც, მის ალავს სხვა ახალი იჭერდა; ძველ მოძღვრებათა სუსტი მხარეების ახალთაობის მხრივ მკაცრ და შეუბრალებელ კრიტიკას იწვევდა, პირველთა შეცდომები ამ ახალთაობას სხვა მსგავსივე შეცდომებისაგან აფრთხილებდა, მის აზროვნებას აფხიზლებდა და ახალი გზების საქებრად, ახალი სისტემების შესამუშავებლად მიერეკებოდა. და რამდენადაც რომელიმე ფილოსოფიური სისტემა თავისი ისტორიული მისიის ამ ერთ ნაწილს მაინც ასრულებდა, იმდენად იგი პროგრესიულ ნაბიჯს წარმოადგენდა, იმდენად მას ფილოსოფიური სისტემების მსვლელობაში პროგრესიული მოძრაობა შეჰქონდა. ამ მოძრაობის ბოლოს ჩვენ მივიღეთ ის დადებითი შედეგები, რომელნიც ეს-ეს იყო დავასახელებთ და ჩამოვწერთ.

ს. გარკაძე

1900 წელი. 2—21 ნოემბერი.

ქ. ყაზანი.

ზოგიერთი საიტყვების განმარტება

ახსრდიუტი — (მეტაფიზიკაში) დაუსაბამო და დაუსრულებელი, შეუღარებელი, — ის, რაც მთელ ქვეყნიერობას საფუძვლად უძევს, როგორც უკანასკნელი მიზეზი სხვა და სხვანიარ და ერთი-მეორის გამომწვევ მოვლენათა.

გნოსეოლოგია — სწავლა კაცის სამცოდნელო ძალთა და კანონების შესახებ, აგრეთვე იმის შესახებ, თუ რა დამოკიდებულება არსებობს კაცის ცნობიერებასა და გარეშე მოვლენათა შორის.

(მაშასადამე, გნოსკოლოგია თითქმის იმავე საგნებს ეხება, რასაც ლოღიკა, მაგრამ ამ უკანასკნელზე უფრო ზოგადია და ფართო).

დატება ცნობიერებისა — ე. ი. ფაქტები ცნობიერებისა, და კერძოთ ისეთი ფაქტები, რომელნიც გონებაში აუცილებლათ და ჩვენი აზროვნებისა და ნებელობის დაუკითხავად ჩნდებიან, გარეშე წრისა და სხეულის ზედმოქმედებათა წყალობით. ამ აზრით ვზმარობთ ჩვენ ამ სიტყვას.

თეოგონია — ძველი დროის თქმულებანი ღმერთების გაჩენაზე და მათ ჩამომავლობაზე.

კანონ-მიმყოფი — ამ სიტყვას ჩვენ ვზმარობთ იმ ცნების გამოსახატაათ, რომელსაც რუსულად ეძახიან: **Закономерный, законосообразный**. კანონ-მიმყოფი პროცესი, ე. ი. განსაზღვრულ წესებსა და კანონებს დამორჩილებული პროცესი.

ტელეოლოგია — სწავლა ქვეყნიერობის მიზანსა და დანიშნულებაზე. — ტელეოლოგიური სოფლმხედველობა, ე. ი. ისეთი სწავლა-მოძღვრება, რომლის აზრითაც ქვეყანაზე თითქმის ყველაფერი წინდაწინვე განსაზღვრულის მიზნით ხდება, განსაზღვრულის მიზნისკენ მიიპართება. ასე, რომ ეს მიზანია მისი მაჰოძრავებელი და სულის ჩამდგმელი. — ამის მოწინააღმდეგე სწავლაა — მეხანიზმი, მეხანიკური სოფლმხედველობა, რომლის აზრითაც ამ ქვეყნიერობაზე არაფერი არაა წინდაწინ „გამიზნული“, ასე რომ აქ ქვეყნიერობას საბოლოო მიზნები კი არ ამოძრავებენ, არაჰეუ აუცილებელი, მეხანიკური კანონები მატერიისა და ენერჯის.

ზედკითი — მარტო გონებით მისაწვდომი (წინააღმდეგ ხუთი გრძნობის) **созерцательный, умозрительный, спекулятивный**.

ბიზანტიის გავლენა საქართველოზედ

ბიზანტიური შეხედულება ჩვენს კანონმდებლობაში

I

ძველი დროის საქართველოს განათლებას თვალ საჩინოდ აჩვენია თრი დიდი სახელმწიფოს ზედგავლენა. ერთი ამ გავლენათა ტოტი მომდინარეობდა სპარსეთიდან და მეორეს სათავე იყო ბიზანტია, ბერძენთა სამფლობლო. სპარსეთის გავლენა იმ დროს უღწევს, როდესაც საქართველო-საწარმართო რჯულზედ მტკიცედ იყო და იკვებებოდა ცეცხლის თაყვანის ცემლობითი კულტით. არმაზის კერპი, წმ. ნინოს დროს ღმერთად აღვიარებული, დევები და ეწმაკები, რომელთა სახელები აქამდის ჩვენს არაკებში გვხვდება, ბეწვის ხაღი, ჯოჯოხეთს და სამოთხეს შორის გაღებული,—ეს სუყველაფერი შედეგია სპარსეთის რჯულისა, რომლის მიმცემი იყო ზარატუშტრა. ბერძენთა გავლენა გაძლიერდა ჩვენში ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ, თუმცა დასაწყისი ამ გავლენისა ეკუთვნის ქრისტეს დაბადების დროებას. წმ. სახარების ქადაქებამ ვერ მოსპო, რასაკვირველია, სპარსეთის გავლენა, რომელიც ხანდახან ისე მძლავრობდა საქართველოში, რომ სპარსულ ო სახელწოდებანი, სპარსული ენა და მწერლობა გამეფებულნი იყვნენ საპოლიტიკო და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. მიუხედავად ამ ძლიერი ზედმოქმედებისა სპარსთა მხრივ, ბიზანტიამ საქართველოს წესწყობილებასა და განათლებას დაასვა ღრმა ბეჭედი, გააუღო ისეთი ღრმა ხაზი, რომელიც აქამდის ალაგ-ალაგ მოჩანს.

ბიზანტია, როგორც საქრისტიანო სახელმწიფო, მოქმედებდა ჩვენს ეკკლესიაზე და ამასთან დაკავშირებულს კულტურაზე. ბიზანტიაში, ბერძნული ენიდან ითარგმნა ქართულად სამღვთო წერილი, შემოიტანეს იქიდან ქართული საეკლესიო გალობა, გაავრცელეს საზნეო და სარჯულო თხზულებანი. ქართველი ერი ითვისებდა საუკუნოების განმავლობაში ბერძენთა შეხედულებას, იზრდებოდა ეკლესიის გავლენის ქვეშ, იწვრთნებოდა საბერძენეთის მწერლობის ზედგავლენით. ეს ზედგავლენა იმდენად შეიგნეს, გარდაჰქმენს თავისებურად, ძვალსა და რბილში შეიხორცეს, რომ მისი სათავე ჩვენმა წინაპარებმა აღარც კი იცოდნენ, ანუ მის აღნიშვნას საქიროდ აღარ ჰრაცხდნენ. ასეთი იყო, მაგალითად, ზედმოქმედება ჩვენს რჯულდებაზე. ბექა და აღბუღას სამართალში (XIV-XV საუკ.) აღმოჩნდა ერთი მუხლი, რომელიც დაწერილია იოანნე მმარხველის კანონთა ჩავონებით. იოანნე მმარხველის კანონები სთარგმნა ქართულად წმ. ექვთიმე მთაწმინდელმა (+1028) და, როგორც სჩანს მრავალ ხელნაწერებიდან, საქმარისად გაავრცელებული იყვნენ საქართველოში*). ამ იოანნე მმარხველის კანონების გავლენა უნდა იყოს დაწერილი მე-41 მუხლი ბექას სამართალში. იგი გვაუწყებს შემდეგს:**) „თუ კაცმან ხუცისა ცოლსა უაშიყოს და დასტურად თანა ყოფა გამოჩნდეს და ხუცესმან შეუგნეს, თუ წირვა დააგდოს, ცოლი რასა თვისმე არა დააგდოს, სრული სისხლი წირვისა დაგდებისათვის დაუურვოს და ნახევარი სისხლი ცოლისა განქიქებისათვის დაუურვოს და თუ კიდე წაეგვაროს, მაშინაც სრული სისხლი დაუურვოს, ამად რომე ძნელსა ყოფასა დაებმის, ანუ ჩოხასა ჩაიცვამს მითა და ანუ ერისგნობითა დაკრძალვით“. დედა აზრი ამ მუხლისა ის არის, რომ თუ მეძავი დედაკაცის მეუღლე სამღვდელო პი-

*) რუსულად ნახე ბაქრაძე—ფრენკლის მიერ ვახტანგ მეფის კანონების გამოცემაში.

**) ნახე ზემი: Въ вопросу объ иноземномъ вліяніи на грузинскую культуру

რია, ამ უკანასკნელში ან თავი უნდა დაანებოს მეძავს ცოლს და მღვდლობას მაშინ ვერ ვინ ახდის, ან და მღვდლობაზედ ხელი უნდა აიღოს, თუ მეძავე ცოლთან ცხოვრება ირჩია. აგრეთვე თუ სამღვდლო პირს ცოლი მოსტაცეს, იგი პირი ან ერის კაცად უნდა დაარჩეს, ან ბერად შედგეს. რადგანაც მღვდლობაზედ ხელის აღება ზარალს აყენებს მეძავი ცოლის შეუღლეს, ამიტომ რჯულმდებელი ბეჭა სისხლის ფასს ადებს მოარშიყე პირს.

სად არის ამ განაჩენის სათავე? რით ხელმძღვანელობს ბეჭა? პასუხად მომყავს იონნე მმარხველის კანონებიდან *) შემდეგი ამონაწერი და თქვენ თითონ განსაჯეთ: „ხოცესმან (=ხუცესმან) ანო ღიაკონმა უკეთე შეაცნას ცოლსა თვისსა სიძვაჲ და მესყუღად განიშოროს, აქენდინ მღვდლობაჲ თავისი შეუცვლელად. უკე თუ კუალად ენებოს ცოლსა მასთანა ყოფაჲ მღვდლობაჲ აღარა ხუდების, (=ხვდების), არამედ იქმნას პატივსა მისგან მღვდლობისა და იყოსცალა მასთანა, ვითარცა მეძავსა თანა მყოფარს და მეორისა ცოლისა შერთვად არა ხელეწიფების.“

აი სწორედ ეს მუხლი ადგენს, რომ მღვდელმა ან მეძავი ცოლი უნდა დაუტეოს და მღვდლობა შეინარჩუნოს, ან მეძავი ცოლი ირჩიოს და მღვდლობაზედ ხელი აიღოს. იოანნე მმარხველი უმატებს ამას კიდევ შემდეგ მუხლს: „წიგნის მკითხველის ცოლმან თო (=თუ) ისიძვოს, წიგნის მკითხველი იგი ღიაკონმა და ანო (=ანუ) მღვდლობად ვერღარა მოვალს, რუკეაუ (=უკეთუ) ცოლსა მასთანა ინებოსლა ყოფაჲ; ოკვეთუ კულა (=კვლა) მემროშე იგი ცოლი განიშოროს და სხვაჲ არღარა შეირთოს, არამედ სიწმიდით ცხოვრებდეს, ჰელეწიფების მღვდლობისა პატივსა მოსლვაჲ.“ ახრი ამ მუხლისა

*) ეს კანონები ამ ეპოქად უკვე დაბეჭდვად რუსული თარგმანით და ამ მოკლე ხანში გამოვალ.

როცა სახელმწიფოს და ეკლესიას შეტაკება მოსდიოდათ *) ყველასთვის თვალ საჩინოა.

ბეკა მე-49 მუხლში უჩვენებს მოსეს რჯულს, როდესაც აწესებს საუფროს ძმათა გაყრის დროს. „საუბუცესოცა ამად წესი არს, რომე თვით მოსეს პირითა დამბადებელი დაბადებას შიგან დასწერს“. რაც შეეხება დადგინების წყაროს ხუცის ცოლის მრუშებას და სიძვას, ან უკეთუ ვთქვათ, მისი მეუღლის დასჯას, ჩვენი კანონმდებელი არ უჩვენებს, რადგან, ჩვენის აზრით, ბიზანტიური შეხედულება ამ საგანზედ იმდენად შეთვისებული იყო, რომ მისი შემოწმება იოანნე მმარხველის კანონით საჭიროდ არ მიაჩნდათ.

საქრისტიანო მოძღვრებით აიხსნება ის ფართო მცველობა, რომელსაც უწვევენ ბეკა და აღბულა სასულიერო წოდებას და ეკლესიას. ამათი სამართალით ეპისკოპოზი უდრის თვით მეფეს. „მძღავრობით ხელთა შეპყრობა“ ეპისკოპოზისა, მონაზონისა და მღვდელისა სასტიკად აკრძალულია, სიტყვითა შეურაცხყოფა ეპისკოპოზისა უფროს დიდებულის მოკვლას, ესე იგი ერთნაირად ისჯება დაძნაშავე: 40000 თეთრი უნდა დაუურვოს ორივე შემთხვევაში. საეკლესიო ქონებას უფრო მეტით ყურადღებით იცვავს კანონი, ვიდრე საერთოდ კერძო შირის შეძლებას. ასეთი მზრუნველობა სახელმწიფოს მხრივ ეკლესიის და სამღვდლოების შესახებ განმტკიცდა საქართველოში ბიზანტიის გავლენით.

ვახტანგ ბატონიშვილის სამართალი 325 მუხლი გვაუწყებს: „მეფის და კათალიკოზის საქმე უკადრისი თუ რაც რამ ფერი ორსავე სწორი აღის; ამიტომ რომ ერთი ხორცის ხელმწიფე არის და მეორე სულისა.“ აღბულა სწერს (§102): „თუ მეფე ეპისკოპოზს გაუწყრეს, გინდა უსამართლოდ, გინდა სამართლითა, ხელთა შეპყრობა არც მაშინ მოხდების, ამისთვის

*) Кургановъ Отношенія между церковью и гражданскою властью въ Византійской Имперіи стр. 35. Gasquet. De l'autorité impériale en matière religieuse à Bisance p. 31). Paris 1879.

რომე მეორე მეფე ეპისკოპოზი არის და ქრისტიანეთა სჯულისა დამამტკიცებელი და არცა მეფესა სჯულისა საქმე აქვს აგრე შეიწყნარენ.“ ეს შეხედულება ჩვენი კანონმდებლობის შესახებ თანასწორებისა მეფე და ეპისკოპოზის შორის განმტკიცდო ბიზანტიაში IV—VII საუკ. განმავლობაში. ბიზანტიურმა კანონმდებლობამ სახელმწიფოს და ეკლესიის დამოკიდებულება განსაზღვრა და სამსტეზისად ანუ დებულებად გამოაქვეყნა: 1) თანასწორობა სასულიერო და საერო უფლებისა, 2) ამ ორივე უფლებათა თანხმობა ქვეშევრდომთა მოქმედების საქმეში და 3) აღვიარება საეკლესიო კანონებისა და მკტადრე დოგმატებისა არამც თუ მხოლოდ თანასწორად სახელმწიფო სამართალთან, არამედ მასზედ უმაღლესად იმ შემთხვევაში, აი სწორედ ამ წყაროდან მომდინარეობს ჩვენი კანონმდებლობის დასკვნა, რომ კათოლიკოზი მეორე მეფეა და აღბუღას განმარტება, რომ „მეფესა სჯულისა საქმე არა აქვს“.

ერთი მგაღლითი კიდევ საეკლესიო უფლების გავლენისა საერო სამართალზედ. ხუცის, მონოზანიის და დიაკონის მკვლელო ანუ გამცარცველი, გარდა ორ კეცი სისხლის გარდახდისა, წყევლა-კრულვას ეძლეოდა: „კრულ და წყევლ და შეჩვენებულ სული და ხორცი მისი“ (აღბუღა, § 166). აგრეთვე „რომელმან კაცმან ვინგინდას მისი გვირგვინ-ნაკურთხი ცოლი წაუღოს და მოსტაცოს, სრული სისხლი დაუტუროს, რისაც გვარისა იყოს, კრულ და წყევლ და შეჩვენებულ პირითა ლუთისათა და კანონსაც ქვეშ იქნების წმინდათა მოქიცულთასა“ (იქვე § 165). ეს შეჩვენებაც დამნაშაფისა გადმოტანილია ბიზანტიიდან. ამ აზრის დასამტკიცებლად საკმარისია მიემართოთ ჩვენამდე მოღწეულს ნაშთს. „მცნება სასჯულო“, რომელიც მიცემულია ანტიოქ-იერუსალიმის პატრიარქ მიქაელისაგან ბიჭვინტის (აბხაზეთის) კათოლიკოზისათვის*) „მცნება“ შედგენილია ბიზანტიური თვალთ ისარით. იგი ასურათებს აბხაზეთის

*) ყორდანია. ქრონიკები... II, 294. სამწუხაროდ, ეს ნაშთი აქამდის არ არის მთლად აღბეჭდილი. ბ-ნი ყორდანია არ უჩვენებს, სად არის იგი დაცული.

(დასავლეთის საქართველოში) საეკლესიო კანონმდებლობას. როგორც ბექა აღბუღა, ეს „მცნება სასჯულო“ აღვინსა... „ვინცა ხუცის ცოლს სცოდოს, ანუ დააკუნის ცოლის-თანა, ანუ მთავარ დიაკუნისა ცოლის-თანა სცოდოს... ამათ ყოველთა უსჯულოებათა მოქმედი კრულ, წყეულ და შეჩვენებულმცა არს სულითა და ხორციითა“.

წყველა და შეჩვენება დამნაშავისა აღბუღას კანონებში მომდინარეობს იმავე ბიზანტიური წყაროდან, რომელმაც დაჰბადა შეხედულება კათოლიკოზ. ეპისკოპოსზედ, როგორც მეფეთა თანასწორ პირზედ. დროთა განმავლობაში ბიზანტიის გავლენა ფერს იცვლის საქართველოში, კათოლიკოზი ჰკარგავს ზღვასავეთ აღელვებულს ცხოვრებაში იმ დიადს მნიშვნელობას, რომელმაც მას მიანიჭა კანონმდებლობამ, კათოლიკოზები ხშირად ძალადობით თავს ანებებდნენ სამწყსოს და ემორჩილებოდნენ საერო მთავრობას. თუმცა ვახტანგ მეფე ბძანებს, რომ კათოლიკოზის და მეფის წინაშე თანასწორად მიიღებისო, (§ 25), მაგრამ ეჭვი არ არის, რომ ჩვეულებამ ეს დადგინება ფუჭ სიტყვად გადააქცია. არც ერთი კანონი სამართლისა არ უჩვენებს, რა გადასახადი ედებოდა მეფის შეურაცხყოფელს. ასეთი საქციელი ვერ წარმოუდგენია ვერც ბექა აღბუღას, ვერც გიორგი ბრწყინვალეს და ვერც ვახტანგს. იგინივე განუმებულან იმ გვარ დამნაშავის შესახებ, რომელმაც კათოლიკოზის შეურაცხყოფას სახავს. ოფიციალური კანონმდებლობა ასე იქცევა. ჩვეულებამ, სჩანს, სხვაგზით იარაღსა და საქაროება დაიბადა განისაზღვროს კათოლიკოზის შეურაცხყოფისათვის შესაფერი დასჯა. ამას მოწმობს ბიქვინტის „გუჯარი“. აქ ვკითხულობთ შემდეგ დადგინებას: „ვინცა გინაჲ დიდებულმან ანუ თაფადმან, ანუ ახნაურმან კათოლიკოზსა აგინოს ანუ საცემრად წაიდოს (წაიწიოს) ორმოცდა ათი გლეხი საყდარსა და უურეოს და კათოლიკოზსა ორი სისხლი დაუურვოს დიდითა შეხვეწითა.“ *) აი, მაშასადამე, როგორ იცვალა ფერი ბიზანტიურმა შეხედულებამ კათოლიკოზის შესახებ: ამ მეორე მე-

*) ნახე გუჯარები, გამოცემული იემ ძიერ, გვ. 131.

ფეხედ ამ პირის შეურაცხყოფა შესაძლებელიც გახდა და დამნაშავეს სასჯელიც განსაზღვრული იქმნა.

რა თქმა უნდა, რომ ცხოვრებამ შესცვალა თან და თან თეორიული დადგინება ბიზანტიური შეხედულებისა, მაგრამ მთლად კი ვერ ამოფხვრა ეკკლესიის გავლენა და განსაკუთრებითი პრივილეგია შერჩა სასულიერო წოდებას. იმავე გუჯარში, — რომელიც ასე აქვეითებს კათოლიკოზს და წარმოუდგენელს ბიზანტიის სამართლით ეპისკოპოზის შეურაცხოვას აკანონებს — მოიპოება შემდეგი დადგინებაც ბიზანტიურ ხედვავლენას მოკლებული: „ვინცა, რომლისა გინდა ძმათაგანსა სცეს ანუ შინა ჩაუხტეს ანუ ხელითა შეიპყრას ანუ პირდაპირ აგინოს, ექესი გლეხი საყდარსა დაუურვოს და ორასი ათასი თეთრი იმას დაუურვოს.“ მაშასადამე, გახდა შესაძლებელად შეპყრობაც, ცემაც და მოკვლაც მონოზანისა („ძმათაგი“), რა კი დაკანონდა კათოლიკოზის შეურაცხოვების სასჯელი. ეს ლოგიკური შედეგია ეპისკოპოზის ავტორიტეტის დაცემისა, მისი დაკნინებისა, მაგრამ აი ცოტა ქვეით რას გვაუწყებს იგი: „თუ ვინმე ძმათაგანი ანუ საყდრისა შვილი მოკლას ოცი გლეხი საყდარსა დაუურვოს და ორი სისხლი იმას დაუურვოს.“*) აი ეს ორკეცი სისხლი ბიზანტიურ შეხედულების ნაშთთა და აღბეჭდილია სურვილით — სასულიერო წოდებას მიანიჭოს მეტი პრივილეგია და პატივი საზოგადოებაში. ჯერ ისევ გიორგი ბრწყინვალეს „ძეგლის დებაში“ ლომის საყდრის გლეხის სისხლი ღირდა 1500 თეთრი (§ 42) ესე იგი მეტი, ვიდრე „პაეროვანი“ კაცისა („лучший мужъ“ Русской правды) ბიჭვინტის გუჯრის საყდრის შვილი უდრის ლომისის ეკკლესიის ყმას.

უფრო მეტი გავლენა ბიზანტიამ დააქმნა საქართველოში ქორწინებას, ცოლქმრობის კავშირს, ოჯახის საფუძვლის განმტკიცებას. ამის შესახებ შემდეგ მოვილაპარაკებთ.

ა. ხახანაშვილი.

*) lb. e. e.

უცხოეთის მიმოხილვა

1. საფრანგეთის საქმეები.
2. ინგლისის პოლიტიკური პარტიები.
3. მაჰმადიანობა და მისი ძალა.

ვალდეკ-რუსსოს სამინისტრო შეიქმნა უხანგრძლივესი და უძლიერესი სამინისტრო საფრანგეთის რესპუბლიკისა მის დაფუძნებიდან. არც ერთ სამინისტროს რესპუბლიკისას არ გაუძლია ამდენი ხანი და არც ერთ სამინისტროს არ ჰქონია საქმე ისეთ ძლიერ მტერთან, როგორც ვალდეკ-რუსსოსა და მის კოლეგებს. მართალია, ამ ბოლოს დროს ზოგიერთი მოწინააღმდეგე ჯგუფი ხშირად აძლევს მხარს სამინისტროს ზოგიერთ კითხვების გადაწყვეტის დროს, მაგრამ ეს ხდება სულ უკანასკნელ დროს, და ისიც მხოლოდ საზოგადო არჩევნების შიშით — მელინისა და რიბოს მომხრეები ხსენებულ შიშის ზედგავლენით ვერ ეწინააღმდეგებიან ვალდეკ-რუსსოს წინადადებებს, როცა ესენი საფსებით ეთანხმებიან მათ მიერ ხშირად გამოთქმულ აზრებს.

ვალდეკის სამინისტროს ხანგრძლივობის და სიმტკიცის ასახსნელად საკმარისი არ არის პრემიერის და ზოგიერთ მის კოლეგების ნამდვილი სახელმწიფო ნიჭი. აქ უფრო ღრმა მიზეზები მოქმედობენ და ამ მიზეზების გასაგებად საჭიროა ცოცხალი უკან მივიხედოთ და ისტორიას დავეკითხოთ.

მაკ-მაჰონის გადადგომისა და გრევის პრეზიდენტად არჩევის შემდეგ პარლამენტი და სენატი რესპუბლიკის მომხრე-

ბის ხელში იყო. მაგრამ ამ საბოლოო გამარჯვებასთანავე რესპუბლიკელებ შორის განხეთქილება ჩამოვარდა. პარლამენტის უმრავლესობას შეადგენდნენ ეგრედ წოდებული მემარცხნენი და გამბეტას მომხრენი, რომელნიც ერთ დროს უკიდურესი მემარცხნენი იყვნენ, მაგრამ თან-თა-თან ფერი იცვალეს და ოპორტიუნისტები გაჰხდნენ. მაგრამ გაჩნდნენ ახალი უკიდურესი მემარცხნენი, რომელნიც ჰკიცხავდნენ გამბეტას ძველ პრინციპების. ლალატისათვის და ამ პრინციპების დამცველად გამოდიოდნენ. რაც უნდა იყოს, რესპუბლიკელთა საერთო პროგრამიდან ჯერ კიდევ ბევრი იყო განუხორციელებელი და ამიტომ არა თუ შესაძლებელი, აუცილებელიც იყო ყველა რესპუბლიკელების ერთად მოქმედება. ამ ერთად მოქმედების გამოშატველი იყო ეგრედ წოდებული კოალიციონური სამინისტროები, ე. ი. ისეთი სამინისტროები, რაჰლებშაიც მონაწილეობას იღებდნენ სხვა-და-სხვა დასების წარმომადგენელნი.

ამ საერთო მოქმედების უმთავრესი შედეგი იყო 1) სასკოლო რეფორმა, რომლის ძალით საერო განათლება განთავისუფლებულ იქმნა სამღვდელოების გავლენისაგან, პირველდაწყებითი სწავლა გახდა უფასო და ყველასათვის სავალდებულო; 2) საქალაქო რეფორმა—მერი (ქალაქის თავი) არჩეული და არა დანიშნული და საქალაქო საბჭოების საჯარო სხდომები; 3) პრესის სრული თავისუფლება, 4) თავისუფლება კრებებისა (არა ასოციაციებისა) და 5) მუშათა სინდიკატების გაკანონიერება.

ზემოდ ჩამოთვლილი რეფორმები მეტად საყურადღებო და დიდ-მნიშვნელოვანი იყვნენ და არიან, მაგრამ მათზე შეჩერება და მათით დაკმაყოფილება ყოვლად შეუძლებელია ისეთ დაწინაურებულ სახელმწიფოსათვის, როგორიც საფრანგეთია. და სწორედ ეს შეუძლებელი საქმე მოინდომეს საფრანგეთის პარლამენტის ძველმა რესპუბლიკელებმა—მემარცხნეებმა და გამბეტას მიმდევრებმა, რომელნიც 1885—6 წლებში სრულე-

ბით შეერთდნენ და ოპორტიუნისტების სახელით მოინათლნენ. ეს ძველი მემარცხენი ისე გამოცვალა ქვეყნის მართვადამგეობის ხელში ჩაგდება, რომ ფერის პირით გამოაცხადეს — „დალუბვა მარცხით არის“-ო (le péril est à gauche). ამათი მოწინააღმდეგეების — უკიდურეს მემარცხენეთა პროგრამა იყო და არის ეხლაც: 1) კონსტიტუციის რევიზია სენატის უფლებების შესაკვეცად, 2) ეკლესიისა და სახელმწიფოს განშორება, 3) პროგრესიული გადასახადი შემოსავალზე, 4) რკინი გზების გამოსყიდვა კერძო კომპანიების ხელიდან და სხვა.

ამ გვარად გაყოფილ პარტიას რესპუბლიკელებისას აქლდა ერთ-გვარი უმრავლესობა. მთავრობისა და პარლამენტის მოქმედებისათვის საჭირო შეიქმნა ან ყველა რესპუბლიკელების შეერთება კონსერვატორთა წინააღმდეგ ან და ოპორტიუნისტებისა და კონსერვატორების შეერთება წინააღმდეგ რადიკალებისა. ამ უკანასკნელ პოლიტიკას — „დამშვიდების პოლიტიკას“ ეძახდნენ, რადგან იგი ნიშნავდა კონსერვატორებთან და კლერიკალებთან შერიგებას წინააღმდეგ უკიდურეს მემარცხენეთა, რომელნიც ოპორტიუნისტების აზრით ქვეყანას დალუბვას უპირებდნენ „სოციალურ მშვიდობიანობის“ დარღვევით. ამისთანა პირობებში ყველა სამინისტროები (რომელნიც ერთობ ხშირად იცვლებოდნენ) მხოლოდ იმის ცდაში იყვნენ, შეერჩინათ თავიანთი ადგილები და ამ გვარად სრულებით უარ-ჰყვეს რეფორმების პოლიტიკა. ამის გამო ოთხმოციანი წლებში საფრანგეთის რესპუბლიკის კანონმდებლობა ბევრში ჩამორჩა სხვა ქვეყნების კანონ-მდებლობას, განსაკუთრებით სოციალურ რეფორმების მხრივ.

რესპუბლიკელების უმოქმედო პოლიტიკა კონსერვატორების გაძლიერებას მოასწავებდა და მართლაც ამით თავი იჩინეს ოთხმოციანი წლების ბოლოს. გამბეტას სრულ გამარჯვების შემდეგ კონსერვატორებსა და კლერიკალებს არავითარი გავლენა და მნიშვნელობა არ ჰქონდათ, სანამ რესპუბლიკე-

ლები ორად არ გაიყვნენ; ამ განხეთქილების შემდეგ კი მათი გავლენა პარლამენტში შესამჩნევად გაიზარდა. და ბოლოს მოინდომეს კიდევ ნამდვილად ესარგებელნათ რესპუბლიკელების სისუსტით. ეგრედ წოდებული ბულანჯისმი — კონსერვატორებისა და კლერიკალების მიერ შექმნილი მოძრაობა იყო, მოძრაობა; აშკარად მიმართულ რესპუბლიკის წინააღმდეგ, მის დასაზღვრად. ბულანჯისტების მოძრაობა სრულადაც ისე მნიშვნელოვანი და ხანგრძლივი არ იქნებოდა, რომ საფრანგეთის ტახტის პრეტენდენტებს და მათ მომხრე კლერიკალებს არ გაეხსნათ თავიანთი ქისა და არ დახმარებოდნენ მათ მატერიულად და ზნეობრივად.

რესპუბლიკას საფრთხე მოელოდა და რესპუბლიკელებიც იძულებული შეიქმნენ შეერთებულიყვნენ საერთო მტრის წინააღმდეგ. სპორტიუნისტებმა თავი დაანებეს „დამშვიდების პოლიტიკას“, ე. ი. კონსერვატორებთან ერთად მოქმედებას, და ხელი გაუწვდინეს რადიკალებს. მაგრამ შეერთებულ რესპუბლიკელებმა მთელი პოლიტიკა გამოიხატა მარტო ბულანჯისმის წინააღმდეგ ბრძოლაში და არსებულ წესის დაცვაში. ბულანჯე მალე მოკვდა. ბულანჯისმიც აღარ აღდგებდა საფრანგეთს, მაგრამ გამოვლილ შიშის ზედ-გავლენით რესპუბლიკელების მოქმედებას გარეგნად თანხმობა ეტყობოდა, თუმცა ნამდვილად კი ორი დასი ისევ იბრძოდა და არც შეეძლოთ არ ებრძოლათ, რადგან ქვეყანას, ვიმეორებთ, არ შეუძლია მარტო არსებულ წესის საშუალებით იცხოვროს; ერის ცხოვრება შეუჩერებელია და ამის მიხედვით საკანონ-მდებლო მოქმედებაც შესაფერად შეუჩერებელი უნდა იყოს.

ამ დროს, ე. ი. 90-იან წლების პირველ ნახევარში საფრანგეთის პარლამენტში შესამჩნევი ცვლილება ხდება: ერთბაშრივ ძლიერდება სოციალისტური პარტია, მეორეს მხრივ ტაქტიკას იცვლის კონსერვატორებისა და კლერიკალების ერთი ნაწილი. 1893-მდე სოციალისტების პარტია პარლამენტში უმნიშვნელო ჯგუფი იყო. ამ წლიდან კი იგი დიდ გავლენას იძენს საქვეყნო საქმეებზე; სოციალისტები შეიქმნენ იმდენად მნიშვნე-

ნელოვანნი, რომ ოპორტიუნისტებიცა და რადიკალებიც, რომელნიც აქამდე მართო ფლობდნენ პარლამენტს, იძულებული შეიქმნენ ამათთან *modus vivendi* გამოენახათ.

ბულანჯისმის დამარცხებით სასოწარკვეთილ კონსერვატორებმა გარეგანად თავი დაანებეს რესპუბლიკასთან ბრძოლას, თუმცა არც უცენია იგი, როგორც კანონიერი სახელმწიფო წესი. მათი პოლიტიკა შეიქმნა მთავრობისა და მის პოლიტიკის წინააღმდეგობა. არსებულ კონსტიტუციის მიხედვით ერთი ნაწილი კონსერვატორებისა ოფიციალურად სრულებით შეუერივდა რესპუბლიკანურ წესს და იცნო იგი კანონიერად. კონსერვატორების პოლიტიკის ასეთ ცვლილებას ხელი შეუწყო პაპ-ლეონ XIII ის პოლიტიკამაც. პაპმა წინადადება მისცა კათოლიკებს საბოლოოდ მიიღონ რესპუბლიკური წესი. პაპის მიზანი იყო და არის—*«accepter la constitution pour modifier la legislation»*—კონსტიტუციის მიღება კანონ-მდებლობის შესაცვლელად. პაპის მოწოდებას ბევრი კონსერვატორ-კლერიკალი შეუერთდა და პარლამენტში გაჩნდა ეგრედ წოდებული „შემოერთებულთა“ დასი. ცხადია, რომ ეს „შემოერთებულნიც“ ნამდვილად ისეთივე წინააღმდეგნი არიან რესპუბლიკისა, როგორც დანარჩენი კონსერვატორები; მათი შემორიგება გარეგანი და ფორმალურია და გაგრძელდება პირველ მოხერხებულ შემთხვევამდე, როცა ისინი ნიღაბს აიხდინან და მხარს მისცემენ რესპუბლიკის მტერთ.

სოციალისტების დასის გაძლიერებამ და „შემოერიგებულ კონსერვატორთა“ გაჩენამ საფრანგეთის პარლამენტში შესამჩნევად და დიდ-მნიშვნელოვანი ცვლილება გამოიწვიეს დანარჩენ რესპუბლიკელ დასებ შორის. ოპორტიუნისტების დიდი უმრავლესობა მეტად დააფრთხო სოციალისტების პარტიის გაძლიერებამ და მისმა მოქმედებამ და სასწორი მარჯუნისაკენ დაახრევინა, იმ მარჯუნისაკენ, სადაც მას ახალი „რესპუბლიკელები.“ — „შემოერთებული“ კონსერვატორები ეგულვებოდა. რადიკალები კი მარცხნისაკენ მიიწიენ. — ოპორტიუნისტების და კონსერვატორების შეერთებამ სიფრთხეში ჩააგდო თვით რესპუბ-

ლიკა, ჭადგან, როგორც წინეთაც ვთქვით, კლერიკალ-კონსერვატორების შეზღოვება პოლიტიკური ხრიკი და თვალთ-მაქცობა იყო და ამას კარგად ჰხედავდნენ რადიკალები.

ოპორტიუნისტების ამავე ტაქტიკამ და პარლამენტალურ-პოლიტიკურ ნამდვილ ცხოვრების გაცნობამ ადგილიდან დასძრა თვით სოციალისტების პარტია—იგი მიიწია რადიკალურ პარტიისაკენ და ამ გვარად რევოლუციონური პარტია რადიკალურ რეფორმების პარტია გახდა.

ოპორტიუნისტ-კონსერვატორების შეერთებულ მოქმედების ნამდვილი გამომხატველი მკლინი და მისი სამინისტრო იყო. ქვეყნის დამღუბველნი მემარცხენი არიან და არა კლერიკალები, ნამდვილ მთავრობის პოლიტიკა—მათ წინააღმდეგ ბრძოლა და არსებულ წესის დაცვაა და სხვა არაფერი. ახალი რეფორმები—პოლიტიკურ და სოციალურ მშვიდობიანობის დამრღვეველიაო. აი ნამდვილი აზრი მკლინის სამინისტროს პოლიტიკისა, რომელიც გამომხატველია ოპორტიუნისტებისა და კონსერვატორების შეერთებულ მოქმედებისა. საკმარისია გავიხსენოთ მკლინის და მის მომხრეების მოქმედება დრეიფუსის საქმისა და ეხლა-ხან ასოციაციების კანონის განხილვის დროს.

მემარცხნეთა დასის პოლიტიკის გამომხატველი პირველად ბურჟუას რადიკალური სამინისტრო იყო. მაგრამ იგი სენატის ოპოზიციამ მალე გადააყენა სამსახურიდან. მეორედ მემარცხნეთა წარმომადგენელი სამინისტრო ვალდეკ-რუსსოს ეხლანდელი სამინისტროა, რომელმაც რესპუბლიკელთა მოლაპატე მკლინი გამოსცვალა სწორედ იმ დროს, როცა ეგრედ წოდებულმა დრეიფუსის საქმემ რესპუბლიკისათვის საშიში მიმართულება მიიღო და სამხედრო პრონუნციაშენტოები მზადდებოდა. აღსანიშნავია, რომ თვით ვალდეკ-რუსსო ერთ დროს (და ეს დრო სულ ახლოს არის) იმ ჯგუფს რესპუბლიკელები-სას ეკუთვნოდა, რომელიც, ფერრის არ იყოს, ქვეყნის დამღუბველებლად მემარცხნეთ სახავედა და დიდ ბრძოლასა და წინააღმდეგობას უწევდა. ეხლა კი ვალდეკი ნამდვილი მემარც-

ხნა და დიდ და დაუფასებელ სამსახურს უწევს მათ საქმეს — რესპუბლიკის დაცვასა და დემოკრატიის განმტკიცებას. ამ შესანიშნავ სახელმწიფო მოღვაწის მიმართულების ეს ევოლიუცია აიხსნება მითი, რომ დრეიფუსის საქმემა და მელინის სამინისტროს მოქმედებამ მის ცხადათ დაანახვა, თუ საითკენ მიჰყავდა საფრანგეთი ოპორტიუნისტების კონსერვატორებთან დაახლოვებას. ვალდეკ-რუსსო თავის შორს გამჭვრეტ და გამჭრიახ გონებით მიუხედა აღლოს საქმეთა მიმდინარეობას, და მთელის თავის ძალ-ღონით შეუდგა უკან-უკან მიმავალ საფრანგეთის წინ-წინ წამოაწევას. პრემიერმა თანამშრომლებიც შესანიშნავები აირჩია. მან გაბედულად მიიწვია სამინისტროში სოციალისტი მილიერანი, თუმცა ფრანგი ბურჟუა შიშით ისმენს ხოლმე სოციალისტის სახელს; ეს არჩევანი ამტკიცებს, ჯერ იმას, რომ ვალდეკი მეტად დამოუკიდებელ გონების პატრონია, და მეორე იმას, რომ მან თანამშრომლების არჩევა იცის. მილიერანი მეტად ნიჭიერი და მომზადებული მოღვაწეა. ისტობა კონსერვატორულმა და რეაქციონურმა გაზეთმა, როგორც არის ეხლა „ფიგარო“, ვერ შესძლო ალტაცებით არ ელაპარაკნა მილიერანის ორატორულ ნიჭზე და საქმიანობაზე. როცა სავაჭრო ფლოტის გაძლიერების პროექტი ირჩეოდა პარლამენტში, ეს გაზეთი სწერდა, რომ საფრანგეთის პარლამენტში ერთი კაცია, რომელსაც ესმის ეს სპეციალური კითხვა და რომელმაც შესძლო შესანიშნავის ნიჭით და სიცხადით გაერკვია იგი დეპუტატებისათვის, და ეს კაცი მილიერანი არისო. ამასთანავე მილიერანი ითვლება საერთა-შორისო დამოკიდებულებათა მცოდნედ. ფინანსთა მინისტრმა კი იომ ისეთი ფინანსიური ნიჭი გამოიჩინა, რომ ჩაჩრდილა ისეთი სპეციალისტი, როგორც პელტანია. სამხედრო მინისტრი ანდრე შესანიშნავის ენერჯის პატრონი გენერალი და თანამდელი დემოკრატია, სულ მოკლე ხანში გაბედულისა და ენერჯიულ ზომებით დისციპლინა აღადგინა რყევაში მყოფ საფრანგეთის ჯარში.

ასეთ ნიჭიერ თანამშრომლებთან ერთად ვალდეკ-რუსსომ იხსნა საფრანგეთი იმ კატასტროფიდან, რომელსაც მას კლერიკალები, „ნაციონალისტები“ და მელინისტები უმზადებდნენ, და დააყენა იგი დემოკრატიულ განვითარების გზაზე. ვალდეკმა ბევრ ოპორტიუნისტს აუხილა თვალი და თავისაკენ მიიმხრო, სამაგიეროდ მან მოიშორა და მოაშორა ნამდვილ დემოკრატიულ პარტიას მატყუარა და ძალად დემოკრატები. ამით გამოირკვა პოლიტიკურ ასპარეზის ნიადაგი—დასები ბუნებრივად დაუახლოვდნენ ან დაშორდნენ ერთმანეთს: საფრანგეთში ეხლა ორი დიდი პარტია ებრძვის ერთმანეთს—ერთი კლერიკალურ-კონსერვატორულია, მისი მიზანია პიროვნულ მთავრობის აღდგენა, მეორე დემოკრატიული, რომლის მიზანია ხალხის უაღრესობისა და უაღრეს უფლებათა დაცვა და განვითარება, ეხლა უფრო ძლიერია დემოკრატიული პარტია და იგი დღითიდღე იზრდება და ძლიერდება. საფრანგეთი, რომელიც ერთ დროს სათავეში უდგა ევროპის დემოკრატიას და ლამპარი იყო სხვა ქვეყნებისათვის, ისევ თავის ადგილს იკვრს.

აღსანიშნავია აგრეთვე ის გარემოება, რომ წინა ქრონიკებში აღნიშნული ცვლილება ფრანგ-რუსთა დამოკიდებულებისა ვალდეკ-რუსსოს და მის თანამშრომლების საქმეა და ეს პატარა დამსახურება არ არის ქვეყნისა და დემოკრატიის წინაშე.

*
* *

ინგლისის პოლიტიკურ პარტიათა შორისაც დიდი ცვლილება ხდება. მთელი მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში ინგლისში ორი პოლიტიკური პარტია მოქმედებდა—ლიბერალური და კონსერვატორული. საკვირველის დისციპლინითა და წესით იბრძოდა ეს ორი დასი ქვეყნის ამა თუ იმ მართვა-გამგეობის გამო. ხან ერთი იმარჯვებდა, ხან მეორე და ინგლისიც სამეცნიერო მეთოდისებურ წესის შიხედვით ვითარდებოდა. მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს ინგლისის პოლიტიკურ

პარტიათა სახე იცვლება: კეთილ-შობილ გლადსტონის შესანიშნავმა ბილმა ირლანდიის ჰომრულისამ განხეთქილება გამოიწვია ლიბერალებ შორის—ბევრი მოშორდა გლადსტონს და ცალკე ჯგუფი შეადგინეს და ლიბერალ-უნიონისტები ან იმპერიალისტები იწოდეს სახელად. გარდა ამისა ინგლისელ მუშებმაც, რომელნიც ამდენი ხანი არაფითრი ყურადღებას არ აქცევდნენ პოლიტიკურ ცხოვრებას, მოისურვეს სხვებთან ერთად ინგლისის პარლამენტში თავიანთ ინტერესების წარმომადგენლების ყოლა, რადგან დარწმუნდნენ, რომ ვერც ლიბერალები და ვერც კონსერვატორები მიუდგომელად ვერ გაითვალისწინებენ მათ მდგომარეობასა და მოთხოვნათ.

ირლანდიის ჰომრულის არ იყო, სამხრეთ-აფრიკის ომიანობამაც დიდი ზედ-გავლენა იქონია ინგლისელ პარტიებზე—მან ახალი განხეთქილება გამოიწვია ლიბერალურ დასში და ბევრი შესანიშნავი ლიბერალი, მგ. ასკიტი, როზბერი და სხვები, ჩამოშორდა თავის დასს და იმპერიალისტი გახდა. ირლანდიის ჰომრული საშიშია ინგლისის იმპერიის დიდებისათვისა და სამხრეთ-აფრიკის რესპუბლიკები უთუოდ უნდა დავიმორჩილოთ,—აი რას ამბობენ იმპერიალისტები. ირლანდიის ჰომრულის წინააღმდეგობა ნიშნავს ინგლისელ ლენდ-ლორდების ქომავობას, სამხრეთ-აფრიკის რესპუბლიკების დაპყრობა კი კაპიტალისტების ინტერესების დაცვას. აი ვინ არიან დღევანდელი იმპერიალისტები, და თუ ჯერ კიდევ ვერ შეუერთდნენ სრულებით კონსერვატორებს, ეს იმიტომ, რომ ნახტომი დიდი არ გამოვიდეს—ლიბერალის პირდაპირ განკონსერვატორება, ერთბაშად დროშის გამოცვლა და მერე ისეთ ქვეყანაში, როგორც ინგლისია, სადაც საზოგადოებრივ აზრს უპირველესი მნიშვნელობა აქვს, მეტად ცუდ შთაბეჭდილებას მოახდენდა. არ გაივლის დიდი ხანი, რომ იმპერიალისტები სრულებით შეუერთდებიან კონსერვატორებს, რადგან მათ შორის არსებითი განსხვავება აღარ არის.

ნამდვილი ლიბერალი დასი კი, ბანერმანის ლირსეულ მეთაურობით და მუშებთან დაახლოვებით, უფრო და უფრო

გადემოკრატიკება. ჰომრული ირლანდიას, საპატრიო ზაფი სამხრეთ-აფრიკელ რესპუბლიკებთან, გაიძახის ბანერმანი და ეს ჰნიშნავს უმიწა-წყლო ირლანდიელების ქომავობას და გაუმძღვარ ლენდ-ლორდებისა და კაპიტალისტების სასტიკ წინააღმდეგობას.

ინგლისშიაც, როგორც ვხედავთ, იგივე დასებაა, რაც საფრანგეთში, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ინგლისელი კონსერვატორები ვერ უღალატებენ პრინციპს ხალხის წარმომადგენლობისას და ვერ შელახავენ ხალხის უფლებებს, მაშინ როდესაც ფრანგი კონსერვატორი არც ერთს დაგიდევს და არც მეორეს.

*
* *

როგორის აზრისაც უნდა იყვეთ ოსმალეთის ეხლანდელ სულთანზე და ოსმალეთის მდგომარეობაზე, ერთი რამ ცხადზე უცხადესია: აბდულ-ამიდი შესანიშნავის მოხერხებით უძლოდა და უძღვის მაჰმადიანების გათვით-ცნობიერების საქმეს. მაჰმადიანობა თან-და-თან დიდი ძალა ჰხდება და თუ იგი შეიარაღდა ეხლანდელ ტექნიკურ კულტურით, საქრისტიანო ევროპას დიდი საფრთხე მოელის. ეხლა 300.000,000 მაჰმადიანია და მათ შორის თან-და-თან ვრცელდება და ფეხს იკიდებს ის აზრი, რომ მაჰმადიანები ძმებია და მოვალენი არიან, ხალიფას მეთაურობით, წინა-აღმდეგ მათ მაჰმადიანობის მტერს — საქრისტიანოს. ამასთანავე მაჰმადიანებს საკვირველი ენერჯისა და ნიჭის მქადაგებლები ჰყავთ. მაჰმადიანობა იღვიძებს და ვრცელდება. აი რას ამბობს აღმოსავლეთის კარგი მკოდნე ფრანგი ოფიცერი: „ჩინეთის გამოღვიძებისათვის და იმისათვის, რომ მან შეიძინოს ზოგიერთი თვისებები და წინ დააყენოს ევროპას საშიში და უძლეველი ძალა, საჭიროა ჩინეთის გამაჰმადიანება. საქმეთა მიმდინარეობიდან ცხადათ სჩანს, რომ აბდულ ჰამიდის ტახტზე ასვლიდან დაწყებული დიდი საქმე აზრის წარმართ სახელმწიფოების გამაჰმადიანებისა

დღითი დღე იზრდება. იმის წმრმოსადგენად, თუ რა საკვირველის სიაღვლით ვრცელდება ისლამი წარმართ ხალხთა შორის, სანკარისია გაეიხსენოთ, რომ ცენტრალურ აფრიკის დიდძალი მცხოვრებნი სულ 40-ის წლის განმავლობაში გამაჰმადიანდნენ. ინდოეთში ამ ბოლოს დროს ისე ჩქარა და ადვილად ვრცელდება მაჰმადიანობა, რომ ინგლისელებმა შიშის ბუკი დაჰკარეს.

ისლამი უნერგავს გულში მის მიმდევარს მამაცობას, იარაღის და ომიანობის სიყვარულს, მიწიერ ცხოვრების არაფრად ჩაგდებას და მძულვარებას არა მაჰმადიანთადმი... ჩინეთის გამაჰმადიანებისათნავე ეს ქვეყანა სრულებით გამოიცვლება. ...და ეს ჩვენ გამოვცადეთ კიდევ, როცა გამაჰმადიანებულ ჩინელებთან გვქონდა საქმე. ლორდი სეიმური და სხვა უფროსები განცვიფრებული იყვნენ, როცა მეგრძოლ ჩინელებს 10 წლის ბავშვები მეთაურობდნენ და უშიშრად და ამაყად გულს უშვერდნენ ევროპიელების ტყვიებს. აღმოჩნდა, რომ ეს გმირები მაჰმადიანები არიან. ადვილად წარმოსადგენია, თუ რა საშინელ ძალას შექმნის 400.000.000 ჩინელი, თუ იგი გამაჰმადიანდა და ევროპიულად შეაიარაღა თავისი ჯარი,

მიუხედავით იმისა, რომ ერთის საუკუნის განმავლობაში ოსმალეთმა დიდ-ძალი ტერიტორია დაჰკარგა, იგი სიცოცხლის საკვირველ ძალას იჩენს, ძალას იკრეფს და სურს ძალღონით ევროპიელ სახელმწიფოებს გაუსწორდეს... ევროპიელ სახელმწიფოებიდან ვერ შესდგება კონცერტი ოსმალეთის დამოუკიდებლობის მოსასპობად. მარტო რუსეთს შეეძლო ერთბაშად მოესპო ეს სახელმწიფო, მაგრამ მან ეს შეძლება საუკუნოდ დაჰკარგა. ამიტომ ოსმალეთი ჯერ კიდევ იარსებებს და მოვადრო, როცა მის წინამძღოლობით ჩინეთი დაიძვრის ქრისტიანების წინააღმდეგ, თვისა და ერთ მორწმუნე ოსმალეთის ანგარიშების გასასწორებლად. "

შეიძლება, ზემოღ მოყვანილ აზრში ბევრი რამ გაზვიადებული იყოს, ბევრი დაუსაბუთებელი, მაგრამ ის კი ცხადზე

უცხადესია, რომ მაჰმადიანობა იზრდება და ძლიერდება, იგი იღვიძებს და თან-და-თან თვითცნობიერდება, ითვისებს ყველა მაჰმადიანების სოლიდარობის აზრს.

ხალხთა ისტორია კაბინეტში გამოგონილ დოგმატებს არ ემორჩილება.

უზრნალ „მოამბის“ 1901 წლის შინაარსი:

ახაშიძე კიტა — ორი მეგობარი, თარგმანი. № VI—VII.

ახიანი — გაცრეუბელი იმედი, ორ მოქ. კომედია XII

ახაგვისპირელი შ. — ჩემი სამშობლო ჩემი გულია. III.

— მაწა. — V.

— გრძნეული ციხე — V III.

— ღვინის ქურდი IX.

— ჩემი თავგადასავალი XI.

ახობაძე ჯადო. — ლექსი — III.

— * * N — ს ლექსი XII.

ბაჩანაძე — იმღერა, ლექსი. IX.

ბარეტი — ასაღი მოძღვრება — 4 მოქ. და 7 სურ. შიგსა თარგ.

აღ. განდევნებისა X. XI.

ბიარნსონი — ბიარნსტენ — მარიაშ შოტლანდელი. დრამა 5 მოქ.

თარგ. III, IV — VI.

ბარნოვი გ. — მეჩვენა — მოთხრობა. II.

— შრატესორი V.

— ისნის ცისკარი IX.

გაბაშვილი ეკ. — ლუარსაბს შატრონი გაუჩნდა. IV.

განდევილი. — სიმღერა — ლექსი. VI.

— * * ლექსი — № XII.

გარკაძე ს. — ფილოსოფია და მისი შრომებისა. XI. და XII

ერდსთაფი — ხოშტარია ანასტასია. — კერა — მოთხრობა. I. II.

ერეკლე მეორის წერილები გაბრიელ უზნიბეგის შვილთან. IV.

გაუა-ფშაველა. — გველის მჭამელი. II. და III.

თაყაიშვილი. ე.—ანკელაგოური მოგზაურობანი და შენიშვნანი.
II, III, IV, V, VII, IX, X, XI.

კარნიჭაშვილი. დ.—ვინ იყო ძობიდან უპისკობაში? № III.

ლაშბერტი ანჭანჯელა. სამეგრელოს აღწერა. (თარგ. იტალიურით). I, II, III. და IV.

ჯემბანტაგი ი. მ.—პალესტინის შტო—ლექსი. თარგ. ბ. ან—ანისა. X.

— ნატკრა, ლექსი თარგ. დავიწვებულისა. XI.

მაღალიშვილი ალ.—ცეცხლი და მისი მნიშვნელობა პირველ ენო-
ფილ კაცის ცხოვრებაში. IV.

ძიანანაშვილის ალ.—ცოლის იდეალი, გამოსატრედი ქართულ ხალ-
ხურ პოეზიაში. X.

მელიქიძე.—ტარტიუფი ანუ მუშმუშეჯა.—კომ. ხუთ მოჭ. თარგ.—
მანი ი. მ.—ნისა I. და II.

მხასანი—ტუანი, თარგ. ორიშინისა. XII.

მცირიშვილი სპ.—დავითი (საშობაო) XII.

ნადსანი.—ლექსი, თარგ. დავიწვებულისა IV.

ნ—ძესი კანს.—მგოსანს.—ლექსი XI.

ოზბედიანი კნ. ნინო.—მგოსანს.—ლექსი. V.

პატარა ეიფელი. კომედ. 3. მოჭ. თარგმ. ინ—ანისა. V, VII
და VIII.

სა—ისა. პაწა—ლექსი. I.

საწოლი.—თარგმანი ივ. ზურაბიშვილისა V.

ს. ა—ასი. წუთისოფელი—მოთხრობა. I.

ს—შვილი ალ.—«ვეფხისტყაოსნის» ყაღბი ადგილები. V და VI.

სახლკია თ.—გურია-აჭარა. I, III, V, VII, VIII, IX და X.

ხესოვი—«სახლში»—მოთხრობა, თარგმანი ივ. პოლუმორდვინო-
ვისა. X.

ცაგარელი აჭქ.—ორი ობოლი.—ლექსი. III.

ჭავჭავიშვილი ივ.—ხალხის აღწერის და შემოსავლის დაუთრება
საქართველოში. IV.

ჯანაშვილი მ.—დიდი ხელნაწერი. VI.

ჯორჯაძე ანბილ.—ძველი თაობა VI, VII, VIII, IX, X და XI.

ბეინე— * * ლექსი—თარ. —სა XI.

ბიუგო გიქტორ.—საბრალონი—რომანო, თარგმ. ივ. მაჭავარიანი.
სა. VI, VII და VIII.

სახანაშვილი ალ.—ბიზანტიის გავლენა საქართველოზედ XII.

ზინაური მიმოსილვა.—აჩილ ჯორჯაძის 1 ხალხა და ინტელიგენცია.—ხალხა და ინტელიგენციის ურთიერთობა,—„კვალის“ მიერ ინტელიგენციის დახასიათება.—ინტელიგენციაზედ ვალაშქრება.—საზოგადო საქმეების არევ-დარევა. სახალხო თეატრი.—ბაქოს ბიბლიოთეკა.—ქუთაისის ოპოზიცია.—ოზურგეთის თვით მმართველობა.—საფრანგეთის ბურჟუაზიის და ხალხის ერთობის მაგალითი.—ჩვენი ინტელიგენციის ეკონომიური საფუძველი, მისი ეროვნული მნიშვნელობა.—ინტელიგენციის მოქმედება. სახალხო საქმეების მოწესრიგებაში. V. 2 რაფ. ერისთავის გადაცვალება.—მისი მოკლე ბიოგრაფია.—სალიტერატ. მოღვაწეობა.—ჩვენი ახალი ლიტერატურა.—ორი-ოდრე სიტყვა ჩვენს წარსულსა და აწმყოზე. II.

უცხოეთის მიმოსილვა. . I.

- 2. ინგლისი: „ომი გამოუტყდადოთ ინგლისს“ ხნიერი, მაგრამ ძლიერი ლომი.—საქალაქო არჩევნები ლონდონში.—მუშეების სახლები.—ირლანდია და მისი წარმომადგენელთა ეხლანდელი მოქმედება; ირლანდიური ენა.—ბურების საქმე.—2. ჩინეთის საქმეები. II.
- 3. 1. ჩინეთის საქმეები: „მოკავშირეთა“ კავშირის სიმტკიცე. რუსეთი მანჯურიაში; იაპონია და ინგლისი. 2.—სამხრეთ-აფრიკის საქმეები: იმედის გაცრუება. 3.—ამერიკის შეერთებული შტატები: ყუბა და ფილიპინის კუნძულები.—5 სამთა კავშირი და იტალია.—6. ავგანისტანის ემირი აბდურ რაჰმანი. III.
- 4. 1. მაკედონიის საქმეები.—2. ტრანსვაალის ომი და ინგლისის ბიუჯეტი.—3. ჩინეთის საქმეები.—4. ერთი ავგანელის წერილი. IV.
- 5. მუშათა დაზღვევის საქმე გერმანიაში და საფრანგეთში. V.
- 6. 1) სახალხოშენო პოლიტიკა და მათი მიზნები.—2) მდიდარი და ღარიბი სახელმწიფოები.—3) რუსეთი და იაპონია. VI.
- 7. გერმანია და ახალი სადამოყენო ტარიფის პროექტი.—საფრანგეთის ეხლანდელი მთავრობა. VII.
- 8. რუსეთი და საფრანგეთი VIII.

- 9. ოსმალეთის სომხეთის საქმე (მოკლე ისტორია).—მუშათა პარტია და ეროვნება IX.
- 10. ინგლისი და რუსეთი შუა აზიაში.—ავღანისტანი. X.
- 11. 1. კიდევ საფრანგეთი და რუსეთი. 2. ჩინეთი—ჩინური მოგზაურობა, ლიზუნჩანვი და მანჯურია. კულტუროსანთა მოქმედების შედეგი. 3. ბურების საქმე. 4. პურის ბაჟი გერმანიის რეისტაჟში. XI.
- 11. საფრანგეთის საქმეები. 2. ინგლისის პოლიტიკური პარტიები.—3. მაჰმადიანობა და მისი ძალა.

დამატება.—ფიზიოლოგია. — დ-რის ფოსტერისა (სურათებით), თარგმანი ი. ს. ფანცხაკასი. XI და XII.

მუსკული სრულიად უძრავი შეიქნება და ის თქვენს ნებაზე არას დროს არც დამოკლდება და არც მოიკუმშება.

რას ამტკიცებს ეს მოვლენა? ამითი ისა მტკიცდება, რომ, როცა ხელის მოღუნვა გასურთ, ამ დროს ნერვი რაღასაც გაატარებს ორთავიან მუსკულამდე და ეს რაღაცა კი მუსკულს მოკუმშავს. ცხადია, რომ ნერვი წარმოადგენს ხილს ნებასა და მუსკულს შორის, ამიტომ, როცა ეს ხილი დანგრეულია ანუ გადაქრილია, ნებაც ვეღარ მოქმედობს მუსკულზედ.

ზევით ვნახეთ, რომ ზურგის ტვინი ნერვიული ნივთიერებაა, რომელიც თავის ტვინთან მჭიდროთ შეერთებულია. ზურგის ტვინისაგან გამოდიან სხეულის თითქმის ყველა ნერვები. ის ნერვები, რომლებიც ტოტები მკლავის ორთავიან მუსკულში შედიან, გამოდიან კისრის ხერხემლებსაგან.

საუბედუროთ. რომ გაგეგლიჯათ ანუ რამენაირად დაგეზიანებინათ ზურგის ტვინი კისერზედ, თქვენ ამით არ მოკვდებით, მაგრამ დამბლა დაცემული კი იქნებოდით. მკლავის მოღუნვის სურვილი გექნებოდათ, მაგრამ ვერ მოღუნავდით კი. იგრძნობდით, რომ სურვილი გაქვთ; იგრძნობდით, რომ ძალ-ღონეს იჩენთ, მაგრამ ეს თქვენი ძალ-ღონე არავითარ მოქმედებას არ გამოიწვევდა. ზურგის ტვინიც შეადგენს ნაწილს იმ ხილისას, რომელიც გადებულია ნებასა და მუსკულს შორის.

მაშასადამე, მკლავის მოღუნვა შემდეგ ნაირად ჰხდება. ნებასთან ერთად თავს იჩენს რაღაცა თქვენსავე თავის ტვინში. ეს რაღაცა—ახლა ნუ დავუძებთ, რას წარმოადგენს ეს რაღაცა—თავის ტვინიდან ზურგის ტვინისაკენ მიდის, განიგლის ზურგის ტვინს, გადავა ნერვებზე და ისეთს ნერვებს მიანახავს, რომლებიც გაბმულნი არიან ზურგის ტვინის წიგანაწილიდან მკლავებზე და რომლებიც ერთთავიან მუსკულში შედიან. რაღაც ეს რაღაცა შეძრევა ნერვების მუსკულში, მუსკულიც მაშინვე მოაკმაკებს, მოიძრევეს, გასხვილდება და ამოიბუტება. ქვედა მუსკულისა წერათის ძვალს დაუ-

წყებს ზევით წევას; წერთის წინა და უკანა ძეგლი ყვდიგის ბოლოზედ შემოტრიალდება, და ხელიც მოიღუნება.

ახლა, ვსთქვათ, ხელის გაშლა გსურთ. ნება თქვენი მოქმედებას შეაჩერებს. ის რაღაცა, რაიც თქვენმა ნებამ წარმოშობა, მოისპობა თავის ტვინში, გაჰქრება ზურგის ტვინშიაც და ნერვებში, მოისპობა თვით უუწვრილეს ნერვების ბეწვებშიაც. მუსკულიც, რა კი მას ეს რაღაცა მოეშვა, დაეთხოვება გამსხვილებას, წყრთის ძვალზედ მოქმედებასაც თავს დაანებებს; წყრთა კი ამ დროს თვისი სიმძიმისა გამო ჩამოვარდება და წინანდელ მდგომარეობას მიიღებს. ამ ნაირად ხელიც გაიმართება და მუსკული პირვანდელ სიგრძეს მიიღებს.

18. დარწმუნებული ვარ, რომ ყურადღებით მისმენდით: მაგრამ ჯერ მაინც არ აგვიხსნია სრულიად საკითხავი. რად იკუმშება მუსკული მაშინ, როცა მას ნერვი იმ რაღაცას მიუტანს? უნდა მივიღოთ, რომ მუსკულს ასეთი თვისება აქვს. ყოველთვის აქვს კი მუსკულს ასეთი თვისება? არა.

ახა სცადეთ და მაგრად შემოახვიეთ ბაწარი მკლავს მხრის ძირში. რა მოჰყვება ამას? ბაწარი თუ მართლა მაგრად შემოახვიეთ (გირჩევთ, რომ ასე არ მოიქცეთ, თორემ თავის თავს მეტათ აზიანებთ), ხელი მაშინვე ფერს დაჰკარგავს და გაცივდება. ხელი გაშედება, დამძიმდება და მისი მიხრა-მოხრა ძნელი შეიქნება. ჯერ შეგიძვირდებათ მგრძნობელობა ხელისა და მერმე კი სრულებითაც ვერაფერს იგრძნობთ ხელით. ახლა ხელის მოღუნვა თუ მოინდომეთ, დარწმუნდებით, რომ ეს თქვენთვის მეტად საძნელო რამ არის. რაც უნდა მოინდომოთ, ორთაეიანი მუსკულის მოკუმშვა პირველათ გაგიძნელებათ, მერე კი შეუძლებელიც შეიქნება. დარწმუნდებით, რომ თქვენთვის ხელის მოღუნვა ყოველად შეუძლებელი შეიქნა. ახლა შემოიხსენით ბაწარი და ნახავთ, რომ ხელის მოსაღუნავი ძალა კვლავ გიბრუნდებათ; ხელი კვლავ გათბება, სიმძიმესა და უძრავობას დაჰკარგავს; ხელში მგრძნობელობაც დაგიბრუნდებათ; ახლა ხელის მოღუნვაც შეგიძლიათ და ყოველივე უწინდებურადვე არის.

ხელზედ რომ ბაწარი მაგრად შემოიხვეით, რა ჰქენით ამითი? ამითი თქვენ სისხლის სადენი მილები გასკვენით და ხელში სისხლის დენა მოჰკვეთეთ. ამის მაგიერათ, შეგეძლოთ წვრილი ძაფით გაგესკვნათ თვითონ სისხლის სადენი მილი და ასევე მოხდებოდა. წინა გაკვეთილიდან ვიცით, რომ ჩვენის სხეულის ყოველ ნაწილშიაც არის სისხლის სადენი მილი, ვენები და არტერიები. ხელსაც აქვს თვისი ძლიერ მსხვილი არტერია; ამ არტერიის ტოტები მთელ ხელში არიან გაფანტულნი. ზოგი ტოტი ორთავიან მუსკულშიაც შედის. რა მოხდება, ეს უკანასკნელი ტოტი რომ გაესკვნათ ისე ძლიერად კი, რომ მასში სისხლის დენა სრულებით შესწყდეს; სხვა მილებს სისხლის სადენისას კი ხელს ნუ შევახებთ? თუ ასე მოვიქცევით, ხელი არ გაცივდება, არც ფერს და არც მიხერა-მოხერას დაჰკარგავს, არ დამძიმდება და მგრძნობელობაც ექნება, მაგრამ ამისდა-მიუხედავად, ხელის მოღუნვას, რაც უნდა მოინდომოთ, მაინც ვერ შეიძლებთ. ორთავიან მუსკულს ვერა გზით ვერ მოკუმშავთ, თუმცა კი ხელი საღათ გაქვთ.

რას ნიშნავს ყოველი ეს? ეს იმას ნიშნავს, რომ მუსკულა თვის ნიშნობდევ თვისებას, მოიკუმშოს ნებას ზე-გაჯენათ, ხან დაჭკარგავს და ხან დაიბრუნებს; ამ თვისებას მაშინ დაჭკარგავს, როცა მასში სისხლის დენა შესწყდება. როცა მთელს ხელზედ არის ბაწარი შემოხვეული, მაშინ მთელი ხელივე ჰკარგავს მოკუმშვის უნარს. ამ უნარის დაკარგვა წინამორბედი სიკვდილისა; დიდხანს რომ დარჩეს შემოხვეული ბაწარი ხელზედ, ხელი გახმება. როცა ის სისხლის სადენი მილებია გასკვნილნი, რომელნიც ორთავიან მუსკულში შედიან, მაშინ ეს მუსკული გაშეშდება და მთელი ხელი კი უვნებელი დარჩება; ორთავიანი მუსკულის გაშეშებისა ანუ სიკვდილის პირველი ნიშანი ის იქნება, რომ იგი ნების გავლენით აღარ მოიკუმშება.

აქედან ცხადია, რომ ხელის მოღუნვისათვის აუცილებლად საჭიროა არა მარტო ორთავიანი მუსკული, ნერვები, მყესი, ხელის ძვლები და სახსარი, არამედ აგრეთვე აუცილებ-

ლად საჭიროა, რომ ორთავიან მუსკულს სისხლი არ შემოაკლდეს.

19. ახლა კიდევ ქვევით წავიდეთ და ეს ვიკითხოთ: რა არის ისეთი სისხლში, რაიც შესაძლებლად ჭხდის მუსკულის მოკუმშვას, ანუ, სხვანაირად რომ ვსთქვათ, რა ამღვებს, რა ანიჭებს მუსკულს სიცოცხლეს? ამის პასუხის მიცემა ადვილია. რას ვუძახით ჩვეულებრივად მუსკულის მოკუმშვას? ამას ჩვენ ვუწოდებთ ძალას. დასდეთ გამართული ხელი მაგიდაზე, აიღეთ მძიმე რამ და ეცადეთ ახლა ხელი მოლუნოთ. თუ ხელის მოლუნვა შეიძელით, ყველა ღონიერად ჩაგთვლით. თუ ხელის მოლუნვა ვერ შეიძელით, მაშინ უღონოს დაგიძახებენ. იმის მიხედვით, მძიმესა თუ მჩაღტე რასმე აიღებთ, გიწოდებენ. ან ღონიერს ან უღონოსა. პირველად, როცა მძიმე ნივთი აიღეთ, თქვენმა ორთავიანმა მუსკულმა უფრო დიდი ძალა მოკუმშვისა გამოიჩინა, მეორეში კი უფრო მცირე. აბა, გაიგეთ, რა სიმძიმის საგნის აღება შეგიძლიათ ხელის მოლუნვის დროს საუზმის შემდეგ, როცა თქვენ ახალი ძალ-ღონე გაქვთ და ჯანზედაც ხართ. ეცადეთ, იგივე საგანი აიღოთ შუადღისას ანუ საღამოზე, ხოლო იმდღეს კი უქმელი და დამშეული იყოთ. ამავე საგნის აღებას ვერ შეიძლებთ. მოკუმშვის ნიჭი მოაკლდა ორთავიან მუსკულს და იგი უფრო სუსტი შეიქმნა, ვიდრე დილას იყო. რატომ დასუსტდა მუსკული? საზრდო შემოაკლდა და იმიტომ. რა გვარად-ღა მოქმედობს საზრდო მუსკულზე? თქვენ ხომ მუსკულით არ მიგიღიათ საზრდო; საზრდო პირში ჩაიდევით, პირიდან საზრდო კუჭში და საზრდოს მოსანელებელის მილის სხვა ნაწილებში ჩავიდა, და იქ თითქოს გაჰქრა, დაიკარგა. როგორ-ღა მიაღწია მუსკულამდე საზრდომ? სისხლის საშუალებით. საზრდო სისხლად იქცა. ის ნავთიერებებია, რომელნიც საზრდოთ მიიღეთ, გადდიქმნენ სხვა ნავთიერებათ და ამ ნაირად შეადგინეს სისხლი. ამ უკანასკნელმა ნავთიერებამ მუსკულამდე მიაღწია, მას ძალ-ღონე შექმნა და მოკუმშვა შეაძლებინა. აი იმიტომ არის, რომ საზრდო ღონიერადა და ძლიერად გხდისთ.

20. ყოველ დღეს, რამდენჯერმე გჭირიათ საქმელი. რატომ არის ასე? იმიტომ რომ, როცა მუსკული ძალ-ღონეს იჩენს, მაშინ ის საზრდოს ძალად ჰქმნის, ამითი ხარჯავს საზრდოს და ამიტომ მუსკულს ახალ-ახალი საზრდო და ახალ-ახალი სისხლი უნდა. პირველ თავში ენახეთ, რომ საზრდო დასაწვავ მასალას წარმოადგენს. ისიც გავიგეთ, რომ მუსკული (აგრეთვე ყოველი ნაწილი ჩვენის სხეულისა) განუწყვეტლივ იწვის, იწვის უალოდ, მაგრამ სითბო კი აქვს, იწვის ნელ-ნელა, მაგრამ განუწყვეტლივ კი და, რაც მეტი დაიწვის, მით მეტს მუშაობას შესძლებს. დასაწვავ მასალას ხმელი შეშა და ქვანახშირი კი არ წარმოადგენს, არა: დასაწვავი მასალა აქ წყლიანი სისხლია, რომელიც მზადდება საზრდოსაგან კუჭსა ან სხვა ადგილას. ეს მასალა მუდამ იხარჯება; ამიტომ მას განუწყვეტლივ უნდა ემატებოდეს, თუ მოქმედება და მუშაობა გვინდა. ამიტომ სისხლიც განუწყვეტლივ მზადდება. ამიტომაც დროგამოშვებით საზრდო უნდა მივიღოთ, საზრდო კი სისხლს ამზადებს.

ცხადია, რომ თუ გვსურს გავიგოთ, რა მხდება ხელის მოღუნვის დროს, არ გვეყოფა ისა, რაც უკვე ვიცით ძვლები, სახსრისა, მუსკულებისა და ნერვების შესახებ; ჩვენ ისიც უნდა ვიცოდეთ, თუ როგორ გარდიქმნება საზრდო სისხლად, სისხლი როგორ-ღა მიაღწევს მუსკულამდე, რა ნივთიერებაა, რომ მუსკულს ასაზრდოებს, რანაირად იწვის მუსკული და რა გვართ იქნება გამოტანილი მუსკულისაგან ის ნივთიერება, რომელიც მუსკულის წვის დროს გაჩნდება—ნაცარი, კომლი და ნახშირ-მჟავა.

ნება მომეცით, გამოგიტყდეთ, რომ აქამდის მხოლოდ გასაადვილებლად გელაპარაკებოდით ერთი-ერთს მუსკულზედ, ორთავიანს მუსკულზე. სხეულს ორთავიან მუსკულს გარდა კიდევ ბევრიც სხვა აქვს, ისე, როგორც გვაქვს ხელის ძვლებს გარდა სხვა ძვლებიცა და იდაყვის სახსარს გარდა კიდევ სხვა სახსრები. ის კია, რომ რაც ერთს მუსკულზე უსთქვი, ის ვეღა მუსკულებს შეეხება. მუსკულები სხვა-და-სხვა სახის, ფორ-

მისა არიან, ამ მუსკულებს ძელები სხვა-და-სხვა ნაირად მოჰყავთ მოძრაობაში და სხვა-და-სხვა აზარმცებზე აქვთ გავლენა. თვისი მოქმედებით სახსრებიც ძლიერ სხვადასხვაობენ. სხეულის ყოველნაირი მოძრაობა მხოლოდ მუსკულის ბრალია და ამ დროს მუსკულები ან ერთმანეთს დაეხმარებიან ხოლმე ან-და ერთმანეთს ეწინააღმდეგებიან, ერთმანეთს ექიშებიან. სხეულის რომელი მოძრაობაც არ უნდა გაარჩიოთ, ყოველთვის ერთს და იმავეს ნახავთ და დარწმუნდებით, რომ ყოველნაირი მოძრაობა გამოწვეულია იმიტომ, რამე ამას თუ მუსკულის ბეწგება, რა კი მათ ნერვება რადიანს მოუტანენ, მოიკუმშებიან, დამოკლდებიან, გამსხვილდებიან და ამიტომ თავის ერთს ბაჯას შეარქვს დაუახლოვებენ. ეს რამე შეიძლება მუსკულის ბეწგებმა, მათ სუფთა სისხლი ან უნდა შეიძლება დაეს.

როგორც მუსკულია დამოკიდებული სისხლზედ, ისეა სხვა ნაწილებიც სხეულისა. როგორც მუსკულს არ შეუძლია იმოქმედოს, თუ სისხლი არა აქვს, ისედაც სისხლი უსაჭიროებს რასმე წარმოადგენს თავისა და ზურგის ტვინისთვის და ნერვებისათვისაც. საქმელი თუ გვაკლია, სისუსტესა და მოქანცულობასა ვგრძნობთ და ეს კი იმის ბრალია, რომ თავის ტვინი და ნერვები, აგრეთვე მუსკულები დასუსტდნენ. სხეულის სხვა ნაწილებსაც, რომლებზედაც შემდეგ გვექნება ლაპარაკი, სჭირიათ სისხლი.

მოკლეთ ასე გამოითქმება, რაც აქამდის ვსთქვით: საქმელი სისხლად იქცევა; სისხლი მთელს სხეულში მიმოიქცევის, მთელს სხეულს დაივლის; ამას სისხლის მოძრაობა ვუწოდებთ; გაუფლას თუ არა სისხლი მუსკულსა, ტვინს, ნერვსა და კანსა, მაშინვე ეს ნაწილები სისხლისაგან თავის საჭირო საზრდოს ამოიღებენ, სისხლს კი გადასცემენ ისეთს ნივთიერებას, რომელიც მოსახმარებელი აღარ არის და მათთვის უსარგებლოა. რადგან სხვა-და-სხვა ნაწილი სხვა-და-სხვა ჯაფას ეწევა, ამიტომ ერთის ნაწილისათვის ის ნივთიერებაა მოსახმარისი, რაიც მეორემ გამოაგლო, გამოაძევა. ისეთი ნაწილებიცა აქვს სხეულს,

რომელნიც ყოვლად უსარგებლო ნივთიერებას ერთად კრეფენ და მერმე გარეთ გამოიტანენ. ამიტომ სისხლი ყოველთვის სუფთათ არის დაცული. რა-კი განუწყვეტელია სისხლის მიმოქცევა, ამიტომაც სხეულს ყოველი ნაწილი თავის თავად ჯაფობს და მუშაობს: მუსკული იკუმშება, თავის ტვინი მგრძობელობს და ნდომობს, ეს გრძობანი და ნდომანი კი ნერვებს მიაქე-მოაქვთ; სხეულის სხვა ასონიც თავისავე საქმეს აკეთებენ და ამ ნაირად მთელი სხეული ცოცხალი და ჯან-მრთელი რჩება.

§ IV. სისხლას თვისებანი.

21. თვითონ სისხლი, რომელიც ასე ბევრს ჩასმე აკეთებს, ნეტა რაღას წაძმადგენს? დაგინახავთ თუ არა მიკროსკოპში ბაყაყის თხელი და გამჭვირვალე ფეხების თითებს შუა გარსი, და, თუ დაგინახავთ, განა არ შეგიმჩნევიათ, რომ წვრილ მილებში მამდინარეობს წითელი სისხლი?. თუ ეს ჯერ არ გინახავთ, ეცადეთ უსათუოდ ნახოთ, უამისოდ თქვენთვის ფიზიოლოგია გაუგებარი იქნება. მიკროსკოპში დაინახავთ, რომ ნაზი მილები, ათას ნაირად დახლართულნი, თმის ბეწვზედაც უწვრილესნი არიან. შეამჩნევთ, რომ ამ მილებში ბევრი პატარა-პატარა, მოგრძო და მოყვითანო ფერისა, ბუშტები ერთმანეთს ეჯახებიან და ერთმანერთს მიერეკებიან. ზოგი მილი ფართოა, ზოგი არა; კარგათ შეამჩნევთ, რომ ეს ბუშტები ფართო მილებიდან პატარა მილებში შემოდინან და ისე ვრცელდებიან. ეს ბუშტები სითხეში დატიეტივობენ, თვითონ სითხეს კი როდღ დაინახავთ, რადგან ის ნათელი და გამჭვირვალეა. ზოგი მილი ისე ვიწროა, რომ მასში ერთი ბუშტი თუ გაეტევა. მართლაც, თქვენ კარგათ დაინახავთ, რომ ბუშტები ერთი მეორეს თითო-თითოთ მისდევენ. შეამჩნევთ, რომ ბუშტები, ვიწრო მილებს რომ გაცილდებიან, ფართო მილებში შევლენ და იქ თვალთა ხედვიდან გაჰქრებიან. წვრილ მილებს

ბეწვისებურად ანუ კაპილიარულად ძალები ჰქვიათ. ამ მიღებს ფრიად თხელი კედელი აქვთ, ასე რომ ამ კედლებს ძნელად თუ შეამჩნევთ. ამიტომ მილები უკედლო გასავლელები გგონიათ.

ის დიდრონი მილები, რომლებსაც სისხლი კაპილიარულ მილებში შემოაქვთ, გასათავარია იმ მილებისა, რომელთა მსგავსი შინაური კურდღლის ფეხში ვნახეთ და რომელსაც არტერიები დავარქვით; ის დიდრონი მილები კი, რომლებშიაც შედის სისხლი კაპილიარულ მილებიდან, ვენების დასაწყისს წარმოადგენენ.

ერთს ხანს კიდევ დააკვირდით ბაყაყის თითს, მერმე თავი დაანებეთ და წარმოიდგინეთ, რომ რაც კი ბაყაყის თითში ნახეთ, ამ გვარი რამე შეგიძლიათ ნახოთ თქვენისავე სხეულის თითქმის ყოველ ადგილას, ყოველ ოთხ-კუთხედ დიუიმზე, ყოველ ოთხ-კუთხედ ხაზზედ, თუ კი, რასაკვირველია, შეგეძლება თქვენის სხეულის ეს ნაწილები მიკროსკოპის ქვეშ მოაქციოთ და ისე გაისინჯოთ. აქ მხოლოდ იმ განსხვავებას შეამჩნევდით, რომ სისხლის ბუშტები უფრო პატარანი და რგვალნი გვაქვს, ბეწვისებური მილები უფრო წვრილნი, მაგრამ ეს უკანასკნელნი უფრო ხშირათ. არიან მოთავსებულნი სხეულში. ბუშტებიც უფრო ჩქარა მირბი-მოარბიან. წინათ რომ მუსკულზე ელაპარაკობდით, აი, იმ მუსკულის ყოველი რბილი და გრძელი ბეწვი გამოხეულია წვრილ კაპილიარულის მილების ქსოვილში; ამ მილებში, ვიდრე ცოცხალი ვართ, განუწყვეტლივ გამალებულად მიმომდინარეობს სისხლი, რომლის წითელი ფერი წითელი ბუშტების ბრალია.

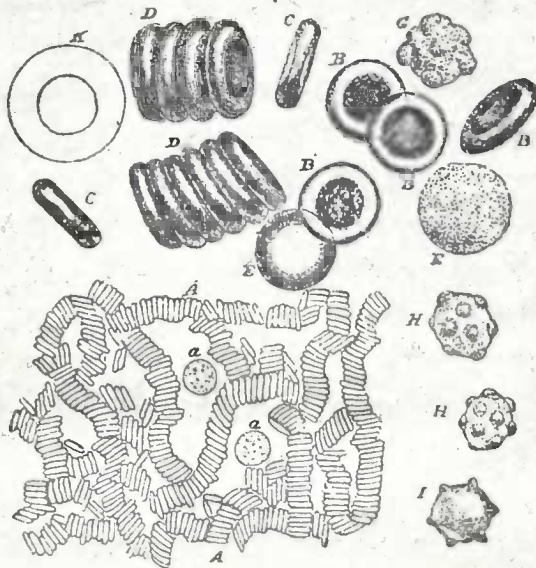
ჩვენის ხორცის ყოველ ნაწილს, თავისა და ზურგის ტვანს, ჩვენს კანსა, ძვალსა, ფილტვებსა, ყოველ ასოს, თითქმის ყოველს ნაწილს ჩვენის სხეულისას იმ წვრილ მილებით წითლის ფრის სითხე ჩაუდის და ამ სითხეში კი ცურავს სისხლის წითელი ბუშტები.

თითხედ რომ იჩხვლიტოთ, ნაჩხვლეტისაგან სისხლი გამოდინდება. ამ ნაირადვე გამოდინდება სისხლი თქვენის სხეუ-

ლის ყოველ ადგილისაგან, თუ კი იჩხვლეთ. ისე ხშირად არის მოთავსებული ეს ვიწრო მიწები სხეულში, რომ, სადაც არ უნდა იჩხვლიტოთ და რა წვრილიც უნდა იყოს ნევისი, უსათუოდ გაჩხვლეთ ან რამდენისამე წვრილ მილს, ან არტერიას, ან ვენას და ამ ნაჩხვლეთისაგან კი სისხლი დაიწყებს დენას.

22. რას წარმოადგენს სისხლი? სისხლი სითხეა და იგი წყალსავით მიმომდინარეობს. ხოლო სისხლი წყალზედ უფრო სქელია, სქელია კი ორის მიზეზის გამო. ერთი რომ წყალი, ე. ი. ნამდვილად სუფთა წყალი მხოლოდ ერთს ნივთიერებას შეიცავს. რაც უნდა გაბადიდებელი მიკროსკოპით დაინახოთ წყალი, მასში სხვას რასმე ვერაფერს შეამჩნევთ. წყალი მეტად გამჭვირვალეა და, რა სისქისაც უნდა იყოს წყალი, იგი მაინც გამჭვირვალეა. რა თხლად არ უნდა მოაქციოთ ორ მინას შუა სისხლი და გახედვა მოინდომოთ, დარწმუნდებით, რომ ეს თქვენთვის შეუძლებელია. **სისხლი ოდნავ-ღაა გამჭვირვალე.** მიკროსკოპით რას ხედავთ სისხლში? რამდენსამე **ჰატაკ-მ:ტაკ-რას და რგვალს სხეულს, ანუ სისხლის ბუშტებს:** (ნახატი 4, A.) კარგათ თუ დაუკვირდებით, შეამჩნევთ, რომ უმეტესი ნაწილი ამ ბუშტებისა **რგვალთა, როგორც B.** ზოგან კი ამ ბუშტებს, როგორც C-ს, ისეთი სახე, ფორმა აქვთ. აქ დახატულია სისხლის ორი ბუშტი, როცა მათ სიბტყეებზე კი არა, სივანით ფუცქერით. ამისთანა ფორმა აქვთ აქ ამ ბუშტებს იმიტომ, რომ იმათ მართლა აქვთ გვერდები ჩაქყლეტილი. ერთს ბუშტს თუ უცქერით, ის მოყვითანო ფერის გეჩვენებათ; თუ ბევრს ბუშტებს უცქერით ერთათ, მაშინ ისინი წითელის ფერისა არიან. აბა წარმოადგინეთ, რა მცირე ტანისა უნდა იყოს ეს ბუშტები, თუ კი ერთის დიუსმის სიგრძეზე სამი ათასი იმათთანა ბუშტი მოთავსდება, ჩაეწყობა. სისხლის სიწითლე ამ ბუშტების ბრალია. ერთს ბუშტს რომ დააკვირდეთ, ის ოდნავ თუა წითელი, უფრო კი მოყვითანოა. ერთს ქიქა წყალში რომ ერთი წვეთი სისხლი ჩაასხათ, წყალი წითელ ფერს კი არ მიიღებს, მას მოყვითანო ფერი გადაჰკრავს. ასე მცირეთ გააწით-

ლებს ხოლმე ერთი წვეთი სისხლი ერთს კიკა წყალს. აგრეთ-
ვეა მოყვითანო და არა მოწითლო ფერისა მაყვლის წვენი,
თუ მისი სისქე მეტად თხელია.

ნახ. 4. სისხლის წითელი და თეთრი ბუშტები, გადიდებულიათ ნაჩვენებნი. **A** ოდნავ გადიდებულნი, წითელი ბუშტები რიგ-რიგათ არიან ჩაწყობილ-
ნი, ისე, ვით მოჭრილი ფული. **ა** ორი თეთრი ბუშტია. **B**. სისხლის წი-
თელი ბუშტები, წინიდან თუ შევხედავთ; **C**. იგივე ბუშტები, როცა გვერ-
დით ვუცქერით. **D**. იგივე ბუშტები ძალზე გადიდებულნი. **E**. წითელი
ბუშტი გაბერილი და მომრგვალებული, რადგან წყლით გაიჟღენთა. **F**.
თეთრი გადიდებული ბუშტი. **G**. ამგვარივე თეთრი ბუშტი, ხოლო
კანზე ხორკლები აქვს. **K**. ამნაირივე თეთრი ბუშტი, რომელსაც ძმარის
სიმჟავეში ჩადებულს გული ემჩნევა, **H**. სისხლის წითელი ბუშტი დანაო-
კებულია და ყოველი მხრით ხორკლი ამჩნევა. **I**. ამნაირივე ბუშტი, რო-
მელსაც ხორკლები მხოლოდ გვერდებზე აქვს.

წითელი ბუტები მაგარი კი არა, ნაზი და რბილნი არიან
და ადვილად იმჩხვრევიან. ბუშტები წითელის ბადაგის პატარა-
პატარა წინწყლებს უფრო ჰგვანან. თუმცა ასე სუსტნი არიან
ბუშტები, მაგრამ სხეულში კი დიდს სიმძიმეს უძლებენ ხოლმე.

წითელ ბუშტებს გარდა შეგიძლიათ დაინახოთ კიდევ სხვა პატარ-პატარა ბუშტები; ეს უკანასკნელნი წითელ ბუშტებზედ უდადესი არიან; ისინი ფერ-მკრთალნი, უფერულნი არიან, თუმცა შტეული გვერდებზე, მაგრამ ისინი ბურთისაჲთ არიან რგვალნი (ნახატი 4. a, B, C). ხშირად ეს ბუშტები ბურთის სახისანი არიან, მაგრამ საგულისხმიეროა ის, რომ მათ თვისი სახისა, ფორმის შეცვლა შეუძლიათ. ვსთქვათ, და-აქტერდით რგვალს რასმე, რომელიც ისე პატარაა, რომ იმისთანა ერთის დიუმის სიგრძეზე ორიათას ხუთასი მოთავსდება; უცქერით და ამჩნევთ, რომ ეს რგვალი რამ თან-და-თან სამკუთხედათ, მერმე ოთხ-კუთხედათ იქცევა, შემდეგ მსხლის სახეს იღებს და ბოლოს ისევ ბურთისაჲთ რგვალი შეიქნება. ყოველი ეს თქვენის თვალის წინ თავისთავად ჰხდება, და ნუთუ ამას ფრიად საგულისხმოთ არ მიიჩნევთ? სწორედ ამ გვარადვე იცვლის ფორმას ის რგვალიც რამ, სისხლში რომ არის მოთავსებული, თუ კი მას ერთს წვეთს სისხლში მიკროსკოპით დააქტერდებით. აი, ამ რგვალ ბუშტებს სისხლისას ჰქვიათ **სისხლის თეთრი ბუშტები**. ამ უკანასკნელებზედ და მათ საკვირველ მოძრაობაზედ კიდევ ბევრს რასმე გავიგებთ ქვევით.

23. წითელ და თეთრს ბუშტებს გარდა სისხლში არა მოიპოვება ისეთი რამ, რის დანახვაც მიკროსკოპში შეგეძლოთ. ხოლო სისხლში არის კი ისეთი რამ, ურომლისოდაც სისხლი წყალზედ სქელი როდი იქნებოდა.

ნეტავ თუ დასწრებიხართ ღორისა ანუ ცხვრის დაკვლას? თუ ამისათვის გიყურებიან, უეჭველია, შეამჩნევდით, რომ სისხლი წყალსაჲთ გადმოდის სისხლის სადენ მილებისაგან და მიწაზედ იღვრება; ცოტა ხნის შემდეგ კი სისხლი ცოტათი გამაგრდება, ასე რომ მისი დაწყვეტა და დამხერვეა შეგიძლიათ. საზოგადოთ ასეა, გამოადინეს თუ არა სისხლი ცოტახალი სხეულისაგან, ცოტა ხნის შემდეგ უსათუოდ გამაგრდება. სისხლის ასეთს გამაგრებას ჰქვია **სისხლის შედედება**, და-
კვეთა.

რა შედეგებს ხოლმე სისხლსა? ვსთქვათ, რომ ლორის სისხლი ჰირდაპირვე რაიმე ქურჭელში ჩაუშვით და სისხლს, ვიდრე ეს სითხეს წარმოადგენს, ჩხირებრთ ფრთხილად ბერტყა დაუწყეთ: უეჭველია, იფიქრებთ, რომ სისხლი აი, ახლავე დაიწყებს შედეგებს, შესქელებას და იმისი ბერტყა გავაძნელდებათ. მაგრამ მოლოდინი არ გიმართლდებათ. სისხლი სულაც არ შედეგდება, სანამ კი ჰბერტყთ. **განუწყვეტელი ბერტყა სისხლის შედეგებს უშლის ხელს.** ახლა, აბა, ამოიღეთ ჩხირები? კარგათ ამჩნევთ, რომ ჩხირებს დახვევია მოწითალო ფერის რბილი და მწებავი ნივთიერება. თუ წყალში გაავლეთ, ეს ნივთიერება წითელ ფერს დაჰკარგავს, იგი თეთრი, რბილი, მწებავი და ბეწვისებურია და ჩხირებზედ ათასნაირად შემოხვეული არის. ამ ნივთიერებას შეადგენს ბევრსაგან ბევრი წვრილი, ნაზა და რბილი ბეწვი ანუ ფიბრა და მას ფაბრიანი ეწოდება.

ამითი დარწმუნდით, რომ სისხლისაგან ამოიღეთ ფაბრიანი ბერტყის დროს და სისხლიც ამიტომ აღარ შედეგდება.

მიწაზედ დაღვრილისა ან ქურჭელში დაუბერტყავად ჩასხმული სისხლის სულ მცირე ნაწილი რომ კარგა ხანს ჰრეცხოთ, დარწმუნდებით, რომ ამ ნაწილს სისხლისას წითელი ფერი გასცილდება და თეთრი ბეწვისებური ნივთიერება-ლა დაგრჩებათ. ეს თეთრი ბეწვისებური ნივთიერება წარმოადგენს ფიბრინს და სრულებით ჰგავს იმ ფაბრინს, რაიცა ჩხირებით ამოიღეთ სისხლის გაბერტყვით.

თუ სიფრთხილით ჩაასხამთ სისხლს ქურჭელში და არც ააქყან ჰყარებთ, სისხლი შედეგდება, სისხლი ნამდვილ ბადაგს დაემსგავსება. ქურჭელი რომ წამოაპირქვაოთ, დაკვეთილი სისხლი იქილგან გადმოვარდება, თვის სახეს არ დაკარგავს და მთრთოლდარე ბადაგის მსგავსი რამ იქნება, გარეგანი ფორმა კი ამ ბადაგს ისეთი ექნება, რანაირიც იყო შიგნითა სახე ქურჭლისა.

რამდენიმე საათის, ან ერთის დღის განმავლობაში რომ ქურჭელში დასტოვოთ სისხლი, ქურჭელში ვერ ნახავთ ვეებე-

რთელა ბადაგს. ამის მაგიერად, დავინახავთ მცირე ბადაგს, ხოლო უფრო გამაგრებულს კი; ბადაგს ან თავზე ექნება მოყენებული ოღნავ მოყვითანო ფერის სითხე, ან ამ სითხეში იქნებ ბადაგი ატივტივებული. ამ მცირე, ხოლო მაგარს ბადაგს, რომელიც ერთის დღის შემდეგ კიდევ უფრო გამაგრდებოდა, შეგვიძლია ვუწოდოთ ნაკვეთი, ღიაფერის სითხეს კი, რომელშიაც ეს ნაკვეთი დატივტივობდა, შრატა, სისხლის ნაწრეტი დავარქვათ.

აი, რა ჰხდება აქა. გამოუშვებენ თუ არა სისხლს ცხოველისაგან, სისხლში მაშინვე თავს იჩენს ერთი რამ, რაიც წინათ არ იყო. ეს ერთი რამ არის ფიბრინი; მთელს სისხლში თავს იჩენს ფიბრინის პატარ-პატარა და ნაზი ბეწვები და ბადესავით მოედება სისხლსა. ამიტომ მთელი სისხლი პატარ-პატარა უჯრებად დაიყოფება. ეს უჯრები მოთავსებულია ბადის კილოებში, მაყურებებში, ამის გამო სისხლი ბადაგის მსგავსი შეიქნება. ამავე დროს ფიბრინის თვითეული ბეწვი თავის ჩენისათანივე მოკუმას იწყებს, ამიტომ კილოებში მოქცეულ სისხლს დაეჭირება გარშემო, სისხლი კი ცდილობს ამ კილოებს თავი დააღწიოს. კილოებში მხოლოდ ბუშტები დარჩებიან, დანარჩენი სისხლი კი ზევით და გვერდებზე მოექცევა ნაკვეთის. ეს იმ ხანამდე გაგრძელდება, ვიდრე ნაკვეთში, გარდა ბუშტებისა, არაფერი აღარ დარჩება, სისხლი კი გამოიწურება ნაკვეთისაგან და მაშინ არის, რომ სისხლს ნაწრეტი ანუ შრატე ჰქვია. მაშასადამე, შრატე წარმოადგენს სისხლს, რომელსაც შედედების გამო ბუშტები აქვს მოცადებული.

მე მგონია, რომ თქვენ ახლა კითხვა დაგებადათ: თუ ასე კი სისხლი გამოშვების უმაღლვე შედეგებას იწყებს, რაღა მიზეზია, რომ იგი სხეულშიაც აღარ შედედდება ხოლმე? რატომ არის, რომ სისხლი სხეულში მუდამ სითხეს წარმოადგენს? ძნელია ამ კითხვის პასუხის მიცემა. გამოუშვებენ თუ არა სისხლს, ის მაშინვე გაცივდება. მაგრამ სისხლი იმიტომ კი არ შედედდება და გასქელდება, რომ ის გაცივდა—ასე ბადაგს მოუღის ხოლმე, გამოშვების შემდეგ რომ თბილათ შეინახოთ სისხლი და არც

გააცივოთ, ის მაინც შედედდება უფრო მალე კიდეც, და თუ ცივ ადგილას შეინახეთ სისხლი, ის აღარ შედედდება. ვერც იმას ჩავთვლით სისხლის შედედების მიზეზად, რომ გამოშვებული სისხლი უმოძრაოდ არის და სისხლის სადენ მილებში აღარ მჩქეფარებს. არც იმიტომ შედედდება სისხლი ხოლმე, რომ მას ჰაერი მოხვდა. ნამდვილათ არ ვიცით მიზეზი სისხლის შედედებისა; შემდეგ კიდეც ბევრი რამ უნდა გაიგოთ შესახებ სისხლის შედედებისა. ახლა ის-ღა შემიძლია გითხრათ, რომ ვიდრე სხეულშია სისხლი, მანამდის მასზედ რაღაც მოქმედობს და ეს რაღაც უშლის, რომ სისხლი შედედდეს. ხანდისხან თვით სხეულშიაც კი შედედდება სისხლი და ნაკვეთებით გამოაფესებს სისხლის სადენ მილებს—ეს კი ფრიალ საზიანო ავადმყოფობას წარმოადგენს.

24. ჩვენ გავიგეთ, რომ სისხლი წყალზედ უფრო სქელია, იმიტომ რომ შეიცავს სისხლის მაგარ ბუშტებს და ფიბრინს. თვით შრატიც კი, ესე იგი სისხლი, რომელსაც გამოშორებული აქვს ფიბრინი და ბუშტები, უსქესია წყალზედ.

ერთი კოკა წყალი რომ აადუღოთ, ის სრულებით ორთქლად წავა და არც არაფერი არ დაგრჩებათ. მაგრამ ერთი კოკა სისხლის შრატი რომ აგედუღებინათ, ბევრს რასმე საგულისხმიეროს ნახავდით.

ერთი ის არის საკვირველი, რომ მთელი სისხლის ორთქლად გარდაქმნა შეუძლებელია. ვიდრე მდულარე წყლის ტემპერატურამდე გაათბობდით, შრატი სრულებით გასქლდებოდა, ის შრატი, რომელიც წინათ წყალისებურ, მაგრამ მწებავ სითხეს კი წარმოადგენდა. ხომ იცით, რითი განსხვავდება უმი და მოხარშული კვერცხი. უმის კვერცხის ცილა თუმცა მწებავია, მაგრამ მაინც სითხეს წარმოადგენს, დანით ამ ცილის გაჭრა შეუძლებელია. პირიქით, მოხარშულის კვერცხის ცილა მაგარი და ამისი ნაკუწ-ნაკუწათ დაჭრა ადვილი საქმეა. ხარშვის დროს ცილა გამაგრდა. აი, ამ მხრით სისხლის შრატი სრულებით წაავსებს კვერცხის ცილას. მართლაც, კვერცხის ცილაცა და სისხლის შრატიც შეიცავენ ერთსა და იმავე ნივთიერებას,

რასაც ცილა ანუ ალბუმინი ეწოდება. ამ ნივთიერებას ის თვისება აქვს, რომ იგი შედედდება ანუ გამაგრდება, თუ კი მდულარე წყლის ტემპერატურამდე გაათბობენ. სისხლის შრატის და კვერცხის ცილაც ცოტათი მაინც ნამიანი არიან მაშინაც კი, როდესაც შედედებული ანუ შესქელებული არიან—ნამიანი არიან კი იმიტომ, რომ ბევრ წყალს შეიცავენ. დიდის სიფრთხილით შესაძლოა ამ ორი ნივთიერების გაშრობა და გახმობა, ამ დროს ორივე ნივთიერება გარდიქმნება გამჭვირვალე რქასავით მაგარ ნივთიერებათ. ორივე ნივთიერება, გამომშრალი თუა, კარგათ იწვის. მაშასადამე, შრატი და ცილა ისეთი ნივთიერება ყოფილან, რომელთ შესძლებიათ მოქანგება. წვის დროს ეს ორი ნივთიერება გარდიქმნება ნახშირ-მჟავით, წყლათა და ამმიაკად. ამმიაკს სუნით იცნობთ, გამშრალი სისხლის დაწვისას. როცა ვამბობ, რომ ცილა წვის დროს ნახშირ-მჟავედ, წყლათა და ამმიაკად გარდიქმნებათქო, ამითი თქვენ მიმხვდარი ხართ (რადგან ქიმიიდან იცით), რომ ცვლა ნახშირ-მბადს შეიცავს, ისე ნახშირ მჟავედ ვერ გარდიქცეოდა, წყალ-მბადსაც, რათა წყლად გარდიქმნეს, და აზოტსაც, რათა ამმიაკად გარდიქმნეს. შეიძლება ცილას ჟანგ-მბადი არა ჰქონდეს, რადგან, როგორც იცით, საჭიროა ჟანგ-მბადი ჰაერისაგან შეუძლია მიიღოს, მაგრამ ცოტა ჟანგ-მბადს მაინც შეიცავს ცილა. ამნაირად, ცილა ანუ ალბუმინი შეიძლება მოჟანგდეს, ანუ დააწვეს და შემდგარაა აზოტისა, ნახშირ-მბადისა, წყალ-მბადისა და ჟანგ-მბადისაგან. ძლიერ საჭიროა ეს დაიმახსოვროთ. ახლა აღარ ვიტყვი, თუ რამდენი ნაწილია ამ ნივთიერებათა ცილში. ცილი ფრიად რთულ ნივთიერებას წარმოადგენს და საკვირველადაც არის შედგენილ-შეზავებული. ცილა უფრო რთულია, ვიდრე ერთი რომელიმე იმ ნივთიერებათაგანი, რომლებიც შეისწავლეთ ქიმიის დაწყებითი სახელმძღვანელოში. აი ამისთანა ცილა, გახსნილი მომეტებულს წყალში, შეადგენს სისხლის შრატს.

თქვენთვის არა მითქვამს რა იმის შესახებ, თუ რისაგან არის შემდგარი ფიბრინი. ფიბრინიც, ცილასავეთ, შესდგება

აზოტისა, ნახშირ-მზადისა, წყალ-მზადისა და ჟანგ-მზადისაგან. ფიბრინი იგივე ცილა როდია, თუმცა კი ამ უკანასკნელს ძლიერ წაავას. არის კიდევ ამ ორი ნივთიერების ახლო ნათესავი ნივთიერება; ეს უკანასკნელიც შეიცავს აზოტსა, ნახშირ-მზადსა, წყალ-მზადსა და ჟანგ-მზადსა და მომეტებულის წყლით შეზავებული მუსკულებს შეადგენს. ამ ნივთიერებათ მსგავს ნივთიერებისაგან შემდგარია სისხლის წითელი ბუშტები; ეს ნივთიერება მთელ სხეულში ყოველგან მოიპოვება.—ყველა ეს ნივთიერებანი ცილასთან დაკავშირებულნი არიან და ყოველივე მათგანი შესდგება აზოტისა, ნახშირ-მზადისა, წყალ-მზადისა და ჟანგ-მზადისაგან; ყველა ეს ნივთიერებანი იწვიან და წვის ღროს გარდიქმნიებიან ნახშირ-მჟავედ, წყალად და ამჟიკად. ყველა ამ ნივთიერებათ ერთი სახელი ეწოდებათ—**პროტეინა ანუ ცილა.**

25. ცხადია, სისხლი წყალზედ უფრო სქელი იმით, რომ არის, რომ ბუშტები, ფიბრინი და შრავი შემდგარი აქვს პროტეინებისაგან. პროტეინებს გარდა კიდევ ბევრს რასმე შეიცავს სისხლი. მაგრამ მე აღარ მსურს შეგაწუხოთ იმ ნივთიერებათა ჩამოთვლით, რომელთა რაოდენობა მესამედ კოკა სისხლში რამდენიმე მისხალი-ლა თუ იქნება. ის კია, რომ შემდგისათვის გაიგებთ, რომ ეს ნივთიერებანი, თუმცა მათი რაოდენობა მცირეა, მაინც დიდის მნიშვნელობისი არიან—ბევრს მცირეს დიდი მნიშვნელობა აქვს ხალმე ბუნებაში.

ხოლო გთხოვთ შემდეგი უეჭველათ დაიმახსოვროთ. გამხმარი სისხლი რომ დასწვათ, დარწმუნდებით, რომ პროტეინები დაიწვიან სრულებით (აგრეთვე ის ნივთიერებანიც, რომელთა რაოდენობა მეტად მცირეა სისხლში და რომლებზედაც ეს-ეს იყო ვბაასობდით), თვითონ სისხლი კი სრულებით არას გზით არ დაიწვის. რაც უნდა ეცადოთ, მაინც დაგრჩებათ ცოტა რამ, რასაც ქიმიისი ნაცნაჲს უწოდებდით; ეს დარჩენილი ნაცარი რომ ამოიკვლიოთ, ნახავთ, რომ მას ბევრა ელემენტი შეადგენს: გოგირდი, ფოსფორი, ქლორი, კალი-ქვი, ნატრი, კარი-

ქვა (კალცი) და რკინა. ამათ შორის რკინას უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს და მასი რადონობაც უმეტესია.

ახლა ხომ ხედავთ, რომ სისხლი ფრიად საკვირველ სითხეს წარმოადგენს: საკვირველია იგი იმიტომ, რომ შემდგარია წითელ ბუშტებისაგან და უფერო სისხლისაგან; საკვირველია ფიბრინით და იმითი, რომ შედედდება ხოლმე; საკვირველია ბევრნაირ ნივთიერებით, პროტეინი იქნება იგი თუ ლითონი; საკვირველი სითხეა აგრეთვე სისხლი ბუშტებისა და შრატის სხვა თვისებათა მეოხებითაც.

არც გასაკვირველია, რომ სისხლი ასე რთულია, რადგან სისხლი სხეულისათვის წარმოადგენს ვეებერთელა სავაჭრო მოედანს, სადაც შეიძლება სცილვა-გასყიდვა სხეულის ყველა საჭირო ნივთიერებათა — მუსკულებისა, ტენისა, კანისა, ფილტვებისა, ღვიძლისა და თირკმელების საჭირო ნივთიერებანი სულ სისხლში მოიპოვება. რაც სჭირია მუსკულს, სისხლისაგან ყიდულობს; ნასყიდს გადააკეთებს და მერმე ისევ სისხლსავე მიჰყიდის. ამ გვარადვე იქცევა ყოველი ასო, სხეულის ყოველი ნაწევარი. სანამ სიცოცხლე ღვივის და ცხოველს სული უდგას, მანამდის მარადის და განუწყვეტლივ ეს სცილვა-გასყიდვა გაჩაღებულია, აზიტომაც სისხლიც მიუდამ მოძრაობაში არის; თვისს მიმოქცევის დროს სისხლი თვითეულ ნაწევარს საჭირო ნივთიერებას მიუტანს და უვარგისს, რაც საჭირო არ არის, თან წამოიღებს. სისხლმა რომ მოძრაობა შეაჩეროს, ბაზარიც დაიხურება, სცილვა-გასყიდვა მოისპობა და ასოებიც მოკვდებიან; მოკვდებიან იმიტომ, რომ საჭირო ნივთიერებათ მოკლებულნი იქმნებიან; და, რაიც მათთვის საჭირო სრულებით არ არის, ის კი გაღამეტი ექნებათ.

ახლა საჭიროა გავიგოთ, რა ამოძრავებს სისხლს განუწყვეტელად, შეუჩერებლად.

§ V. რა ნაირათ მიმოიქცევის ხოლმე სისხლი.

26. შინაური კურდღლის ფეხს რომ ვშინჯავდით, მაშინ გავიგეთ, რომ სხეულში ორ გვარი სისხლის სადენი მიღებია: ერთია არტერიები, რომლებშიაც, თუ ცხოველი მკვდარია, სისხლი ან ცოტა ან სრულებითაც არ მოიპოვება; არტერიებს მაგარი და სქელი კედლები აქვთ; მეორეა ვენები, რომელნიც სისხლით აღვსილნი არიან და კედლებიც თხელი და სუბუქი აქვთ. არტერია რომ გადასჭრათ, პირი ღია დაჩნდება და არ დაიფუკება; ვენა კი დაიფუკება და გაპრტყელდება. თუ დიდია არტერია, მისი კედლები უფრო მაგარია, და ამ შემთხვევაში თვალსაჩინოა განსხვავება არტერიასა და ვენას შორის.

ბაყაყის ფეხზე კაპილარული მილები შეისწავლეთ, გაიგეთ, რომ ეს მილები მეტად თხელ და რბილ კედლიანები არიან; ხშირად ეს მილები ქსოვილს წარმოადგენენ, სადაც დაბოლოვდებიან ხოლმე პატარა არტერიები და საიდანაც იღებენ დასაწყისს პატარა ვენები.

უკვე გითხარით, რომ მთელს თქვენს სხეულში, ყოველ ნაწილში არის კაპილარულ მილებისაგან შემდგარი ქსოვილი, ბაყაყის ფეხში რომ ვნახეთ, სწორეთ იმის მსგავსი; ეს ქსოვილი თვალთ უხილავია, მიკროსკოპში-კი ამოჩნდება. სხეულის ყოველი არტერია უსათუოდ კაპილარით დაბოლოვდება, ხოლო ვენები ამ კაპილარებიდან მიიღებს დასაწყისს! ნება მომეცით განმეორებით გითხრათ, რომ, გარდა ერთის, თუ ორის ნაწილსა, სხეულს არც ერთი ისეთი ნაწილი არ მოეპოვება, სადაც მიკროსკოპის ქვეშ არ გამოჩნდეს პატარა არტერია ბევრ-ტოტებიანი, კაპილარული მილების ქსოვილში ჩანთქმული, და ამ ქსოვილიდგან ყოველთვის დასაწყისს მიიღებს ხოლმე ესა თუ ის პატარა ვენა.

ზოგან ქსოვილი ფრიად სქლათ დახვეულია, ამიტომ კაპილარული მილები მჭიდროთ არიან მოთავსებული. იმაზე

უფრო მკიდროთ, ვიდრე ეს ბაყაყის ფეხში არის. ზოგჯერ კი ქსოვილი თხლათ არის, ამიტომაც აქ კაპილიარული მილები ერთმანეთს დაშორებულნი არიან. ამ განსხვავების მიუხედავად, სხეულის ყოველ ნაწილში უსათუოდ მოიპოვება კაპილიარული მილი, არტერია და ვენა.

წარმოვიდგინოთ, რომ თქვენ სისხლის წითელი პატარა, შეუმჩნეველი ბუშტი ხართ და მოთავსებულნი ხართ დაკლული ცხოველის სისხლის სადენ ცილიერ მილებში; ესთქვით, რომ თქვენ კაპილიარულ მილების ვიწრო გასავლელში მოხვდით, მაგალ., მკლავის ორთავიან მუსკულის კაპილიარებში; ესთქვით, რომ თქვენ იქ სიარული შეგიძლიათ, შეგიძლიათ აგრეთვე თქვენს გარეშემო ყველაფერს დააკვირდეთ და გამოიკვლიოთ. სადაც თქვენა ხართ, იქიდან ორის გზით შეიძლება მოგზაურობა. მივიღოთ, რომ იმ გზით გაემგზავრეთ, რომელსაც უკუქცევითი დავარქვით. ადგილის სიფიწროვის გამო თქვენ დიდის გაჭირვებით გაივლიდით კაპილიარული მილის ვიწრო გასავლელს, გზა-და-გზა მარჯენივ და მარცხნივ შეხვდებოდით ხვრელს სხვა, უფრო ვიწრო კაპილიარებისას. კაპილიარებს რომ გაივლით, შემდეგ გასავლელი გაფართოვდება, უფრო თავისუფლებას იგრძნობთ და, რაც ბევრს ხვრელს გაივლით, მით უფრო განიერი და მაღალი შეიქმნება გასავლელი გვირაბი. გვირაბის კედლები უფრო და უფრო სქელდება, სისქე და სიმაგრე ამ კედლებისა უტყუარათ გიჩვენებთ, რომ თქვენ უკვე არტერიაში ამოჰყავით თავი;—შიგნითა პირი არტერიისა მეტად სწორი და წყლტუა. გზა-და-გზა კიდევ სხვა გვირაბებს შეხვდებით. რაძენს წაიწევთ წინ, იმდენად გვირაბი უფრო და უფრო მკირდება, ვიწროვდება; გვირაბი ხან მკირება, ხან უდიდესი, და ხანაც იმოდენაა, რა სიდიდეც თითონ გვირაბს აქვს, ხანაც იმ სიდიდე გვირაბი შეგხვდებათ, რომ ძნელი დასაჯერებელია, ის თქვენს გვირაბს უერთდებოდეს. ამ დროს თქვენ ასე გეგონებათ, თითქოს ვიწრო გვერდითი გასავლისაგან ფართო აივანში შედით. უსათუოდ შეამჩნევდით, რომ შეუერთდება თუ არა ერთი გასავლელი მეორეს, მაშინვე გზა გაფართოვდება;

ეს სიფართოვე გზისა ერთ ღონეზეა მანამდის, ვიდრე სხვა ახალ გასასვლელში არ ამოყოფთ თავს. ცოტას ივლიდი თუ ბევრსა, რამდენიმე ხნის შემდეგ უეჭველად მოხვიდოდით იმ სიდიდე და იმ სიფართოვე გვირაბში, რომ თქვენ, პატარა ბუშტს, სრულებით აზრი დაგებნევოდათ. ამ გვირაბის შესახებ რომ გეკითხათ ვინმე მკოდნესთვის, გეტყოდათ, რომ ეს მკლავის უმთავრესი არტერიაა, ქვევით კიდევ გაივლიდით რამდენსამე დიდს ხვრელს და მერმე მოხვდებოდით ვრცელ ადგილში. ვერც კი მიხვდებოდით, რომ ეს ვრცელი ადგილი არტერიისავე ხვრელს წარმოადგენს. ამის შესახებაც გაიგებდით, რომ იგი ანატომია, უუდიდესი არტერიაა. ამის შემდეგ, ცოტა ქვევით, გულში ამოყოფდით თავს.

ახლა წამოვიდგინოთ, რომ თქვენ უკან დაბრუნდით, აორტიდან მკლავის უმთავრეს არტერიაში შეხვიდოდით, გაივლიდით ვიწრო გვირაბებს და კვლავ იქვე მიხვიდოდით, საიდანაც წამოხველით. ახლა ვსთქვათ, კაპილიარული მილის მეორე ბოლოსაკენ მოისურვებ წასვლა. უწინდებურადვე, ამ გზაზე შეხვდებოდით ფართო-ფართო გასასვლელებს. იმას კი უსათუოდ შეამჩნევთ, რომ გასასვლელებს, თუმცა შიგნითა პირი ისევ სწორი და წყლტუ აქვთ, მაგრამ კედლები კი ისე მაგარი და სქელი არა აქვთ. ამით მიხვდებოდით, რომ არტერიაში კი აღარა ხართ, უკვე ვენაში ხართ. ამ გზაზე ისეთს რასმე შეხვდებით, რაიც არტერიებში არ გინახავთ (გარდა იმ ადგილისა, რომელიც გულის ახლოა). ალაგ-ალაგ შეხვდებოდით ისეთს რასმე, რაც უფრო ჯიბეს, ანუ სასაათე ბუდეს მიემსგავსება. ამ ბუდისა, თუ ჯიბის პირი იმ მხრით არის გაღებული, საითკენაც თქვენ მიემგზავრებით. ამ ჯიბეებს უბე (ანუ აზლუდა) დავარქვათ; უბე თხელის გარსისა. ანუ კანისაა, ვიწრო ვენებში ხან ერთს უბეს შეხვდებოდით, მეტს არა, ხანაც ორსა და სამსაც. შეუამჩნევლად არ დაგრჩებოდათ ის გარემოებაც, რომ იმ ადგილას, სადაც უბეა, ერთი ვენა მეორეს უერთდება.

გარდა ამისა სხვა არაფრით განირჩევა ვენებში მოგზაურობა არტერიებში მოგზაურობისაგან; ბოლოს მიაღწევდით იმ

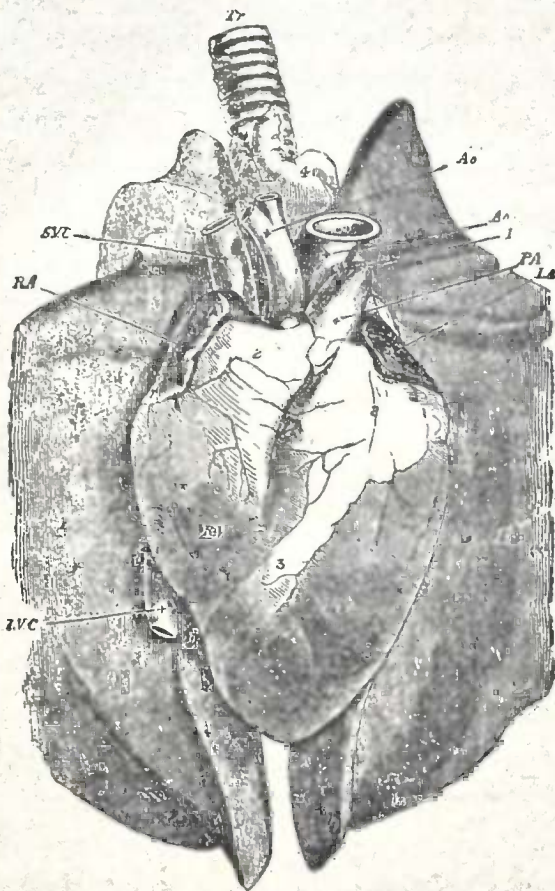
ვენამდე, რომელსაც ღრუ გენა ეწოდება (რადგან აორტა მხოლოდ ერთად-ერთია, ვენა კი ორი, ამიტომ ამ ვენას ეწოდება ზედა ღრუ გენა) და შემდეგ გულში შეხვიდლოდით. ამ წაირად, კაპილიარულ მილიდან რომ გაემგზავრებით (თქვენ მკლავის კაპილიარულ მილიდან დაიწყეთ მოგზაურობა, შეგეძლოთ გამგზავრებულიყავით სხვა კაპილიარულ მილიდანაც), ბოლოს უსათუოდ გულში ამოჰყოფთ თავსა, სულ ერთია, არტერიებს გაივლით პირველათ, თუ ვენებს.

ვინემ ქვევით წაეიდოდეთ, საჭიროა გულის შესახებ ზოგი რამ გავიგოთ.

27. საყასბოში მიიზბინეთ და მოითხოვეთ ცხვრის შიგნეულობა. საყასბოში ერთი ცხვრის შიგნეულობა მინც იქნება დამზადებული და იქვე ჩამოკიდებული. ვიდრე ყასაბი ჩამოიღებდეს, კარგათ დააკვირდით ამ გულს. კავი, რომელზედაც არის ჩამოკიდებული ეს გული, სასუნთქველ ყელში არი გაყრილი. კარგათ ხედაეთ, რომ ცხვრის ყელი, შინაური კურდღლის ყელსავით, შემდგარია ხრტილიან რგოლებისაგან; ეს რგოლები მხოლოდ უფრო დიდრონი არიან. ყელის ქვემოდან არის ღრუბლის მსგავსი ფილტვები; ფილტვების შუა არის გული, რომელსაც გარე შეიძლება თხელი გარსი ჰქონდეს გადაფარებული და ამიტომ კარგათ არა სჩანდეს. გულთანა და ფილტვებთან ერთათ არის ვეებერთელა ღვიძლი. სახლში რომ მოიტანოთ ეს შიგნეულობა, ღვიძლი ამოსკერით, ამოსკერით აგრეთვე გარსი (ამ გარსს გულის პერანგი ანუ პერიკარდი ჰქვია), რაც გულზედ არის გადაფარებული, და ფილტვები გულთანათ დასდეთ მაგიდაზე. აქ დაინახავთ სწორეთ ამის მსგავს, რაიც მე-ნ ნახატზეა დახატული. თავისავე მკერდში რომ ჩაგეხედათ და შეგეხედათ გულისა და ფილტვებისათვის, შეამჩნევდით, რომ მათი აგებულება დიდით არაფრით განსხვავდება აქ დახატულისაგან.

ახლა გულს რომ შინჯვა დაუწყოთ—უნდა გაშინჯოთ კი, თუ გსურთ ფიზიოლოგია ისწავლოთ,—ადვილათ შეამჩნევთ, რომ გულს აქვს ორი მოყვითანო ფერის მილი, რომელნიც

ნახატზე A. და A'0' არის აღნიშნული. შეიძლება ყასაბმა ეს მიღები იმ ადგილას არ გადასჭრა, სადაც ნახატზე გადა-

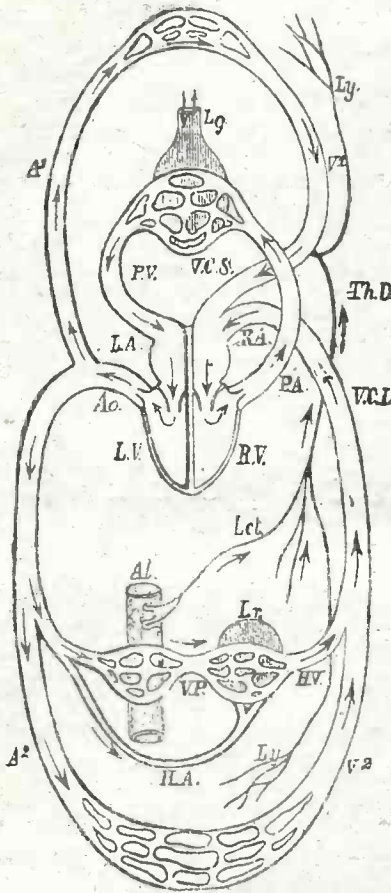
ნახ. 5. ცხერის გული, ცალკე ფილტვებიანათ ამოღებული. გულის პერანგია მხოლოდ გაჭრილი. RA. მარჯვენა წინა-გულის ყურწი; LA. მარცხენა წინა-გულის ყურწი; RV. მარჯვენა უკანა გული; LV. მარცხენა უკანა-გული. SVC. ზევითი ღრუ ვენა. IVC. ქვედა ღრუ ვენა PA. ფილტვების არტერია; Ao. აორტა; A'0'. უსახელო ტოტი აორტისა, რომელიც განიყოფება ხოლმე ორ არტერიათ: კინკიბისა და კისრის არტერიათ, L. ფილტვები; Tr. სასუნთქავი ყია; 1. მთლიანი ნასკვი, რომელიც იმის ნაშთაა, რომ იქ ოდესღაც ფილტვების არტერია აორტას უერთდებოდა. 2. ცხიმი (სიმსუქნე), უკანა-გულების ძირში მოთავსებული ისე სკლათ, რომ უმეტესი ნაწილი წინა-გულებისა ამ ცხივით დამალულია. 3. ზოლი ცხიმისა, რომელიც საზღვრავს უკანა-გულებს. 4 ცხიმი სასუნთქავ ყიაზე.

კრილი, მაგრამ ამ მიღებს შინც ადვილათ იზოვით. კარგად ხედავთ, რომ ამ მიღებს პირი გაღებული აქვთ იქ, სადაც ვადაქრილნი არიან. A0 არის ანტრა, A'0 კი აორტის დიდი ტოტი, რომელიც მიმართება თავისა და კისრისაკენ; შეიძლება ეს ის ტოტი იყოს, რომელშიაც მოგზაურობდით თქვენ, სისხლის პატარა წითელ ბუშტად რომ წარმოიდგინეთ თავისი თავი A'0-ს რომ მავთული გაუყაროთ, შეგიძლიათ ეს მავთული გამოიღოთ, რაღას წარმოადგენს P A, რაც ასე ჰგავს აორტას, მაგრამ აორტასთან კი არავითარი კავშირი არა აქვს. აორტიდან მასში მავთულს ვერ გაატარებთ, ესეც არტერიას და მას ფაქტგებას ანტრაგა ეწოდება. შემდეგ უფრო მეტს ვიტყვით ამ უკანასკნელზე.

ახლა მოსძებნეთ ის მიღები, რომელნიც ნახატზე აღნიშნულია ამ ასოებით: U. C. S. და U. C. I. ამ მიღებსაც მალე იზოვით და გაიგებთ, თუ რატომ არიან ისინი დიდის მნიშვნელობისა. ესენი სხეულის უუდიდესი ვენებია. U. C. S. არის ზედა ღრუ გენა. ესენი რომ შეადგინოთ, ამისთვის შეერთებულია ყველა ვენები თავისა, კისრისა და ხელებისა; ეს ის ვენაა, რომელზედაც მოგზაურობდით ამ ცოტა ხნის წინად. U. C. I. არის ქვედა ღრუ გენა, რომლის შესადგენად ტანისა და ფეხების ყველა ვენებია შეერთებული. რადგან ეს ორი მილი ვენას წარმოადგენს, ამიტომ მათი კედელი სუსტი და თხელია და დაფუკულია. ამიტომ ამ მიღების პირი და გასავლელი საპოენელად ძნელია.

თუ პირი უბოვეთ, შემდეგ შეგიძლიათ გაბეროთ ეს გულები ზე შეატყობთ, რომ მათი კედელი შესამჩნევად მაგარია, თუმცა კი აორტის კედლებზე უფრო თხელია, იმდენად თხელი, რომ გამჭვირვალეც კია. ერთ-ერთს ამ მიღებთაგანს კალმის ტარი ან წვრილი ჯოხი რომ გაუყაროთ, დარწმუნდებით, რომ ამ მიღებს შუა გულში შეყავხართ. ცოტა სიფრთხილით თუ მოიქცევით, შეგიძლიათ ჯოხი შეუყიოთ U. C. I.-ს და ამ ჯოხის ბოლო კი U. C. S.-ში გამოატანს. როგორც ხედავთ, ორივე მილი ძირთან ახლო არიან გადაჭრალი.

28. აქ შევწყვიტოთ ცხერის გულის შესწავლა. ცოტა რასმე გეტყვიოთ გულის შესახებ მე-6 ნახატის საშუალებით.

ნახ. 6. დაახლოვებითი ნახატი გულისა და სისხლის სადენ მილე-
ბისა. ნაჩვენებია სისხლის მიმოქცევა იმ გვარათ, როცა უკანაგან ვუცქე-
რით. მაყურებელის მარცხენა მხარე უდრის მარცხენასავე მხარეს გულისას-
ნახატზე. LA. მარცხენა წინა გული; LV. მარცხენა უკანა-გული; Ao.
აორტა; A'. არტერიები, რომელნიც სხეულის ზედა ნაწილში იფანტებიან;
A2. არტერიები, რომელნიც სხეულის ქვედა ნაწილში მიდი-მოდიან. H.A.
ღვიძლის არტერია, რომელიც უზიდავს ხოლმე ღვიძლს სისხლს. V1.
სხეულის ზედა ნაწილის ვენები; V2. სხეულის ქვედა ნაწილის ვენები; VP.
კარის ვენა; H.V. ღვიძლის ვენა; V.C.I. ქვედა ღრუ ვენა; V.C.S. ზე-
და ღრუ ვენა; RA. მარჯვენა წინა-გული. RV. მარჯვენა უკანა-გული.
P.A. ფილტვების არტერია; Lg ფილტვები; P.V. ფილტვების ვენა; Lct.
რძის სადენი მილები; Ly. ლიმფის სადენი მილები; Th.D. მკერდში სა-
დენი. Al. საზრდოს მოსანელებელი მილი; Lr. ღვიძლი; ისარი მაჩვენებ-
ელია იმ მიმართულებისა, თუ საითკენ მიმდინარეობს სისხლი, ლიმფა და
მონელებული საზრდო. მილები, რომელთ მიმოქცევა არტერიის სისხლი,
მსხვილათ არიან დახატულნი; ხოლო წვრილ ხაზებით გამოხატულნი მილები
კი ვენებია.

ეს ნახატი დაახლოვებით გვიჩვენებს სრულს სისხლის შიმოქცევას. უნდა გახსოვდეთ კი, რომ ეს ნახატი მხოლოდ დაახლოვებითია და არა სრული სინამდვილე და სრული მსგავსება. ეს ნახატი არ გვიჩვენებს ნამდვილს აგებულებას და მოთავსებულებას სისხლის სადენ მილებისას; ეს ნახატი მხოლოდ ზოგადად გვიჩვენებს მათს მოთავსებულებას. ჩვენ რომ არც ხელი და არც ფეხი არა გვექონოდა, თავში და სხეულის ქვემო ბოლოზედ მხოლოდ რამდენიმე კაპილიარული მილი გვექონოდა, ამ შემთხვევაში აქ წარმოდგენილს ნახატს სისხლის სადენ სისტემასთან მეტი მსგავსება ექნებოდა.

ნახატის შუა ადგილი გულს უჭირავს. როგორც ხედავთ, გული გაყოფილია სწორისა და პირდაპირის კედლით ორად — მარჯვენა და მარცხენა ნახევრად. თვითეული ნახევარი შესდგება ორის სენაკისაგან: ერთია ზედა, მეორე ქვედა. ეს ორი სენაკი სავსებით არ არის ერთმანეთზე დაშორებული. გულს, მაშასადამე, ოთხი სენაკი, ოთხი განყოფილება აქვს — ორია ზედა სენაკი, რომლებიც აქ აღნიშნულია R. A. და L. A. ამათ მარჯვენა და მარცხენა წინა-გული ეწოდებათ: ორიც ქვედა R. V. და H. V. ამათ ეწოდებათ მარჯვენა და მარცხენა უკანა-გული. მარჯვენა წინა-გულს, R. A. შეყავხართ მარჯვენა უკანა გულში, როგორც მას ისარი გვაჩვენებს. ამ შესავალთან მარჯვენა უკანა-გულს უბე აქვს. მარცხენა წინა-გული, L. A. აგრეთვე უერთდება მარცხენა უკანა-გულს L. V. აქაც შესავალი დაკულია უბითა. დიდი გზა უნდა განვლოთ და დიდხედაც უნდა მოუაროთ, რომ მარჯვენა წინა-გულიდან ან უკანა-გულიდან მარცხენაში მოხვდეთ, როგორ-ღა შემოვივლით მთელს ნახატს? ვსთქვათ, ჩვენ დავიწყეთ მოგზაურობა იმ ორის მილისაგან, რომლებიც აღნიშნულნი არიან V. C. S და V. C. I. და რომლების კედლები ხაზებით არის წამოდგენილი. ეს ორთვე მილი შეერთებულია მარჯვენა წინა-გულთან. ეს მილებია ერთი ზედა ღრუ ვენა და მეორე ქვედა ღრუ ვენა. ეს მილები იყო, რომ ამ ცოტა ხნის წინად ცხვრის გულზედ შეისწავლეთ. მარჯვენა წინა-გულიდან ადვილად შეხვალთ

მარჯვენა უკანა-გულში, აქედგან კი, ისარს თუ მიყვებით, პირდაპირ შეხვალთ მილში, რომელიც P. A. არის აღნიშნული. ეს უკანასკნელი ფილტვების არტერიაა და მისი გარეთა ნაწილი უკვე ნახული გაქვთ ცხვრის გულზე. (ნახატი 5, P. A.). ფილტვების არტერია მაგიყვანთ ფილტვებამდე, მერმე განივლით ტოტებს, რომლებიც აქ ნაჩვენები არ არის, არტერიებს, რომელნიც უფრო წვრილმანდებიან, და ბოლოს მიაღწევთ ფილტვების კაპილიარულ მილებამდე. ამ უკანასკნელებს რომ ვაივლით, დიდის გაჭირვებითა და ვაგლახნით, მერმე ვენებში შეხვალთ და ივლით ვენებში, რომელნიც გზაში დიდდებიან, და ბოლოს (ისრებს კი უნდა მისდიოთ) შეხვალთ ერთ-ერთ იმ ოთხ დიდრონ ვენებთაგანში (დაახლოვებითი ნახატზე მხოლოდ ერთი მათგანია წარმოდგენილი), რომელიც შეგვიყვანთ მარცხენა წინა-გულში. მარცხენა წინა-გულიდან ერთი ნაბიჯი-ღაა მარცხენა უკანა-გულამდე. მარცხენა უკანა-გულიდან გზა მიდის, როგორც გვიჩვენებს ისარი, იმ მილამდე, რომელიც AO-თია აღნიშნული. ეს მილი წარმოადგენს აორტას და იგი უკვე ნახული გაქვთ ცხვრის გულზე. (ნახატი 5, AO.). ეს მილი აქ ორ ტოტად არის გაყოფილი, რასაკვირველია გასაადვილებლად, თორემ ზევეთაც მოვიხსენიეთ—და ეს არ უნდა დაივიწყოთ,—რომ ეს ასე ორად როდი იყოფა: მას ბევრისაგან ბევრი ტოტი, სხვა და სხვა სიდიდისა აქვს. ნახატი ისევ ისევ დავსტოვოთ, და ვთქვათ რომ A' მილში მივდივართ. ისრებს რომ მივყევთ, ვაივლით არტერიებს, რომელნიც წვრილმანდებიან, და მივალწევთ ან კანის ან მუსკულისა, ან ძვლისა და ან ტვინის კაპილიარულ მილებამდე, სხვილის ზედა ნაწილის რომელსამე ადგილამდე. კაპილიარულ მილებიდან შევალი ვენებში, რომელნიც ერთმანეთს უერთდებიან და უფრო მსხვილდებიან, და რომელნიც მიგვიყვანენ იმ ადგილს, საიდანაც გამოვედით, შეგვიყვანენ ზედა ღრუ ვენაში, V. C. S. მეორე გზით რომ წავიდეთ და A²-მილს გავყევთ, მაშინ ვაივლით სხეულის ქვედა ნაწილის კაპილიარულ მილებს და დავბრუნდებით ქვედა ღრუ ვენაში V. C. I., ზედა ღრუ ვენის

მაგიერად. მარჯვენა წინა-გულთან რომ გაემგზავროთ, რა გზითაც არ უნდა წახვიდეთ, ყოველ შემთხვევაში ისევე მარჯვენა წინა-გულში დაბრუნდებით; ამ მოგზაურობის დროს უსათუოდ გაივლით შექმდეს ადგილებს ამ რიგზე: მარჯვენა წინა-გულს, მარჯვენა უკანა-გულს, ფილტვების არტერიას, ფილტვების კაპილარულ ძალებს და გენებს, ფილტვების გენას, მარცხენა წინა-გულს, მარცხენა უკანა-გულს, ხორტას, არტერიებს, კაპილარულ ძალებს და გენებს სხეულის რომელიმე ნაწილისას და ბოლოს ღრუ გენას, ხორტას ან ზედას, ან ქვედას.

აი ეს არის შარა სისხლის მიმოქცევისა. ამას კიდევ უნდა დავძინოთ ზოგი რამ. ბევრს დანარჩენ ტოტებს შორის, რომელნიც აქ დაახლოვებით ნახატზე არ არის ნაჩვენები და რომელთაც აორტა სხეულის ქვედა ნაწილისაკენ აგზავნის, ორი ტოტია განსაკუთრებული ყურადღების ღირსი და ეს ორივე ტოტი ნახატზედაც არის ნაჩვენები.

ერთი ამ ტოტთაგანი დიდია, მას მიაქვს სისხლი მილთან, **A. h.**, რომელიც დაახლოვებით ნახატზე კუჭისა, ნაწლევებისა და შიგნეულების მაგიერია. ეს ტოტი, აორტის სხვა ტოტებისავეთ, განიყოფება პატარა არტერიებით, არტერიები კაპილარებით გარდიქმნიან, კაპილარები თავს მოიყრიან, შეერთდებიან, ვენებათ იქცევიან და ბოლოს ერთს დიდს ვენას შეადგენენ. ეს ვენა დაახლოვებითს ნახატზე აღნიშნულია ასოებით: **V. P.** ამ ვენას ეწოდება კარის ვენა. აქ შესანიშნავი ის არის, რომ ეს ვენა სხვა ვენებსაგეთ პირდაპირ არ შედის ღრუ ვენაში, იგი ჯერ ღვიძლში შედის, დაიყოფება პატარა ვენებათ და მერმე მთელს ღვიძლს მოედება კაპილარულ მილებათ. ეს კაპილარული მილები კვლავ შეერთდებიან, ვენებს შეადგენენ, ერთ დიდ ვენათ მოიყრიან თავს, ამ უკანასკნელ ღვიძლის გენა ეწოდება, **H. V.** ეს უკანასკნელი ვენა იმასვე ასრულებს, რაიცა უნდა შეესრულებინა კარის ვენას, პირველი ღრუ ვენას პირდაპირ შეუერთდება ხოლმე.

აორტის მეორე ტოტი, ზევით რომ მოვიხსენებთ, პირდაპირ შედის ღვიძლში. ამ ტოტს ღვიძლის არტერია ჰქვია, **H. A.**

ღვიძლში ეს არტერია ჯერ პატარა არტერიებაჲ, მერმე კაპილიარულ მილებათ გარდიქმნება; ეს კაპილიარული მილები შეუერთდებიან კაპილიარულ მილებს კარის ვენისას და ერთად შეადგენენ ერთს სისტემას, რომელიც წარმოშობს ხოლმე ღვიძლის ვენებს. ამ ნაირად, დიდი განსხვავებაა სისხლის წითელ ბუშტისათვის, რომელიც აორტას A^2 ქვედა ნაწილისაკენ გაემგზავრა, თუ რომელ მილში მოხდება იგი: იმ მილში, რომელიც სახლოს მოსანელლებელ შილისკენ მიიმართება, თუ იმ მილში, რომელიც მიდის ფეხისაკენ. უკანასკნელ შემთხვევაში, ის ბუშტი გაივლის რამდენსამე კაპილიარულს მილს, მაშინვე ღრუ ვენაში დაუბრუნდება და ღრუ ვენიდან კი გულში შევა. თუ საზრდოს მოსანელლებელ მილში მოხდა ის ბუშტი, იმ შემთხვევაში ის გაივლის კაპილიარულ მილებს და მერმე კარის ვენაში შევა. ამით საქმე არა თავდება. იმ ბუშტმა კელავუნდა გაიაროს მეორე რიგი კაპილიარულ მილებისა ღვიძლში და ხოლო მერმე ღვიძლის ვენის საშუალებით ღრუ ვენამდე მიაღწევს.

მაშასადამე, სრული მიმოქცევა სისხლისა ამ ნაირად ჰხდება: გულის მარჯვენა მხარე, ფილტვების არტერია, ფილტვების კაპილიარული მილები, ფილტვების ვენა, მარცხენა მხარე გულისა, აორტა, რომელისამე ადგილის კაპილიარული მილები, ხან ორი რიგი კაპილიარულ მილებისა, ხანაც ერთი, ღრუ ვენა და კელავ მარჯვენა მხარე გულისა. სისხლის პატარა ბუშტს არ შეუძლია გულის მარჯვენა მხრიდან მარცხენაში გადაიდეს ისე, თუ წინ-და-წინვე ფილტვების კაპილიარული მილები არ განვლო. გულის მარცხენა მხარედან მარჯვენაში ვერ გადმოვა, თუ არ განვლო კაპილიარული მილები სხეულის რომელისამე ნაწილისა, და თუ იმ გზით წავიდა ბუშტი, რომელსაც კუჭისაკენ მიყავნართ, იმ შემთხვევაში ერთის მაგიერად, ორი რიგი კაპილიარული მილებისა უნდა გაიაროს.

კარგათ ამჩნევთ, რომ სისხლის ორგვარი მიმოქცევა გვაქვს, გვაქვს აგრეთვე ორი გული, ერთად შეერთებული. გამოცდილება და ხელის სიმარჯვე რომ გქონოდათ, შეგეძლებოდათ

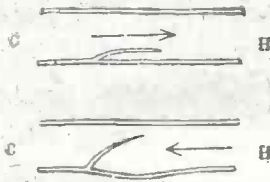
გული ორად გაგეყოთ და ერთმანერთისთვის დაგეშორებინათ. ამ შემთხვევაში გექნებოდით ორი გული. ერთი გული მიიღებდა სხეულის ყველა ვენებს, თვითონ კი ფილტვებს გაუგზავნიდა არტერიებს (ფილტვების არტერიის ტოტებს), მეორე გული კი მიიღებდა ფილტვების ყველა ვენებს, თვითონ კი მთელს სხეულს გაუგზავნიდა არტერიებს (აორტის ტოტებს). მაშინ სისხლის ორ გვარ მიმოქცევასაც მიიღებდით, ერთი მიმოქცევა ფილტვებით იქნებოდა, მეორე კი მთელის სხეულით, და ეს ორგვარი მიმოქცევა ერთად შეერთებულია. მართლაც და ხშირად ამბობენ ორ გვარს სისხლის მიმოქცევაზე; რადგან ფილტვები მთელ სხეულთან შედარებით მცირე ნაწილს წარმოადგენს, ამიტომ სისხლის ფილტვებით მიმოქცევას ჰქვია მცირე მიმოქცევა სისხლისა, ხოლო მთელის სხეულით კი — სისხლის დიდი მიმოქცევა.

29. სისხლის მიმოქცევა ისე ავიწყრეთ, რომ სისხლი ყოველთვის ერთის მიმართულებისაკენ მიდის, მარჯვენა გულიდან მარცხენასაკენ და არტერიებიდან ვენებში შედის იმ მხრით, რა მხრითაც ამას ისრები გვიჩვენებენ დაახლოვებით ნახატზე. სისხლის მიმოქცევა მართლაც მხოლოდ ამ რიგით ჰხდება, სხვა რიგი მიმოქცევა სისხლისა შეუძლებელია. **დასაბრალდა, რომ სისხლი მხოლოდ ამ გზით მიმოქცევის ხელშეწყობა? დასაბრალდა, რომ სასხლს სხვა გზით მიმოქცევა არ შეუძლია?**

ამის მიზეზი გულსა და ვენებშია საძებარი.

ვენებში სასხლს გაბიჯარულ ძალებიდან გულისაკენ შეუძლია მხოლოდ იმდინარეოს. რატომ არის, რომ სისხლი ვენებში თუ არ ამ გზით სხვა გზით გულიდან კაპილიარებისაკენ ვერ იმდინარებს? ხომ გახსოვთ, რომ ვენებს პატარა, ჯიბის მსგავსი უბეები აქვთ, ხან სათვითოოდ, ხანაც კი ორორი, სამსამი. ისიც გეხსენებათ, რომ ამ უბეებს პირი ყველთვის გულისაკენ აქვს მიმართული. ახლა წარმოიდგინეთ, რომ აუარება რიცხვი ბუშტებისა ვენებში გულისაკენ მიმართ. ერთ-ერთ უბემდე რომ მიადწევინ, ეს ბუშტები უბეს მიადწე-

ბიან და მოფუკავენ (მე-7 სურათის ზედა ნახატი). ამიტომ ეს ბუშტები ამ ადგილას ისე გაივლიან, თითქოს უბე არც კი ყოფილიყოს, და თვის გზას განაგრძობენ, თითქოს არათფერი შეხვედროდესთ. ახლა წარმოვიდგინოთ, რომ ბუშტები მეორე მხრიდან მობრბიან, გულიდან კაპილიარებისაკენ. უბის ღია პირამდე რომ მიაღწევენ, ზოგი ბუშტი უეჭველად უბეში მოექცევა, უბე ამით უფრო გაიღება და გამოიბერება. რაც უფრო გამოიბერება უბე, მით უფრო ბევრი ბუშტი მოექცევა მასში; ბოლოს საქმე იქამდისინ მივა, რომ უბე მეორე, მოპირისპირე კედელზე გაეკვრება (ამასვე გვიჩვენებს მე-7 სურათის

ნახ. 7. დაახლოვებით ნაჭერი ვენებისა და იმათ უბეებისა. ზედა ნახატში სისხლი მიმდინარეობს გულისაკენ იმ მიმართულებით, როგორც ეს ნაჩვენებია ისრებით; ქვედა ნახატში კი—უკუქცევითია. **С.** კაპილიარებისაკენ მიქცეული ბოლო; **Н** გულისაკენ მიქცეული ბოლო.

ქვედა ნახატი). ამ ადგილას თუ ორი ან სამი უბეა, მაშინ ისინი შეერთდებიან და ვენას სრულგებობით გამოავსებენ. იქნება ეს არა გჯეროდესთ, ვირჩევთ გამოჭერით ფარჩისა ან ჩითის ჯიბე, მიაკერეთ ის სქელ ქალაღს და ეს ქალაღი მილსავით მრგვალად დაკეცეთ ასე, რომ ჯიბე თავისუფლად იყოს მოთავსებული ამ მილში. ახლა მუხუდო ჩაყარეთ ამ მილში, მილი კი ისე დაიჭირეთ, რომ უბის პირი ქვემოთ იყოს მოქცეული, ამ შემთხვევაში მუხუდო თავისუფლათა და მალეც გაივლის მილს. ახლა მილი გადმოაბრუნეთ, პირი ზევით მოაქციეთ და კვლავ მუხუდო ჩაყარეთ მილში, მუხუდო აღარ გავა და უბეს ამოავსებს, თუ, რასაკვირველია, მილი მაგრათ გაქვთ მიკერებული.

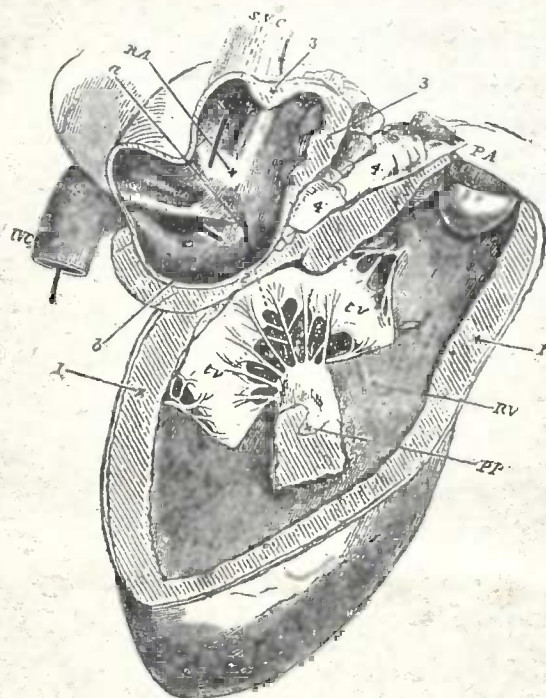
ცხადია, რომ გენის უბე სისხლს ნებას აძლევს თავისუფლად იმოძღვრებას კაპილატებიდან გულსაკენ, ამის წინააღმდეგობა გზით კი არა. ხელზედ გვაქვს რამდენიმე ვენა, რომლებშიაც სისხლი თითებიდან მკლავისაკენ მიმდინარეობს. ერთ-ერთს ამ ვენათაგანს თითი რომ დააჭიროთ და თითებისაკენ გაყვით, ვენა ამოიბერება; კარგათ თუ დააკვირდებით, ნახავთ, რომ ვენას აქა-იქ პატარ-პატარა ნასკენები აქვს, და ეს ნასკენები იმისი შედეგია, რომ უბეები ამოიზურგენ, ამოიბერენ. მეორე მიმართულებისაკენ, ესე იგი იდაყვისაკენ თუ მიყვებით და ვენას თითს დააჭერთ, ვენას ადვილათ დაწრეტო სისხლისაგან, ამავე დროს კი მეორე თითი უნდა უსათუოდ დააჭიროთ ვენას. თითების ძირის ახლო, და ამით თითებისაგან ვენაში სისხლი არ შემოუშვათ. ასე თუ მოიქცევით, ვენა დიდხანს დაცალიერებული დარჩება.

მაშასადამე, ერთი მიზეზი იმისა, რომ სისხლი მხოლოდ ერთის მიმართულებით მიმოიქცევის ხოლმე, არის ვენის უბეები; სხვა ამ მოვლენის უმთავრესი მიზეზები კი გულში უნდა ვეძიოთ.

დავუბრუნდეთ ისევ ცხერის გულს.

30. ნახატიდან გაიგეთ, რომ ორი უდიდესი ვენა, ზედა და ქვედა ღრუ ვენა, მარჯვენა წინა გულს უერთდებიან. ცხერის გულს რომ ეს ორი ვენა გაუჭრათ, ნახავთ, რომ ამ ვენების პირი ცალ-ცალკე შედის პატარა სენაკში, რომლის კედლები შიგნიდან საკმაოდ წყლტუ არიან, თუმცა ეს კედლები ხორციანი და სქელი არ არის. ეს პატარა სენაკი წარმოადგენს მარჯვენა წინა გულს და დახატულია მე-8 სურათზე R A; ამ სურათზე დიდრონი ვენები არ არიან გაჭრილნი, მხოლოდ წინა გულის წინა ნაწილია ამოჭრილი. წინა გულს, გარდა იმ ნახვრეტებისა, რომლებსაც ორ დიდს ვენაში შეყავნართ, და იმ ერთის ნახვრეტისა, რომელიც დასაწყისია გულიდან გამომავალის ვენისა, აქვს კიდევ ერთი დიდი ნახვრეტი (ნახატი 8. ხ), რომელსაც ქვევით აქვს მიქცეული პირი. ეს ნახვრეტი იმ სიდიდეა, რომ სამი თითი შეეტევა. ამ ნახვრეტს

მარჯვენა უკანა გულში შეყავხართ. ადვილი საქმეა, თითები გაატაროთ წინა გულიდან უკანა გულამდე და ისევ ამოი-
ლოთ.

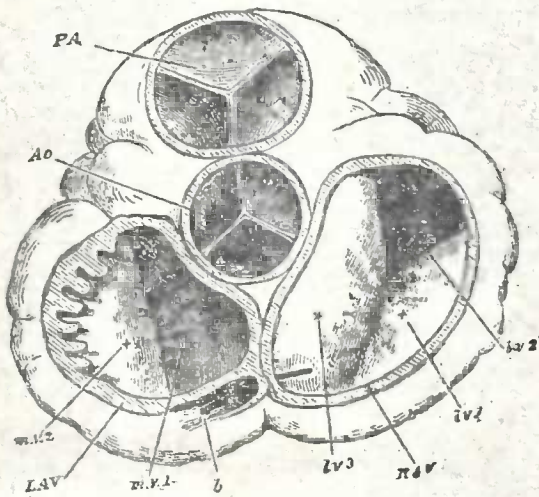

ნახ. 8. ცხვირის გულის მარჯვენა მხარე. **BA.** მარჯვენა წინა-გულის შიგ-
ნითი სივრცე; **SVC,** ზედა ღრუ ვენა; **IVC.** ქვედა ღრუ ვენა (ორივე ამ
ვენებში გატარებულია ვეშაპის ულვაში). **a.** ვეშაპის ულვაში, რომელიც
გატარებულია წინა-გულიდან უკანა-გულში, ამ უკანასკნელთა შორის
მოქცეულ ხვრელით. **b.** ვეშაპის ულვაში გატარებული ვენაში. **RV.** მარ-
ჯვენა უკანა-გულის შიგნითი სივრცე; **tv, tv** ორი ნაფლეთი სამენა უბი-
სა; მესამე ნაფლეთი კი ძლივს-და სჩანს იმათ უკან. **ა.** ვეშაპის ულვაში
მათ შორის გატარებული, ორ ნაფლეთთა შორის სჩანს მათზე მყესით
მიბმული დერილარებული მუსკული **p, p,** რომელიც მოჭრილია უკანა
გულიდან, რომელიც ნახატზე არ არის ნაჩვენები. ზევით უკანა-გული
ძაბრისებურათ ბოლოვდება და გადადის ფილტვების არტერიით **P.A.**
ერთი ნაფლეთი მთვარის მავგარი უბისა **sv** კარგათ და მთლათ სჩანს,
ხოლო მეორე კი ოდნავ. **1.** უკანა გულის გადატრული კედელი. **2.** რგო-
ლის მოთავსებულება წინა და უკანა გულებს შორის. **3.** წინა გულის
კედელი. **4.** ცხიმი, რომელიც მოთავსებულია წინა-გულსა და ფილტვების
არტერიის შორის.

გული ისე დაიჭირეთ, რომ წინა ~~აღი~~ ზევით იყოს; უკანა გულში წყალი ჩაასხით. რამდენიმე კოც ~~წყალი~~ ადვილად მოთავსდება უკანა გულში, მაგრამ შემდეგ შეამჩნევთ, რომ ნახერეტის პირთან ამოტივტივდება თეთრის კანის ანუ გარსის ნაჭრები, ეს ნაჭრები სრულებით დახურვენ წინა-გულის შესავალს. უკანა გულში, წინა-გულიც მალე აივსება წყლით და წყალი გადმოაღვრება. ყურადღებით თუ დააკვირდებით იმ გარსს, რომელიც ამოტივტივდება, შეამჩნევთ, რომ იგი შემდგარია სამის ერთად შეერთებულის ნაჭერისაგან, როგორც ეს ნაჩვენებია მე-9 ნახატზე (LV. 1, IV. 2, IV. 3). ეს სამი ნაჭერი გარსისა შეადგენს უბეს, რომელიც მოთავსებულია მარჯვენა წინა გულის და უკანა გულს შუა, ამ უბეს სამ-ჯნა უბე ეწოდება. ადვილი გასაგებია, თუ რატომ ეწოდება ამ უბეს ასე. მარჯვენა წინა-გული რომ გაფატროთ, ისე კი, რომ მაკრატლით გასკრათ გულის კანი წინა-გულიდან დაწყებული უკანა-გულამდე, ან სრულებითაც ამოჭრათ უკანა გულის წინა ნაწილი, როგორც ეს მე-8 ნახატზეა, დაინახავთ, რომ უბე შემდგარია სამის სამ-კუთხიანის ნაჭრებისაგან; ეს ნაჭრები ნახერეტის პირთან არიან მოთავსებულნი, მათი მახვილი ბოლო უკანა გულში არის ჩაკიდებული, (ნახატი მე 10. t. V.). ის კია, რომ ეს ბოლოები თავისუფლები არ არიან. კარგათ შეამჩნევთ, რომ ნაჭრებს გვერდებზე წვრილი ძაფები აქვთ მიბმული; ამ ძაფების ბოლო მიკრულია უკანა-გულზე ამ უკანასკნელის პატარა ხორციან ხორკლებზე; ამ უკანასკნელებს პაპილები ანუ დერილას მაგვარი მუსკული ჰქვიათ. (ნახატი მე-8 P. P.).

რანაირათ მოქმედებენ ეს უბენი? აი, როგორ, როცა უკანა გული ცალკეა და მასში წინა გულიდგან სისხლი ანუ წყალი ანუ სხვა რომელიმე სითხე შემოდის, მაშინ უბენები უკანა-გულის კედლებს გაეკვრიან, ამის შედეგი კი ის იქნება, რომ წინა-გულს და უკანა გულის მუაზე დიდი კარი დარჩება ღია. უკანა გული რომ აივსება, მაშინ სისხლი ანუ წყალი უბის ენას ქვევიდან მოექცევა და ენებიც ამოტივტივდებიან ზევით წინა-გულისაკენ. რამდენადაც მეტია სითხე უკანა

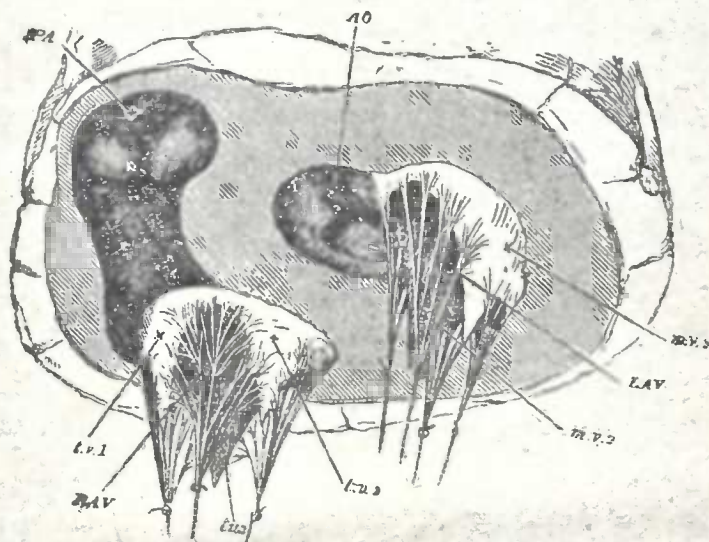
გულში, მით უფრო ზევით ამოცურდებთან, ასე რომ, როცა კანა გული სრულებით სავსე იქნება, მაშინ ენებიც ერთმანეთს

ნახ. 9 გულის შესავალ-გასავალი, როგორც ზევიდან სჩანს, როცა ამოჭრილია წინა-გულები და დიდრონი სისხლის სადენი მილები. **P. A.** ფილტვების არტერია მთვარისებური უბებით; **R. A. V.** შესავალი მარჯვენა წინა-გულს და უკანა-გულს შორის სამი ნაფლეთით (**iv. 1. 2. 3**) სამ-ენა უბის. **L. A. V.** შესავალი მარცხენა წინა-გულს და უკანა-გულს შორის ორი ნაფლეთით **mv 1** და **2** ორ-ენა უბისა. **b.** ვეშაპის ულვაში გაყრილი ვენაში. **L A V** მარცხნივ გული გაჭრილია წინა გულის ყურწის სისწორეზე. ამიტომ დაკბილულია ეს ადგილი.

მიუახლოვდებიან, ერთმანეთს მიეკვრიან და გასაეღვლს სრულებით დახურვენ. მაგრამ რატომ არის, რომ ეს ენები უფრო ზევით არ ამოიწევენ, წინა-გულში არ შემოვლენ და გასავალს კვლავ არ დასტოვებენ? აი რატომ. პატარა ძაფები, უკანა გულზე მიკრულნი, მათ ამის ნებას არ აძლევენ. უბის ენები მანემდის ამოიწევენ, სანამ ძაფებს კარგათ არ დაჭიმვენ, ძაფები კი იმ სიგრძისანი არიან, რომ ენებს შეუძლიათ მხოლოდ ნახვრეტის შუამდე მოატანონ, ზევით კი ვერ აიწევენ, რაც უფრო დაჭიმულია ძაფები, მით უფრო მაგრათ მიეკვრიან

ერთმანეთს უბის ენები და უფრო მარჯვეთაც დახურავენ გასავლელს უკანა გულიდან წინა-გულისკენ.

ნახ. 10. გულის შესავალ-გასავალის შეხედულება ქვევიდან, როცა უკანა-გულები ამოჭრილია. RAV. მარჯვენა შესავალი წინა-გულიდან უკანა-გულში; ამ შესავალში სამი ნაფლეთია, *mv 1*, *mv 2*, *mv 3*, სამ-ენა უბესი. ეს სამივე ნაფლეთი გაჭიმულია მით, რომ მყესის ბეწვებზე ჩაბოკიდებულია სიმძიმე. LAV. მარცხენა შესავალი წინა-გულიდან უკანა-გულში. აქ კი ორი ნაფლეთია *mv 1*, *mv 2* ორ-ენა უბესი. PA. შემოსავალია ფილტვების არტერიისა; აქ ამ შემოსავალთან მთვარისებური უბენი შეერთებულნი ერთმანეთს ეხებიან. AO აორტა-მთვარისებური უბეებით. ამ ნახატის დაჩრდილური ნაწილი. RAV-დან დაწყებული, ვიდრე PA-მდე წარმოადგენს ძაბრს, რომელიც კარგათ სჩანს მე-8 ნახატზე.

ამ ნაირად სამ-ენა უბე თავისუფლად ამდინარებს სისხლს მარჯვენა წინა-გულიდან მარჯვენა უკანა გულში, ბირაქითი მდინარეობის ნებას კი არ ამღებს; უკანა გულიდან წინა-გულში არ შემოჟუგებს სისხლს.

31. ახლა უკანა გულს ჩაფხედოთ შიგნით. უკანა გულს ხორციანი, ე. ი. მუსკულებიანი კედლები აქვს; კარგათ შეატყობთ, რომ ეს კედლები წინა-გულის კედლებზე უფრო სქელი

და მაგარი. იმ ნახვრეტის გარდა, რომელიც უკანა გულში წინა გულიდან შემოდის, უკანა გულს კიდევ მეორე ნახვრეტი აქვს. ეს უკანასკნელი ნახვრეტი პირველ ნახვრეტთანვე არის მოთავსებული. ამ მეორე ნახვრეტს რომ კალმის ტარი ან თითი ჩაუყოთ, ნახავთ, რომ ამ ნახვრეტს შეყავხართ დიდს მილში, რომელიც თქვენ კარგათ იცით და რომელსაც ფილტვების არტერია ჰქვია (ნახატი მე-5, P.A.).

უკანა გულიდან დაიწყეთ და გასჭერით მაკრატლით ფილტვების არტერია ისე, როგორც ეს ნაჩვენებია მე-8 ნახატზე, P.A. ადვილად გაარჩევთ იმ ხაზს, სადაც თავდება უკანა გულის წითელი რბილი და ხორციანი ნივთიერება და სადაც იწყება მოყვითალო, მაგარი ნივთიერება, არტერიის შემდგენელი. აი, სწორედ ამ ხაზთან ნახავთ სამს (თუ კი მაკრატლით არ მოგიჭრიათ რომელიმე მათგანი) უბეს; ეს სამივე უბე ჯიბეს მიემსგავსება და იმნაირადვე არიან მოწყობილი, როგორც ვენების უბეები; ის კია, რომ აქ ეს უბეები უფრო დიდრონი და ლაზათიანათ მოწყობილნი არიან. ამ უბეებს ახალ-მთვარის მსგავსი უბეები ეწოდებათ, რადგან მათ ახალ-მთვარის სახე აქვთ. ფრთხილად ასწიეთ და ნახავთ, რომ ეს უბეები ნაზი რამ არიან, მაგრამ ამავე დროს მაგარიც. საჭირო აღარ არის გითხრათ ამ უბეების მნიშვნელობა. ამას უჩემოდაც მიხედვებით. ეს უბეები სისხლს უკანა-გულიდან მხოლოდ ფილტვების არტერიაში შეუშვებენ, არტერიაში უკანა-გულში კი არასოდეს.

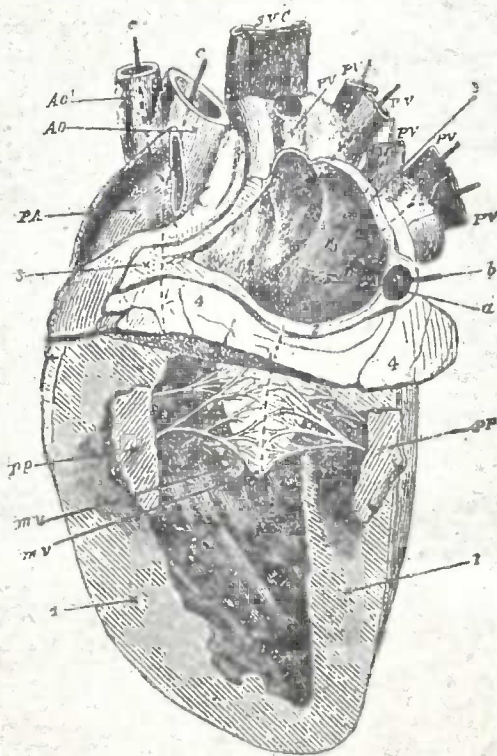
მაშასადამე, გულის მარჯვენა მხარეზე ჩვენ ორი დიდი უბე გვაქვს: სამ-ენა უბე წინა გულსა და უკანა გულის შუა და ახალ-მთვარის მაგვარი უბეც უკანა-გულსა და ფილტვების არტერიის შუა. ეს უბეები სისხლს ნებას აძლევენ იმდინარეოს მხოლოდ ერთის მიმართულებით. თუ ეს საეჭვოდ მიგაჩნიათ, შევიძლიათ ეს მართლაც შეამოწმოთ. ჩადევით მილი ზედა ან ქვედა ღრუ ვენაში, მეორე მილიც ფილტვების არტერიას გაუკეთეთ. ძაბრით რომ ჩაახხათ წყალი ვენაში, იმ შემთხვევაში წყალი ადვილად გაივლის წინა-გულსა, უკანა-გულსა და შე-

მოვა იმ მილში, ფილტვების არტერიას რომა აქვს გაკეთებული. ახლა მეორე მხრით, ფილტვების არტერიის მილიდან რომ მოინდომოთ წყლის ჩასხმა, დარწმუნდებით, რომ წყალი აღარ გამოდის; არტერია იმ წამსვე დაიხურება უბეებითა და რამდენიმე წვეთი თუ გამოვა გულიდან ვენაში.

ახლა ისევ გასჭერით ფილტვების არტერია. შენიშნავთ, რომ კედლები არტერიისა სქელი და მაგარია. იმსაც შეამჩნევთ, რომ არტერია ორ—ტოტად არას გაყოფილი. ერთი ტოტი მარჯვენა ფილტვში შედის და მეორე—მარცხენაში. თვითეული ამ ტოტთაგანი უფრო პატარა ტოტებათ დაიყოფება ხოლმე; უკანასკნელი კიდევ უფრო პატარაებად. წინათ უკვე გაიგეთ, რომ ეს ტოტები კაპლიარებათ გარდიქმნებიან ხოლმე და მთელს ფილტვებში გავრცელდებიან.

32. ფილტვების არტერიის ორი ტოტის ახლო იპოვით რამოდენსამე მილს. ეს უკანასკნელი შეიძლება სიმსუქნითა და სხვა რომელიმე ნიუთიერებითაც იქნეს დაფარული. მაგრამ ამ მილებში მაშინვე ვენებს იცნობთ; ერთ-ერთი ამ მილებთაგანი რომ გასჭრათ, დარწმუნდებით, რომ ამ მილებში შეგიძლიათ გაატაროთ წვრილი ჯოხი. ამით დარწმუნდებით, რომ ეს მილი ერთის მხრით ფილტვებისაკენ მიემზურება, მეორეთი კი გულის მარცხენა მხარისაკენ. ეს ფილტვების გენება! ესენი (ოთხის ხერელით) შედიან გულის შიგნით მარცხნივ. მარცხენა გულის შიგნითა პირი სრულებით მიემსგავსება მარჯვენისას. (ნახატი მე-11). მარცხენა გულის სენაკი მარცხენა წინა-გულს წარმოადგენს. აქედან ნახერეტი მარცხენა უკანა-გულში შემავალი და ეს ნახერეტი სრულებით მიემსგავსება იმ ნახერეტს, მარჯვენა წინა-გულს და მარჯვენა ასოს უკანაგულის შუა რომ არის. აქაც სამ-ენა უბის მსგავსი უბე მოიპოვება, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ აქ უბეს ორი ენა აქვს (ნახატი 9. m. V. 1, m. V. 2). ამიტომაც ამ უბეს ორ-ენა ეწოდება. ენებზე მიმზულია ძაფები, რომელნიც უკანა გულზედაც არიან მიკრულნი. საზოგადოთ ორ-ენა უბეს სრული მსგავსება აქვს სამ-ენა უბესთან და მისებურათვე მოქმედობს, თუ რომ იმ განსხვავებას არ მივიღებთ.

რომ ორ-ენას მხოლოდ ორი ენა აქვს და სამ-ენა უბეს კი.—
სამი.

ნახ. 11. ცხვრის გულის მარცხენა მხარე. PV. ფილტვების ვენები, რომელნიც ოთხი შემოსავალით შემოდინან მარცხენა წინა გულში, როგორც ამას გვიჩვენებენ ვეშაპის უღვაშები, მათში გაყრილები **ა**. ჩხირია, რომელიც გაყრილია წინა-გულიდან უკანა-გულში მათ შორის მოჭკეულის ხვრელით. **ბ**. ჩხირი გაყრილი ვენაში; თუმცა ამ ვენას არაფითარი დამოკიდებულება არა აქვს მარცხენა წინა-გულთან, მაგრამ ეს ვენაც უნდა გაიჭრეს, თუ გვსურს წინა-გული გავფატროთ, რადგან იგი ისეთ ადგილზეა მოთავსებული. **mv**. ორი ნაფლეთი ორ-ენა უბესი (სისრულით არ არის დახატული, მხოლოდ დაახლოვებით). **p, p**. დვრილისებური მუსკულები, უკანა-გულზე ჩამოჭრილნი. **C**. ჩხირი გატარებული უკანა-გულიდან აორტაში. **Ao.1** აორტის ტოტი (იხ ნახ. 5. **A o**) **PA**. ფილტვების არტერია. **SVC**. ზედა დრუ ვენა-1. უკანა-გულის ვაჭრილი კედელი; 2. წინა-გულის კედელი, რომელიც იმ ადგილას არის ვაჭრილი, სადაც შესავალია წინა-გულიდან უკანა-გულში. 3. სხვა ნაწილები წინა გულის ვაჭრილის კედლისა. 4. ცხიმი უკანა-გულის ძირში შემოხვეული (იხ. ნახ. 5. 2).

თუ წინა-გულს და უკანა-გულსაც ვაჭრით მაკრატლით, დარწმუნდებით, რომ მარცხენა უკანა-გული (ნახატი 11) ძლი-

ერ მიემსგავსება მარჯვენას, მხოლოდ მარცხენა-უკანა-გულს კედლები უფრო სქელი აქვს და გულის უფრო დიდს ნაწილს წარმოადგენს. ამას გულის გარეგანს სახეზღაპ შეატყობთ.

ორივე წინა-გული პატარანი არიან და სიმსუქნით არიან შეფარული; მათ გარედგან ვერც კი შეამჩნევთ. უფრო კარგათ ორს პატარასა და ხორციანს რქას დაინახავთ, (თვითონს თვითეულს წინ-გულზე) (ნახატი 5, P. A. L. A). ეს რქები „ყურებია გულისა“. უკანა-გულებს უფრო დიდი ნაწილი უჭირავთ. კარგათ შეამჩნევთ, რომ გულს სალტივითა აქვს სიმსუქნე გადაკრული (ნახატი 5, 3.). ეს სიმსუქნე მისდევს იმ ადგილს, სადაც ხორციანი კედელია, ორივე უკანა-გულის გამყოფი. იმასაც შეამჩნევთ, რომ წვერი ანუ გაწვრილებული ბოლო გულისა მხოლოდ მარცხენა უკანა გულს უჭერია.

ახლა მარცხენა უკანა-გულის შიგნითა სიფრიფანა განვიხილოთ. უკანა-გულს ერთად-ერთი კარი აქვს იმ კართან ახლოს, რომელიც წინა-გულიდან შემოდის. ამ კარში რომ თითი შეეყოს, დარწმუნდებით, რომ იგი მიდის იმ მილში, რომელიც ჯერ ფილტვების არტერიის ქვეშ არის, ე. ი. უკან, მერმე ფილტვების არტერიის ზევით ამოვა, ე. ი. წინა. ამ მილს თქვენ უკვე იცნობთ. იგი ახარტაა. აორტა რომ გაქრათ უკანა-გულიდან (ამის მისაღწევად ფილტვების არტერიის გადაჭრაც დაგჭირდებათ), ნახავთ, რომ მარცხნივ და მარჯვნივ წითელი კედელი უკანა გულისა შეიქმნება არტერიის ყვითელ და მავარ კედლათ; ამავე ადგილას არის სამი უბე ახალ-მთვარის მსგავსი, იმნაირივე, როგორიც ფილტვების არტერიაში ვნახეთ.

მაშასადამე გულს მარცხენა მხარეზედაც ორი უბე აქვს, ორ-ენა უბე წინა გულსა და უკანა-გულის შუა და ახალ-მთვარის მსგავსი უკანა-გულსა და ახარტას შუა. ეს უბეები სისხლს მხოლოდ ერთის მიმართულებით ამდინარებენ. ადვილად შეგიძლიათ წყადი ჩაასხათ ახარტაში ფილტვების ვენიდან წინა-გულისა და უკანა-გულის საშუალებით; თუ არ ახარტიდან, ამ წყლის გადმოდგრა სხვა გზით შეუძლებელია.

ეს არის მიზეზი, რომ სისხლი მხოლოდ ერთის მიმართულებებისაკენ მიმდინარეობს, იმ გზით, რომელიც ზევით მოვიხსენიეთ. მთელი რიგი უბეებისა მოიპოვება და ეს უბეები ერთს გზას ხსნიან და მეორეს, მოპირისპირეს—ხურავენ. აი ეს უბეებიც: სამ-ენა უბე, მარჯვენა წინა-გულსა და უკანა გულის შუა; ფილტვების ახალ-მთვარის მსგავსი უბე, მარჯვენა უკანა-გულსა და ფილტვების არტერიას შუა; ორ-ენა უბე, მარცხენა წინა-გულსა და უკანა-გულის შუა; აორტის ახალ-მთვარის მსგავსი უბეები, აორტასა და მარცხენა უკანა-გულის შუა და ბოლოს მთელი კრებული უბეებისა, რომელნიც ვენებშია. უმეტესი რაიცი ამ უბეებისა თვით გულშივეა მოთავსებული; უმთავრეს მოვალეობას გულის უბეები ასრულებენ, ვენების უბეები კი მათ დახმარებას უწყევენ მხოლოდ.

33. ახლა ხომ გავიგეთ, თუ რატომ მიმოიქცევის ხოლმე სისხლი მხოლოდ ერთის მიმართულებით. **საზოგადოათ კა სისხლი ჩატომ მოძრაობს?** აი საკითხავი, რომელიც უნდა გადაწყვიტოთ.

უკვე იცით, რომ სისხლი, ვიდრე ცხოველი ცოცხალია, განუწყვეტლივ მოძრაობაშია. ისიც ნახეთ, რომ სისხლი ბაყაყის თათის მილებში მოძრაობს. სხეულის რა ნაწილიც არ უნდა აიღოთ, ამგვარსავე მოძრაობას სისხლის წითელ ბუშტებისას ნახავთ მილებში. სისხლი რომ მოძრაობაშია, ამაში იმითაც დარწმუნდებით, თუ კი გასჭრით რომელსამე სისხლის სადენ მილს: სისხლი იმწამსვე ამოასხამს. როცა არტერიას გადასჭრით, სისხლი იქიდან ამოდის, რომელიც გულისაკენ მდებარეობს. როცა ვენას გასჭრით, სისხლი იქიდან გამოდის, რომელიც კაპილიარებისაკენ არის. თუ გასურთ სისხლის დენა შესწყვიტოთ არტერიაში, არტერია უნდა გასკვნათ იმ ადგილას, რომელიც მდებარეობს განაქერსა და გულს შუა. თუ ვენების სისხლის დენა გასურთ შესწყვიტოთ, მაშინ ვენა უნდა გასკვნათ კაპილიარებსა და განაქერ ადგილებს შორის. კარგათ იცით, თუ საიდან წარმოსდგება, რომ ასე სხვა-და-სხვა სისხლის დენა არტერიაშია და ვენაში, გადაჭრის დროს. ეს განსხვავება სისხ-

ლის დენისა ამტკიცებს, რომ სისხლი არტერიებში გულიდან კაპილიარებისაკენ მომდინარეობს, ხოლო ვენებში კაპილიარებიდან გულისაკენ.

სისხლი განუწყვეტლივ მოძრაობს, ძლიერ ჩქარათაც მოძრაობს. დიდს არტერიებში სისხლი ისეთის სისწრაფით გარბის, რომ ერთს წუთში ათის ღიუმის მანძილს გაივლის. კაპილიარების სივიწროებში კი ნელად მიდის, რაც უნდა იყოს, სისხლი მთელს წრეს თვისის მიმოქცევისას ნახევარ წამში გარბის ხოლმე.

სისხლი მუდამ ასეთის სიჩქარით გარბის. თუ სისხლმა მდინარება შეაჩერა, ცხოველი იმ წუთსვე უსათუოდ მოკვდება.

რადა ამომრავებს სისხლს?

წარმოვიდგინოთ, რომ გრძელი წვრილი მუსკული ერთის ბოლოთი რაზედმე დაამაგრეთ, ხოლო მეორე ბოლოზე მას კი რაიმე სიმძიმე ჩამოჰკიდეთ. უკვე გაგებული გაქვთ, რომ ეს მუსკული, როცა მოიკუმება, სიმძიმეზე გავლენას იქონიებს და მას ზევით ასწევს. ახლა წარმოვიდგინოთ, რომ მუსკულზე კი არ გაქვთ სიმძიმე ჩამოკიდებული; არა. მუსკული წყლით სავსე ბუშტს შემოახვიეთ. ვნახოთ, რა მოხდება, როცა მუსკული მოიკუმება? ცხადია, მუსკულის მოკუმვივთ ბუშტი გაიჭყლიტება; თუ ბუშტს ნახვრეტი რამ აქვს სადმე, იქიდან წყალი გადმოდინდება. ამ გვარადვე ჰხდება გულშიაც. უკვე იცით, რომ გული მუსკულს წარმოადგენს. თვითეული სენაკი გულისა, ორივე წინა გული და ორივე უკანა-გული წარმოადგენს თხელ კანიან ბუშტს, რომელსაც გარედან შემოხვეული აქვს მუსკულები. ის ბეწვები, რომელთაგან შემდგარია მუსკული, ერთმანეთთან ახლოს არის მოთავსებული დიდის სიფრთხილითა და დიდის მომარჯვებითა. ეს რომ ასეა, შეგიძლიათ დარწმუნდეთ, თუ კარგათ დააკვირდებით დიდს მოხარშულ ნაჭერს ძროხის ხორცისას. ამ ნაჭერზე მუსკულები სხვა-და-სხვა მიმართული

ბით არის ჩაწყობილი. მალე შეატყობთ, თუ რა მიმართულე-
ბით არის ჩაწყობილი აქ ბეწვები, რადგან ბეწვების სიგრძეზე
ძროხის ხორცის გაქრა, გაჩლივთაც კი ადვილი საქმეა, ბეწვე-
ბის გარდი-გარდმო კი—ძნელია. ნაჭერის სხვა-და-სხვა ადგილას
ბეწვები სხვა-და-სხვა მიმართულებისაკენ მიდიან, მაგრამ თეი-
თეულს განცალკევებულს ადგილას ეს ბეწვები კი ერთს რიგ-
ზე, ერთს წესზე არიან ჩაწყობილნი. გულზედ კი ბეწვები სა-
კვირველათ ახლართულ-დახლართულნი არიან, ასე, რომ ძნე-
ლია გაიგოთ, საით არის მიმართული სიგრძე ბეწვებისა. ეს
ბეწვები აქ ასე იმიტომ არიან მოთავსებულნი, რომ ამ მუსკუ-
ლებმა ერთსა და იმავე დროს კიდევ უნდა მოკუმონ და კიდევ
უნდა მოქყლიტონ გულის ყველა განყოფილება.

ცხადია, რომ გულის სენაკი, წინა გულია ის თუ უკანა-
გული, წარმოადგენს ბუშტს, რომელსაც ვარს შემორტყმული
აქვს მუსკულები; როცა მუსკულები მოიკუმებიან, ბუშტს ძალ-
ზე მოუჭერენ, გაჭყლეტენ და გარეთ გამოუშვებენ ყველაფერს,
რაც კი გულში იქნება. უკანა-გულებს უფრო მეტი მუსკუ-
ლები აქვთ, ვიდრე წინა-გულებს, მარცხენა უკანა-გულს მარჯვე-
ნაზე უმეტესი. ეს კი იმიტომ, რომ, როგორც ზევით ვნახეთ,
უკანა-გულების კედლები უფრო სქელია, ვიდრე წინ-გულების,
და კედელიც მარცხენა-უკანა-გულის მარჯვენა უკანა-გულის
კედელზე უფრო სქელია. ეს კედლება კი მუსკულებისაგან არის
შემდგარი.

აი, ასე საკვირველი ამბავი ჰხდება გულში. მუსკული-
ყოველთვის განუწყვეტელ შრომაშია, მოიკუმება და გაფარ-
თოვდება, მოიმოკლებს და გაგრძელდება, და ასე იქცევა
თავისთავად, ვიდრე კი გული ცოცხალია. მკლავის ორ-თავიანი
მუსკული მხოლოდ მაშინ მოიკუმება, როცა გსურთ. თუ ხე-
ლით არ გინდათ იმოქმედოთ, ხელიც ნებივრობას და მოს-
ვენებაშია, თქვენი ორთავიანი მუსკულიც ნებივრობს. გულმა
კი მოსვენება, რა ხილია, არ იცის. გლვიძავთ, თუ გძინავთ,
დაღიხართ, თუ წევხართ, აკეთებთ რასმე თუ არა—მუდამ, ვიდ-
რე ცოცხალი ხართ, თქვენი გული ერთგულათა და განუწყ-

ყვეტლად მოქმედობს, მუშაობს. ყოველ წუთში, წუთზედაც უფრო მალეც, გადამეტის სისწრაფით მოიკუმება ხოლმე წინა-გული, ორვე ერთსა და ამავე დროს; იმ დროს კი, როცა წინა-გულების მოკუმვა გათავდება, მაშინვე ძალზე მოიკუმება ორივე უკანა გული. აგრეთვე ერთსა და იმავე დროს, უკანა-გული კი უფრო ძლიერად მოიკუმება, ვიდრე მარჯვენა. ამას შემდეგ დადგება ჟამი მოკლე მოსვენებისა. ერთი წუთიც კი არ გაივლის, რომ ორივე წინა-გული ისევ მუშაობას შეუდგება. ამნაირი მოკუმვა და გაფართოვება, გულის ასეთი ფანქალი, (ასე უწოდებენ მას) უცები მოკუმვა წინა-გულებისა და უფრო ხანგრძლივი უკანა-გულებისა მაშინ დაიწყოს, როცა თქვენ დაბადებულნიც კი არ იყავით. თქვენი გულის ასეთი ფანქალი მანემდის გაგრძელდება, ვიდრე თქვენი მეგობრები თაეს არ მოიყრიან თქვენის ცხედრის გარშემო და არ იტყვიან, რომ თქვენ უკვე გადაცვლილი ხართ.

34. რა გგხრათ ამოძრავებს სისხლს გულის ფანქალი?
ესეც განვიხილოთ.

საქაროა გითხრათ, რომ თქვენ, ახლა თუ არა, რომ გაიზრდებით, მაშინ გექნებათ 12 გირვანქა სისხლი და გექნებათ ეს სისხლი მოთავსებულია სისხლის სადენ მილებში. ახლა ხომ იცით, რომ გული და სისხლის სადენი მილები წარმოადგენენ მილების ერთიან სისტემას. მილების კედლები ზოგან, მაგ., კაპილიარებში ფრიად თხელია, მაგრამ მთლიანია და მაგარი; სისხლის სადენი გზა კაპილიარებსა, ვენებსა, გულსა და არტერიებში მიმავალი გახსნილია; ამ მილებიდან გამოსასვლელი გზა არსად არ არის; მილებიდან მხოლოდ მაშინ შეიძლება გამოხვიდეთ, თუ მილს სადმე ვაწყვეტთ ან, ვაგლეჯავთ.

აი ეს დახურული სისტემა, მილებისა და გულისაგან შემდგარი, აღვსილია სისხლით, რომლის წონა 12 გირვანქაა.

რა მოხდება ხოლმე გულის მოკუმვის დროს?

მარჯვენა უკანა-გულიდან დავიწყით. ვსთქვათ, იგი სისხლითაა აღვსილი და სწორეთ ამ დროს მოიკუმვა. სისხლი გაიქცეულიტება ყოველი მხრით და ეცდება მარჯვენა წინა-გულში

შევიდეს, მაგრამ სამენა უბე გასაეღელს დახურავს. რაც უფრო ძალზედ მიაწვება ენებს უბისას სისხლი, მით უფრო ძლიერად დახურავენ გასაეღელს ეს ენები, და სისხლს წინა-გულში აღარ შეაბრუნებენ.

ფილტვების არტერიაში შესავალი კი ამ დროს ღიაა. სისხლს მხოლოდ იქ შესვლა შეუძლია, მაგრამ აქის არის დამაბრკოლებელი მიზეზი, რომ არტერია უკვე საესეა სისხლით; სისხლათვე აღვსილია კაპილიარები და ფილტვის ვენები. არტერიის კედლებს შეუძლიათ ძალზე გაიჭიმონ. ფილტვების არტერიის ნაჭერი აიღეთ, ერთი ბოლო გაუსკვენით და მეორე ბოლოდგან კი წყალი ძალათ ჩაასხით. ნახათ, რომ არტერია გაიჭიმება. აი სწორედ ამიტომაც სასხლი ფილტვების არტერიაში შევა და იქ მოსათავსებელათ არტერიას გაჭიმავს. უკანა-გული იმდენათ მოიკუმება, რომ მისი კედლები შიგნიდან ერთმანეთს მიეკვრიან; რაც უკანა-გულში სისხლი იყო, არტერიაში შევა. ამ დროს უკანა-გული მოკუმვას შესწყვეტს. სისხლი, არტერიაში შესული, უკან დაბრუნებას მოინდომებს. მაგრამ შეიძლება მხოლოდ რამოდენიმე წვეთი სისხლისა, უკანდაბრუნებული, შევიდეს ჯიბეში, იმ ჯიბეში, რომელიც ახალიმთვარის მსგავს უბეს წარმოადგენს, და სისხლი იქვე შეჩერდება. უბეები სისხლის უკან დაბრუნებისას ხმას გამოსცემენ ხოლმე (ყოველი ესე, რაზედაც ვლაპარაკობთ, ერთს წუთზე უფრო მალე ჰხდება); უკან დაბრუნება სისხლისა შეუძლებელია. ამ ნაირად უკანა-გულიდან გამოიწრიტა სისხლი და ფილტვების არტერიაში შემოვიდა.

ფილტვების არტერია ამ დროს გაჭიმულია. ეს არტერია წინათაც სავსე იყო სისხლით; ახლა კი მასში, ან და იმ ნაწილში მაინც, რომელიც გულთან ახლოა, გარდამეტი სისხლია მოთავსებული. რა იქნება ამის შედეგი? აქაც ისე მოხდება, რაიც მოხდება ხოლმე, გაჭიმულ რეზინას ხელი რომ გაუშვათ: წინანდელ სიგრძე-სიგანეს მიიღებს. უკანა-გულმა მახლობელი ნაწილი ფილტვების არტერიისა ჯერ გაჭიმა და მერმე კი თავი მიანება (თვითონ რომ მოკუმვას დაეთხოვა). ამიტომ ერთი

ნაწილი ფილტვების არტერიისა ცდილობს მიიღოს წინანდელი სიგრძე-სიგანე; რადგან სისხლის უკანა-გულში დაბრუნება შეუძლებელია, ამიტომ არტერია, მოიკუმება თუ არა, სისხლს კაპილარებისაკენ გაღვენის და ამით ეს უკანასკნელებიც დაიჭიმებიან.

აქედანაც სისხლი კიდევ ზევით გაიდევნება და ამნაირად, ვიდრე სისხლი კაპილარებში არ შევა. სისხლით აღვსილი არტერია გაიჭიმა იმიტომ, რომ გარდამეტი ნაწილი სისხლისა მიიღო; ახლა ცდილობს ეს გარდამეტი კაპილარებს და ვენებს გარდასცეს და თვითონ კი იმდენი-ღა სისხლი დაიტოვოს, რის მოთავსებაც მას ყოველთვის გაუჭირვებლად შეუძლიან. ვენებიც ხომ სისხლითაა საესე. მაშა, რაღა ჰქნან ამით? მათ მის მეტი არა დამჩენია რა, თუ არა ის, რომ ეს გადამეტი სისხლი მარცხენა წინა-გულში ჩაახსან. მოკლე ხანში ყოველივე ესე წუთზე უფრო მალე ჰხდება ხოლმე.

როცა მარჯვენა უკანა-გულიდან შევა სისხლი ფილტვების არტერიაში, სწორედ ამ დროს მარცხენა უკანა-გულიდან ამდენივე სისხლი შევა აორტაში; სისხლი იქ დარჩება, უკანა-გული კი დაცალიერდება. ამ დროს მოიკუმება მარცხენა წინა-გული და, რამდენი სისხლიც კი არის მასში, ყველას უკანა-გულში შეასხამს.

სად მიდის ეს უკანასკნელი სისხლი? ამ სისხლს არ შეუძლია უკან დაბრუნდეს, ფილტვების ვენებში არ შეუძლია შევიდეს, რადგან ვენები უკვე სისხლითაა აღვსილი. უკანიდან ამ სისხლს ძალზე აღვსილი არტერია აწვება. სისხლის ეს ნაწილი შეიძლება ადვილად შევიდეს მხოლოდ დაცალიერებულ უკანა-გულში. მართლაც, სისხლი ასეც იქცევა. ორენა უბე უკან მიეკვრება და გასავლელს გაადებს. ამ დროს კი წინა-გულიც დაცალიერდება, სისხლს რომ უკანა-გულში შედევნის. ამ დროს წინა-გული მოკუმვას დაეთხოვება, მისი კედლები მოიშვებენ, ახლა ვენებსაც შეუძლიათ წინა-გულში შემოდენონ ის გარდამეტი სისხლი, რომელიც მათ გადმოსცა ძალზე აღვსილმა ფილტვების არტერიამ.

ამ ნაირად მარჯვენა უკანა-გული მიერეკება სისხლს ფილტვების არტერიაში, ფილტვების არტერია აღავსებს ფილტვების ვენებს, ფილტვების ვენებს გარდამეტი სისხლი შეაქვთ დაცალიერებულ მარცხენა წინა-გულში, მარცხენა წინა-გული კი სისხლს ცალიერსავე მარცხენა უკანა-გულს გადასცემს, მარცხენა უკანა-გული სისხლს აორტაში შეიტანს (აორტისა და მისი ტოტების დაჭიმვა წარმოადგენს პულსს, ძარღვის ფეთქას), აღვსილი აორტა ფილტვების არტერიის მსგავსადვე აღავსებს სისხლით სხეულის კაპილიარებს, კაპილიარები სისხლს გარდაცემენ დიდრონ ღრუ ვენებს, ამ უკანასკნელთაგან სისხლი ცალიერს მარჯვენა წინა-გულში შემოვა, მარჯვენა წინა-გული კი სისხლს მარჯვენა უკანა-გულში შედევნის.—სისხლის მიმოქცევას ხომ მარჯვენა უკანა-გულიდან მოვსდევთ კვალ და კვალ.

მასხადამე რნი წინა-გული და რნიც უკანა-გული რიგ-რიგათ მოაკუმება ხელმე და ეს მოკუმვა, კენებას უბეების დახმარებით, სისხლს მიღების ვრცელ სისტემაში ზედი-ზედ მიეკეება. ამის გამე, სხეულის ყველა კაპილიარებში, სისხლი ისეთ ნაირად არის მოთავსებული, რამ სისხლს უკანიდან აღვსილი არტერიაები აწეობან, წინიდან კი უკან გახსნილი აქვს წინა-გულების მეხებით—ეს უკანასკნელნი კი წუთში ერთხელ ან-და უფრო ხშირადაც დატყდებოდნან. ამიტომ შეუძლიათ ახალ-ახალი სისხლი მიიღონ. ამ ნაირად ყოველი ნაწილი სხეულისა, თვით უმცირესიც კი, ირწყვის იმ სისხლით, რომელიც რამდენიმე წუთის წინათ გულში იყო, ამის წინად კი—სხეულის სხვა-ნაწილში. ცხადია, რომ არც ერთს ნაწილს ჩვენს სხეულისას არ შეუძლია თავის-თავად, დამოუკიდებლად იცხოვროს, სისხლი სხეულს ყოველივეს და ყველაფერს საზოგადოთ უქცევს ხოლმე. სისხლის წითელი ბუშტი, ამ რამდენისიმე წუთის წინათ ტვინში ნამყოფი, ახლა შეიძლება ლიდ-ლშია, რამდენისამე ხნის შემდეგ კი მკლავის მუსკულში ან და ფეხის ძვალში. ამოყოფს თავს: სადაც არ უნდა მივიდეს ბუშტი, ის იქ უსათუოდ იმიტომ მივა, რომ რაიმე ან წამოიღოს და

ან მიუტანოს. შეუწყვეტლად, შეუსვენებლათ მომქმედი გული მულამ ერეკება მომქმედ სისხლს, რომელიც, სადაც არ უნდა მივიდეს, ყველგან ან სყიდის რასმე, ან ყიდულობს; დიდს არტერიებსა და ვენებში შემთხვევით თუ ივაჭრებს ხოლმე, უმთავრეს ვაჭრობას კი მხოლოდ კაპილიარების ვიწრო გასაღლელებში ასრულებს ხოლმე.

მწ. დიდ ქალაქს რომ მაღალი ადგილიდან გადმოხედოთ, კოშკიდან, ან სამრეკლოდან, ქვეშ დაინახავთ ქუჩებს, ამ ქუჩების აქეთ-იქით სახლებია ამართული. კარგათ შეხედავთ, რომ ქუჩებზე ხალხი არეულია, ეტლები კი მირბი-მორბიან. რაც სახლებში ხდება, ამას ვერ ხედავთ. თუმცა ქუჩებზე დიდი მოძრაობა და მოქმედებაა, მაგრამ მაინც ბეჯითათ იცით და დარწმუნებულნი ხართ, რომ ეს მხოლოდ გამომეტყველია და მაჩვენებელია იმ ნამდვილის მოქმედებისა, რომელიც თვით სახლებშივე ჰხდება.

ესევე შეგვიძლია ვთქვათ სხეულის ყოველივე ნაწილის შესახებაც, რომელსაც მიკროსკოპით შინჯავთ. მიკროსკოპში დაინახავთ წითელს სისხლს კაპილიარებში მჩქეფარეს. მაგრამ ის ხომ ნამდვილია, რომ კაპილიარების ქსოვილის ყოველ მაყურეში მოთავსებულია ნედლი ხორცი; ეს უკანასკნელი შეედრება პატარა სახლების კრებას და იგი აღშენებულია ან მუსკულით, ან კანით ან და ტვინით. ბევრ რასმე, რაიც ამ სახლებში ხდება, ვერ დაინახავთ, თუმცა უმთავრესი მოქმედება, აი, სწორედ იქა ხდება. ქალაქში ქუჩებზე მიეზიდებიან დაუმუშავებელ მასალას ფაბრიკებსა და ქარხნებში, ქუჩაზედვე გამოაქვთ დამზადებული ხელ-საქნარი, მაგრამ ამის მიუხედავად ნამდვილია მაინც, რომ უმთავრესი მუშაობა ფაბრიკებსა და ქარხნებში შესრულდა. სისხლი, კაპილიარებში მოქცეული, ჩვენი სხეულისათვის წარმოადგენს დაუმზადებელ მასალას. ამ მასალით უნდა მომზადდეს მუსკული, ძვალი და ტვინი; შემდეგ კი ეს მასალა გამოსადეგი აღარ არის, ამიტომაც იგი სხვა ადგილას გადიტანება ხოლმე. ძვალი გინდა ტვინი მზადდება სისხლის გარეშე, ქსოვილის პატარა უჯრედებში; ამ უჯრედებ-

ში კი სისხლის ვერც ერთი წითელი ბუშტი ვერ მოხვდება, ვერ შევა.

კაპილიარებს არსად გარედ გამოსასვლელი არ მოეპოვებათ. ამიტომ წითელ ბუშტებსაც არ შეუძლიათ გარედ გამოვიდნენ. კაპილიარების კედლები კი ისე თხელი და ნაზია, რომ მხოლოდ სისხლის პლაზმს შეუძლია ამ კედლებში გამოჟვანოს, პლაზმა ხომ უფერული სითხეა, რომელშიაც სისხლის ბუშტები დატივტივობენ. უეჭველია, გეცოდინებათ, რომ ბევრგვარი ნივთიერება მოიპოვება, რომელიც გამოჟვანავს ხოლმე თხელს ტყავში, გარსში, თუნდაც რომ ამ უკანასკნელს არსად არც ერთი ნახვრეტი არ მოეპოვებოდეს. ბუშტში რომ მუხხულო ჩაყაროთ, ბუშტს კი თავი მაგრათ მოუკრათ, დარწმუნებული ხართ, რომ ეს მუხხულო მხოლოდ მაშინ გადმოიბნევა, როცა ბუშტი გაიხსნება ან და გასქდება. მაგრამ, ბუშტში რომ შაქრისა გინდა მარილის ხსნილი ჩაასხათ, ბუშტს კი თავი მაგრა მოუკრათ და ჩალოთ სუფთა წყლიანს ქურქელში, რამდენსამე ხანს შემდეგ დარწმუნდებით, რომ წყალი გატკბილდება, ან დამლაშდება. და ეს მოხდება მაშინაც კი, ბუშტს რომ არსად არ მოეპოვებოდეს ნახვრეტის ნატამალიც კი. თუ ბუშტში რომ სხვა და-სხვა ნივთიერებანი ჩაღვით, დარწმუნდებით, რომ ამ ნივთიერებათა მაგარი ნაწილები, წყალში გაუხსნელი ბუშტშივე დარჩებიან, მარილი და სხვა გვარი ნივთიერებანი, რომელთა გახსნა წყალში შესაძლებელია, ბუშტის კედლებში გამოვლენ და ბუშტის გარშემო წყალში შემოვლენ. ეს კი მანემდის ვაგრძელებთ, ვიდრე შაქრისა გინდა მარილის ხსნილი იმ სისქემდე არ მიაღწევს წყალში, რა სისქისაც თვით ბუშტშივე არის. ბუშტის, საზოგადოდ კა გარსიან რისიმე ასეთს თვისებას, რომლის გამო ზოგი ნივთიერება გამოვა მის კედლებში, ეწოდება **აქსიოსი**. ახლავე გაიგებთ, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ თვისებას სხეულისათვის. ამ ოსმოსის მეოხებითაა, რომ ძაზრდოვებელი მასალა, სისხლში მოქცეული, შემოვა ხორცში, რაც მოთავსებულია კაპილიარების მაყურებლებში. ამავე ოსმოსის საშუალებით შესაძლებელია, რომ უსარ-